

University of Groningen

Evaluatie stimuleringsprogramma Taalontmoetingen II

van Niejenhuis, C.; Naayer, H.; Verkade, A.

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2012

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

van Niejenhuis, C., Naayer, H., & Verkade, A. (2012). *Evaluatie stimuleringsprogramma Taalontmoetingen II*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

ISW
Instituut voor integratie
en sociale weerbaarheid

Evaluatie stimuleringsprogramma Taalontmoetingen II

**Coby van Niejenhuis
Harm Naayer
Anna Verkade**

rijksuniversiteit
 groningen

ISW
Instituut voor integratie
en sociale weerbaarheid

Evaluatie stimuleringsprogramma Taalontmoetingen II

ISW

Instituut voor integratie en sociale weerbaarheid
Grote kruisstraat 2/ 1
9712 TS Groningen

Telefoon (050) 3636917

Email isw@rug.nl

Website www.instituutisw.nl

Publicatiecode ISW_OF_Taal_01.11.12

In opdracht van het Oranje Fonds

ISW
**Instituut voor integratie
en sociale weerbaarheid**

Voorwoord

Voor u ligt het rapport van het evaluatieonderzoek naar het landelijke stimuleringsprogramma Taalontmoetingen van het Oranje Fonds. In dit programma kregen sociaal geïsoleerde allochtonen ondersteuning van vrijwilligers bij taalverwerving en maatschappelijke participatie. Laagdrempelige taalontmoetingen, hetzij thuis, hetzij op een locatie in de buurt, waren hierbij het middel. Tegen deze achtergrond heeft het Oranje Fonds het Instituut voor Integratie en Sociale Weerbaarheid gevraagd onderzoek te doen. Onderwerp van onderzoek waren (a) de identificatie van elementen die op de verschillende niveaus van uitvoering in meer of mindere mate van belang waren voor het welslagen van het programma, en (b) de eventuele effecten van het programma op de allochtone deelnemers.

De uitvoering van dit intensieve onderzoek lag in handen van het Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs (GION) waar men zich ruim drie jaar heeft ingezet om met behulp van diverse kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden essentiële inzichten in het programma te bieden. De coördinatie van dit complexe onderzoek lag in handen van Coby van Niejenhuis. Zij was tevens verantwoordelijk voor het overgrote deel van de daadwerkelijke uitvoer. Daarnaast hebben Harm Naayer en Anna Verkade een belangrijke rol gespeeld in deelonderzoeken waarover in respectievelijk hoofdstuk 4 en 5 wordt gerapporteerd. Ik wil deze onderzoekers, en hun begeleiders Greetje van der Werf en Ralf Maslowski bedanken voor hun inzet, evenals Sabine Otten die aan de zijlijn betrokken was bij de totstandkoming van dit rapport. Ook de onderzoeksmedewerkers Marleen Roebers en Dorinde Jansma die op enig moment betrokken zijn geweest bij de uitvoer van het onderzoek, bedank ik voor hun inzet.

Daarnaast wil ik natuurlijk graag de 22 lokale projectleiders en medewerkers bedanken voor hun deelname aan het onderzoek (zie Bijlage 1 voor een overzicht van de organisaties). Inspirerend is de gedrevenheid waarmee deze mensen het programma op lokaal niveau hebben opgezet en ten uitvoer hebben gebracht, waarnaast zij ook nog eens de tijd en energie hebben gevonden om hun medewerking aan het onderzoek te verlenen. Tevens ben ik natuurlijk dank verschuldigd aan de vele allochtone deelnemers en vrijwilligers die mee hebben gewerkt aan het onderzoek. De onderzoekers vonden het indrukwekkend om te zien hoeveel moed de deelnemers tonen door over te gaan tot deelname aan het programma, dat voor velen één van de eerste stappen is in de wens naar zelfredzaamheid. Daarnaast was het zeer inspirerend om te zien hoeveel vrijwilligers zich inzetten om hieraan een bijdrage te leveren.

Ook de klankbordgroep van dit evaluatieonderzoek verdient dank. Hun ideeën, adviezen, en kritische blik zijn van grote waarde geweest voor dit onderzoek. De klankbordgroep bestond uit: Carola van der Voort van de Vrije Universiteit-NT2, Khalid Boutachekourt van adviesbureau Van de Bunt, en Judith Hopster en Sylvia de Groot Heupner van het Landelijk Netwerk Thuislesorganisaties (LNT). Ook dank voor de inzet van de programmaleiders van het instituut ISW Maarten Koekkoek en Aafje Dotinga.

Tot slot bedanken we het Oranje Fonds, die dit onderzoek mogelijk heeft gemaakt. In het bijzonder grote dank voor de programmaleiders Mirjam Lammers en Melanie Vaessen voor de betrokkenheid bij en het faciliteren van dit onderzoek.

Sharon Smit
Directeur Instituut ISW
Groningen, 1 november 2012

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
H1. Programma en onderzoeksbeschrijving	6
1.1. Omschrijving programma	6
1.2. Evaluatiemodel Taalontmoetingen II	7
1.3. Evaluatiemethoden	8
1.3.1. Evaluatiemethoden procesevaluatie	8
1.3.2. Evaluatiemethoden effectevaluatie	9
1.4. Leeswijzer	10
H2. Deelnemers aan het programma Taalontmoetingen	12
2.1. Achtergrond van de deelnemers	12
2.2. Taalvaardigheid van de deelnemers	16
2.2.1. Beheersing van de eigen moedertaal	16
2.2.2. Beheersing van het Nederlands	17
2.2.3. Verschillen in taalvaardigheid tussen groepen deelnemers	18
2.3. Participatie en gezondheid	22
2.3.1. Deelname aan activiteiten buitenshuis	22
2.3.2. Gezondheidsklachten van de deelnemers	25
2.3.3. Participatie en achtergrondkenmerken	27
2.4. Conclusie	30
2.4.1. Doelgroepomschrijving	31
2.4.2. Resumé en implicaties voor de effectevaluatie	32
H3. Implementatie door het Oranje Fonds	34
3.1. Opzet van het programma Taalontmoetingen II	34
3.1.1. Doelgroep, omvang en duur van het programma Taalontmoetingen II	35
3.1.2. Doelstellingen en inhoud van het programma	36
3.2. Voorbereiding Oranje Fonds	36
3.2.1. Profilering van het programma en selectie organisaties	37
3.3. Ondersteuning aan lokale projecten	38
3.3.1. Financiële ondersteuning	38
3.3.2. Ondersteuning bij vormgeving lokaal project	39
3.4. Coaching en trainingen	42
3.4.1. Coaching lokale projectleiders	42
3.4.2. Trainingen via het Oranje Fonds	46
3.5. Communicatie Oranje Fonds en lokale organisaties	48
3.6. Succes en faalfactoren	50
3.6.1. Succesfactoren	51
3.6.2. Knel- en aandachtspunten	52
H4. Implementatie Taalontmoetingen door lokale organisaties	54
4.1. Voorbereiding en doelstellingen lokale projecten	54
4.1.1. Geformuleerde doelstellingen op lokaal niveau	55
4.1.2. Plan van aanpak op lokaal niveau	55
4.1.3. Verwachte effecten	56
4.2. Werving, selectie en koppeling deelnemers en vrijwilligers	56
4.2.1. Werving en selectie deelnemers en vrijwilligers	56
4.2.2. Criteria voor deelnemers en vrijwilligers	58

4.2.3.	Intake vrijwilliger en koppeling	60
4.3.	Training vrijwilligers en begeleiding taalkoppels	61
4.3.1.	Trainingen voor vrijwilligers	61
4.3.2.	Kennisuitwisseling	62
4.3.3.	Communicatie met de koppels	62
4.4.	Concrete invulling van de lokale projecten	63
4.4.1.	Opstartfase lokale projecten	63
4.4.2.	Aanbod taalontmoetingen	64
4.4.3.	Invulling ontmoetingen	66
4.4.4.	Gebruikte methodieken en aanvullende activiteiten	67
4.5.	Motivatie en uitval	69
4.5.1.	Motivatie deelnemer en vrijwilligers	69
4.5.2.	Uitval deelnemers en vrijwilligers	70
4.6.	Doorstroom en vervolgactiviteiten	71
4.6.1.	Stimulering door vrijwilligers en docenten	72
4.6.2.	Doorstroom vrijwilligers	73
4.7.	Continuering van lokale projecten	73
4.7.1.	Externe financiering	74
4.7.2.	Betrokkenheid gemeente	74
4.8.	Succes- en faalfactoren op lokaal niveau	75
4.8.1.	Algemene succesfactoren op lokaal niveau	75
4.8.2.	Specifieke factoren voor het programma op lokaal niveau	77
4.8.3.	Resumé	79
H5.	Functioneren van de taalkoppels en groepslessen	81
5.1.	Opzet van het onderzoek naar de taalkoppels en groepslessen	81
5.1.1.	Selectie van taalkoppels en groepslessen	81
5.1.2.	Gebruikte observatiechecklist en interviewleidraad	81
5.2.	Functioneren van de taalkoppels	82
5.2.1.	Doelstellingen	82
5.2.2.	Frequentie en duur van de taalontmoetingen	82
5.2.3.	Globale opbouw van de taalontmoeting	83
5.2.4.	Inhoudelijke invulling van de taalontmoetingen	83
5.2.5.	Gebruikte lesmethoden en instructiestrategieën	84
5.2.6.	Communicatie, sfeer en extra activiteiten	86
5.3.	Functioneren van de groepsgewijze taallessen	87
5.3.1.	Doelstellingen van de groepslessen	87
5.3.2.	Groepsgrootte, frequentie en samenstelling	88
5.3.3.	Opbouw en inhoud van de groepslessen	89
5.3.4.	Gebruikte lesmethoden	91
5.3.5.	Communicatie, sfeer en groepsactiviteiten	92
5.4.	Succesfactoren van de taalkoppels en groepslessen	93
H6.	Effecten van het programma Taalontmoetingen	98
6.1.	Inleiding	98
6.2.	Ontwikkeling Nederlandse taalvaardigheden	99
6.3.	Participatie en integratie, zelfredzaamheid en acculturatie	103
6.3.1.	Sociale participatie en integratie	103
6.3.2.	Zelfredzaamheid	106
6.3.3.	Acculturatie	109
6.4.	Persoonlijke ontwikkeling	112
6.5.	Samenvatting en conclusie	114

H7. Samenvatting en conclusie	117
7.1. Het programma Taalontmoetingen	117
7.2. Het onderzoek	117
7.3. Procesevaluatie	117
7.3.1. Implementatie door het Oranje Fonds	117
7.3.2. Implementatie door de lokale organisaties	118
7.3.3. Invulling van de ontmoetingen in de taalkoppels en groepslessen	119
7.3.4. Samenvattend	120
7.4. Effectevaluatie	121
7.5. Tot slot	122
Bijlage 1 Uitvoerende organisaties	124
Bijlage 2 Betrouwbaarheid en validiteit taalvaardigheidsscores	125
Bijlage 3 Betrouwbaarheid schalen per meetmoment	129
Bijlage 4 Relatie achtergrondvariabelen met ontwikkeling taal en zelfredzaamheid	130
Referenties	131

H1. Programma en onderzoeksbeschrijving

In dit rapport wordt verslag gedaan van de evaluatie van het stimuleringsprogramma ‘Taalontmoetingen’ van het Oranje Fonds. In dit hoofdstuk worden de achtergronden van het programma beschreven en de doelstellingen die hiermee werden nagestreefd (paragraaf 1.1). In paragraaf 1.2 is beschreven welke onderzoeksvragen in de evaluatie centraal staan, en het evaluatiemodel dat daarbij is gebruikt. In paragraaf 1.3 zijn de gebruikte evaluatiemethoden kort beschreven. Het hoofdstuk sluit af met een leeswijzer.

1.1. Omschrijving programma

In 2005 startte het Oranje Fonds het driejarige stimuleringsprogramma ‘Taalontmoetingen’. Doelstelling was om in de G-30 gemeenten een organisatie te doen ontstaan, die geïsoleerde allochtone vrouwen ondersteunt bij taalverwerving en maatschappelijke participatie. Laagdrempelige taalontmoetingen, hetzij thuis, hetzij op een locatie in de buurt, waren hierbij het middel. Met dit initiatief werd aangehaakt bij de activiteiten van de Commissie PaVEM (Participatie van Vrouwen uit Etnische Minderheden), die zich onder meer richtte op het aanbieden van taallessen om de participatie van allochtone vrouwen te verbeteren.

Met steun van het Oranje Fonds zijn vervolgens in 35 gemeenten thuistaallesorganisaties met taalontmoetingen gestart. Het Fonds ondersteunde de projecten op verschillende manieren, zoals via trainingen en workshops, een coachingstraject voor alle projectleiders en jaarlijkse Inspiratiedagen. Op het moment dat het programma per 1 januari 2009 afliep is het door het Instituut voor Sociale Weerbaarheid (ISW) geëvalueerd. Uit de evaluatie bleek dat het programma een omvangrijke groep sociaal geïsoleerde vrouwen heeft weten te bereiken en dat veel van deze vrouwen gestimuleerd zijn om met meer zelfvertrouwen te participeren in hun buurt, wijk of gemeente (ISW, 2010). Mede gezien de positieve effecten van het programma is in 2009 een vervolg gegeven aan Taalontmoetingen. Het Oranje Fonds richtte zich daarbij op de vijftig grootste gemeenten van Nederland, met uitzondering van de gemeenten die al aan het vorige programma hadden deelgenomen.

Het nieuwe programma heeft, evenals Taalontmoetingen I, tot doel sociaal geïsoleerde allochtonen thuis of in buurt ondersteuning te bieden van vrijwilligers bij het verwerven van de Nederlandse taal. De taalontmoetingen zijn daarbij een middel om de sociale participatie en integratie en de zelfredzaamheid van de allochtone deelnemers in de Nederlandse maatschappij te bevorderen. Daarbij is de opzet van het eerdere programma grotendeels gehandhaafd. De reikwijdte van het nieuwe programma is echter breder. Het programma richt zich niet alleen op vrouwen, maar ook op sociaal geïsoleerde mannen. Daarnaast werd voorzien in een gestructureerd aanbod van training en coaching voor vrijwilligers en projectleiders.

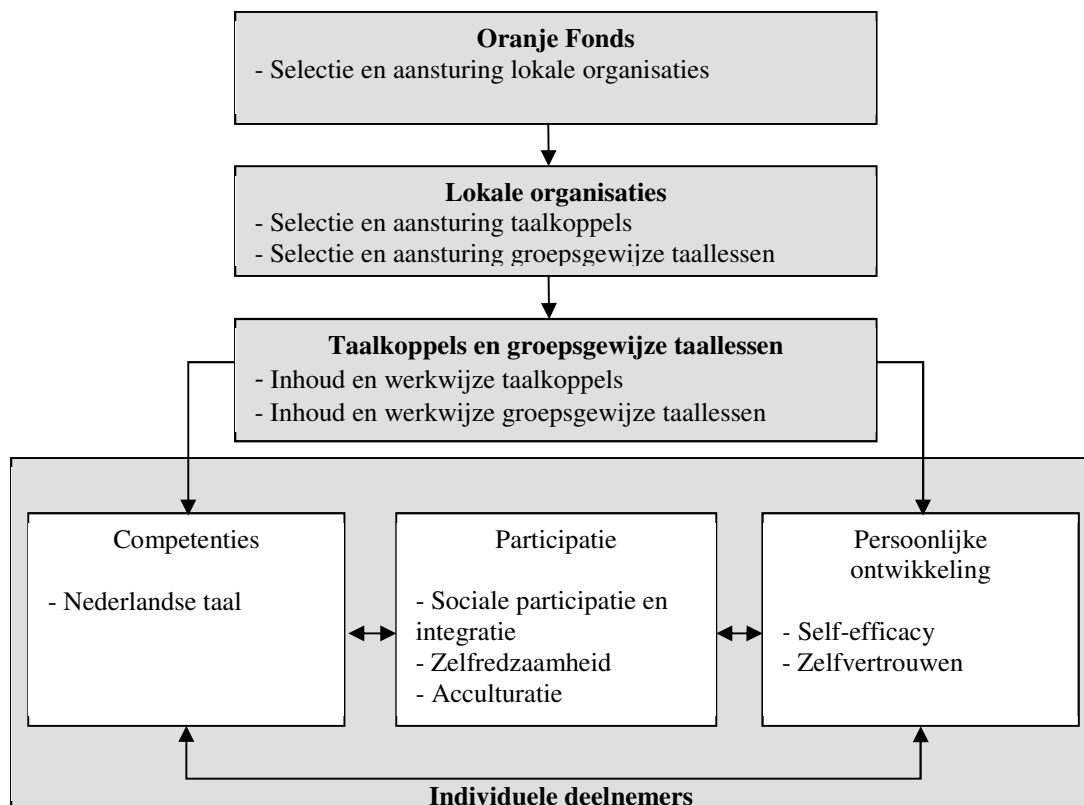
Het Oranje Fonds heeft het ISW gevraagd een evaluatieonderzoek uit te voeren naar het nieuwe programma Taalontmoetingen II. In tegenstelling tot het vorige onderzoek dat retrospectief was, is dit onderzoek gelijktijdig met het programma uitgevoerd.

1.2. Evaluatiemodel Taalontmoetingen II

De doelstelling van het evaluatieonderzoek is tweeledig. Het onderzoek bestaat uit zowel een systematische *procesevaluatie* als een *effectevaluatie*.

De *procesevaluatie* heeft tot doel na te gaan op welke wijze op de verschillende niveaus invulling is gegeven aan het programma en welke elementen van het programma meer of minder succesvol zijn voor het welslagen ervan. Daarbij worden de volgende drie niveaus onderscheiden: het Oranje Fonds, de lokale organisaties en de taalkoppels. De onderwerpen die hierbij centraal staan zijn de selectie en aansturing van de lokale organisaties, de selectie en aansturing van de taalkoppels en de inhoud en werkwijze van de taalontmoetingen en/of groepsgewijze taallessen (zie Figuur 1.1). Op basis van de uitgangspunten van het programma, selecteerde het Oranje Fonds lokale organisaties die het programma binnen hun gemeente vorm konden geven. Daarnaast zorgde zij door haar aansturing van de lokale organisaties dat duidelijk was waarop deze organisaties zich moesten richten, en dat ze de ondersteuning kregen waaraan zij behoefte hadden. De lokale organisaties selecteerden deelnemers aan het programma en koppelden deze aan vrijwilligers. Zij boden de noodzakelijke randvoorwaarden op lokaal niveau door vrijwilligers te ondersteunen om de taalkoppels en de groepsgewijze taallessen te organiseren. Binnen de taalkoppels en de taallessen richt de procesevaluatie zich op de inhoud van de taalontmoetingen en taallessen, en de wijze waarop deze vorm krijgen. In hoofdstuk 3, 4 en 5 van deze rapportage worden deze en de aanvullende aspecten waarop de verschillende niveaus zijn onderzocht nader omschreven.

Figuur 1.1 Evaluatiemodel

In de *effectevaluatie* ligt de nadruk op het onderzoeken van de vooruitgang die de individuele deelnemers van het programma Taalontmoetingen boeken ten aanzien van hun Nederlandse taalvaardigheid, hun participatie in de samenleving, en hun persoonlijke ontwikkeling. Bij de evaluatie van de participatie in de samenleving wordt met name gekeken naar de sociale participatie en integratie, de zelfredzaamheid en de acculturatie. Sociale participatie en integratie verwijst naar het aangaan van sociale contacten door de deelnemers en het ondernemen van activiteiten met anderen– niet alleen binnen hun eigen etnische groep, maar ook met Nederlanders. Zelfredzaamheid geeft weer in hoeverre deelnemers het gevoel hebben dat zij zich in de maatschappij kunnen redden, en hiervan in de dagelijkse praktijk ook blijf geven, en acculturatie heeft betrekking op de houding van deelnemers tegenover de Nederlandse cultuur. Bij de persoonlijke ontwikkeling van de deelnemer staan diens *self-efficacy* en zelfvertrouwen centraal. Self-efficacy verwijst naar het geloof in eigen kunnen. Een grotere self-efficacy en een groter zelfvertrouwen ten aanzien van het spreken van het Nederlands en het zelfredzaam zijn in de Nederlandse samenleving, kunnen het aanleren van de Nederlandse taal en zelfredzamer worden in de Nederlandse samenleving gemakkelijker maken. Andersom kan het daadwerkelijk machtig worden van de Nederlandse taal en het zelfredzamer worden het algemene geloof in het eigen kunnen en het zelfvertrouwen vergroten. In hoofdstuk 6 van deze rapportage wordt verder ingegaan op de definiëring en operationalisering van deze begrippen.

1.3. Evaluatiemethoden

Voor de proces- en effectevaluatie zijn gegevens verzameld bij de verschillende partijen die betrokken zijn bij het programma. Hierbij is gebruik gemaakt van documentanalyses, interviews, observaties en vragenlijsten. Hieronder is kort omschreven welke evaluatiemethoden zijn gebruikt bij welke partijen. Verderop in dit rapport worden deze uitgebreider toegelicht.

1.3.1. Evaluatiemethoden procesevaluatie

Documentenanalyse en interview landelijke programmaleiders

In september 2010 zijn de twee landelijke programmaleiders van het Oranje Fonds gezamenlijk geïnterviewd. Daarnaast zijn in de periode daaraan voorafgaand een aantal door het Oranje Fonds aangeleverde programmadocumenten bestudeerd. Het interview en de documentanalyses hadden tot doel na te gaan hoe de selectie van de lokale organisaties heeft plaatsgevonden. In dat kader is nagegaan welke informatie het Oranje Fonds bij de lokale organisaties opvraagt, welke criteria zij aanlegt bij de beoordeling hiervan, en hoeveel organisaties uiteindelijk aan het programma hebben deelgenomen. Daarnaast is nagegaan in hoeverre landelijk in de begeleiding van lokale projectleiders is voorzien, er mogelijkheden tot kennisuitwisseling tussen de lokale organisaties zijn gecreëerd, en op welke wijze de communicatie tussen het Oranje Fonds en de lokale organisaties plaatsvond. In het interview is tevens gevraagd naar mogelijke succes- en faalfactoren van het programma volgens het Oranje Fonds.

Documentanalyse en lokale projectleiders

Tussen november 2010 en juni 2011 zijn de 22 lokale projectleiders bezocht voor een interview en zijn beleidsdocumenten van de lokale organisaties geanalyseerd. Het interview met de lokale projectleider en de documentanalyses hadden tot doel na te gaan hoe de selectie van de deelnemers en vrijwilligers

heeft plaatsgevonden, en hoe de koppeling tussen deelnemer en vrijwilliger plaatsvond. Daarnaast is nagegaan in hoeverre door de lokale organisaties in de begeleiding van vrijwilligers werd voorzien en mogelijkheden tot kennisuitwisseling tussen vrijwilligers en eventueel tussen deelnemers gefaciliteerd werden. Ook is nagegaan op welke wijze de communicatie tussen de lokale organisaties en de vrijwilligers en deelnemers plaatsvond. Verder is geïnventariseerd in hoeverre lokale organisaties werkten aan de continuering van hun activiteiten voor deelnemers, en in hoeverre andere lokale actoren hierbij betrokken waren. In het interview is tevens gevraagd naar mogelijke succes- en faalfactoren van het programma volgens de lokale projectleiders.

Interview coaches adviesbureau Van de Bunt

In juni 2012 is een gezamenlijk interview gehouden met de vier coaches van het adviesbureau Van der Bunt die in opdracht van het Oranje Fonds de lokale projectleiders ondersteunen. Doel van dit interview was zowel het inzichtelijk maken van de praktijk van de coaching van de lokale organisaties als het identificeren van algemene knelpunten van projectleiders.

Observaties taalkoppels en/of groepsgewijze taallessen en interview vrijwilligers

Van januari tot en met mei 2012 zijn observaties en interviews gehouden bij één taalkoppel en/of één groepsles per lokale organisatie. In het totaal zijn 15 taalkoppels, en 15 groepslessen onderzocht van 21 lokale projecten. Tijdens de observaties van zowel de koppels als de groepsgewijze taallessen is gebruik gemaakt van een gestandaardiseerd observatieschema. Met behulp van dit observatieschema is in kaart gebracht hoe de taalontmoetingen en de taallessen in de praktijk werden vormgegeven. In de observaties werd onder meer gelet op de opbouw van de bijeenkomsten, de taalaspecten die aan de orde kwamen, de sfeer tijdens de ontmoetingen, en de wijze waarop de vrijwilliger of de docent probeerde de Nederlandse taalvaardigheid van de deelnemer te vergroten. Daarnaast is in kaart gebracht hoe de communicatie tussen de deelnemer en de vrijwilliger of docent plaatsvond, en welke houding de vrijwilliger of docent ten opzichte van de deelnemer had. Alle observaties zijn afgesloten met een interview met de betrokken vrijwilliger.

Intakevragenlijsten bij alle deelnemers

Van januari 2010 tot januari 2012 hebben in principe alle deelnemers die zich aan hebben gemeld bij de lokale organisaties een intakevragenlijst ingevuld. Het totale aantal intakevragenlijsten dat is ingevuld is 1.101. Hoewel de intakevragenlijst is vertaald in verschillende talen, hebben bijna alle deelnemers de vragenlijst in het Nederlands ingevuld. De vragenlijst is meestal met hulp van de projectleider of de betrokken vrijwilliger ingevuld. De intakevragenlijst bevat voornamelijk open vragen die dienen om de achtergrond van de deelnemers in kaart te brengen, en om te kunnen beoordelen in hoeverre deelnemers tot de doelgroep van het programma Taalontmoetingen behoren.

1.3.2. Evaluatiemethoden effectevaluatie

Vragenlijsten bij deelnemers

Tussen december 2010 en augustus 2012 zijn bij deelnemers aan het programma vragenlijsten afgenomen die betrekking hadden op hun participatie in de samenleving (sociale participatie en integratie, acculturatie en zelfredzaamheid), en hun persoonlijke ontwikkeling (self-efficacy en zelfvertrouwen) (zie

ook figuur 1.1). Deze vragenlijsten zijn in principe drie keer door de deelnemers ingevuld. Kort na aanvang van de taalontmoeting is een eerste vragenlijst bij de deelnemers afgenomen, gevolgd door een tweede vragenlijst ongeveer 20 weken na aanvang, en een derde deelnemersvragenlijst na ongeveer 40 weken. Aangezien deze tijdsinterval van 20 weken in de praktijk moeilijk haalbaar bleek, is deze vrij ruim genomen.

In totaal hebben 79 deelnemers deel genomen aan de eerste en tweede meting, en hebben 25 deelnemers deelgenomen aan elk van de drie metingen (Tabel 1.1). In veel gevallen bleek het niet mogelijk bij deelnemers een tweede en derde vragenlijst af te nemen. Eén van de redenen hiervoor is dat deelnemers op sommige projecten slechts een half jaar deelnamen aan het programma in plaats van een jaar. Een andere reden is dat veel deelnemers niet de hele looptijd in het programma participeerden, omdat ze doorstroomden naar andere activiteiten of doordat ze eerder uitstroomden vanwege gezondheidsproblemen of een gebrek aan motivatie.

Tabel 1.1 Aantal ingevulde vragenlijsten en toetsen per meting

	Vragenlijst	Woordenschattoets	
		Passief	Actief
1 ^e meting (kort na instroom in programma)	134	146	141
2 ^e meting (ong. 20 weken na instroom in programma)	79	75	74
3 ^e meting (ong. 40 weken na instroom in programma)	25	27	26

In eerste instantie zijn voor het onderzoek deelnemers geselecteerd die Turks, Arabisch of Berbers spreken. In de loop van het onderzoek zijn hier deelnemers aan toegevoegd die Somalisch, Engels of Pools spreken. Met de keuze voor deze talen is geprobeerd zo veel mogelijk deelnemers te bereiken, en daarbij tegelijkertijd recht te doen aan de diversiteit aan herkomst en achtergrond van de deelnemers aan het programma. Bij de deelnemers die analfabeet waren, is de deelnemersvragenlijst vervangen door een telefonisch interview (of in sommige gevallen een face to face interview) in hun eigen taal.

Woordenschattoetsen bij deelnemers

Bij de geselecteerde deelnemers voor het onderzoek zijn tussen december 2010 en augustus 2012 woordenschattoetsen afgenomen. Het betreft een passieve en een actieve woordenschattoets die is afgenomen door de vrijwilliger. In de passieve woordenschattoets werd door de vrijwilliger een woord genoemd dat de deelnemer vervolgens aan diende te wijzen op een plaatje. Hierbij had de deelnemer de keuze uit vier plaatjes. In de actieve woordenschattoets gebeurde dit andersom: de deelnemer kreeg een plaatje voorgelegd dat moest worden benoemd. In totaal hebben 74 deelnemers deelgenomen aan de toetsing bij de eerste en tweede meting, en hebben 26 deelnemers deelgenomen aan elk van de drie metingen (Tabel 1.1).

1.4. Leeswijzer

In hoofdstuk 2 van deze rapportage is een beschrijving gegeven van de deelnemers van het programma. Op basis van de intakevragenlijsten is weergegeven wat de achtergrond van deelnemers aan het programma Taalontmoetingen II is. Daarnaast is beschreven in hoeverre de deelnemers beantwoordden

aan de doelgroep van het programma, door in te gaan op de Nederlandse schrijf- en leesvaardigheden van de deelnemers en de mate waarin zij zich bij aanvang van het programma in een sociaal geïsoleerde positie bevonden.

Hoofdstuk 3, 4, en 5 bestaan uit een omschrijving van de procesevaluatie. Op basis van de documentenanalyses en de interviews met het Oranje Fonds, de lokale organisaties, Van de Bunt en de deelnemers en vrijwilligers, is weergegeven op welke wijze het programma uiteindelijk in de praktijk vorm heeft gekregen. Op basis hiervan zijn succes- en faalfactoren van het programma beschreven.

Hoofdstuk 6 bestaat uit de effectevaluatie die alleen betrekking heeft op de deelnemers. Beschreven is in hoeverre het programma heeft bijgedragen aan de Nederlandse taalvaardigheid van deelnemers, en in hoeverre de sociale participatie en integratie, zelfredzaamheid, en acculturatie van deelnemers in de loop van het programma bevorderd is. Daarnaast wordt beschreven in hoeverre hun persoonlijke ontwikkeling is gestimuleerd.

Hoofdstuk 7, ten slotte, bestaat uit algemene conclusies van het onderzoek. Aanbevelingen zijn gedaan voor de opzet en uitvoering van soortgelijke programma's in de toekomst.

H2. Deelnemers aan het programma Taalontmoetingen

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van de deelnemers aan het programma. Hiervoor is gebruik gemaakt van gegevens uit de intakevragenlijsten die deelnemers voorafgaande aan het programma hebben ingevuld. In paragraaf 2.1 wordt allereerst ingegaan op de achtergrondkenmerken van de deelnemers. In paragraaf 2.2 komen de taalvaardigheden van deelnemers aan bod. Paragraaf 2.3 gaat in op de participatie van deelnemers aan de Nederlandse samenleving, waarbij tevens wordt ingegaan op de gezondheid van de deelnemers. Tot slot is in paragraaf 2.4 de conclusie weergegeven, waarbij wordt ingegaan op de mate waarin de deelnemers aan het programma Taalontmoetingen overeenkomt met de beoogde doelgroep.

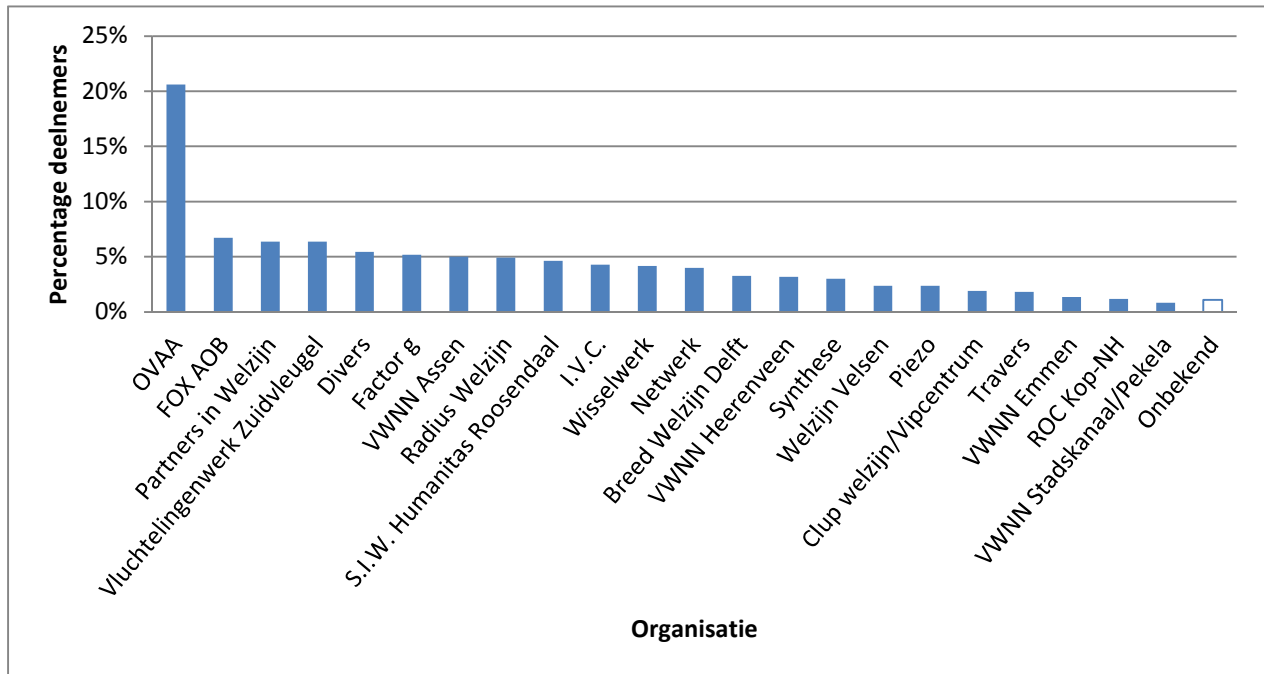
2.1. Achtergrond van de deelnemers

In het totaal hebben tussen januari 2010 en februari 2012 1.101 deelnemers intakevragenlijsten ingevuld. De deelnemers die de vragenlijsten in hebben gevuld, zijn afkomstig van de 22 lokale organisaties die het programma uitvoeren (zie Figuur 2.1 op volgende bladzijde). Deze organisaties zijn verspreid over heel Nederland. De deelnemersaantallen verschillen sterk per organisatie en variëren van 9 tot 227 deelnemers, met een gemiddelde van ongeveer 50 deelnemers per organisatie. Dit gemiddelde wordt echter sterk gekleurd door het zeer grote aantal deelnemers bij OVAA (21%). Een aantal andere lokale organisaties – te weten FOX AOB, Partners in Welzijn, en Vluchtelingenwerk Zuidvleugel – kende een instroom van rond de 70 deelnemers (samen 19%). Acht lokale organisaties ontvingen aanmeldingen van rond de 50 deelnemers, en drie organisaties hadden een instroom tussen de 35 en 40 deelnemers. In vijf lokale organisaties lag de instroom op 25 deelnemers of minder.

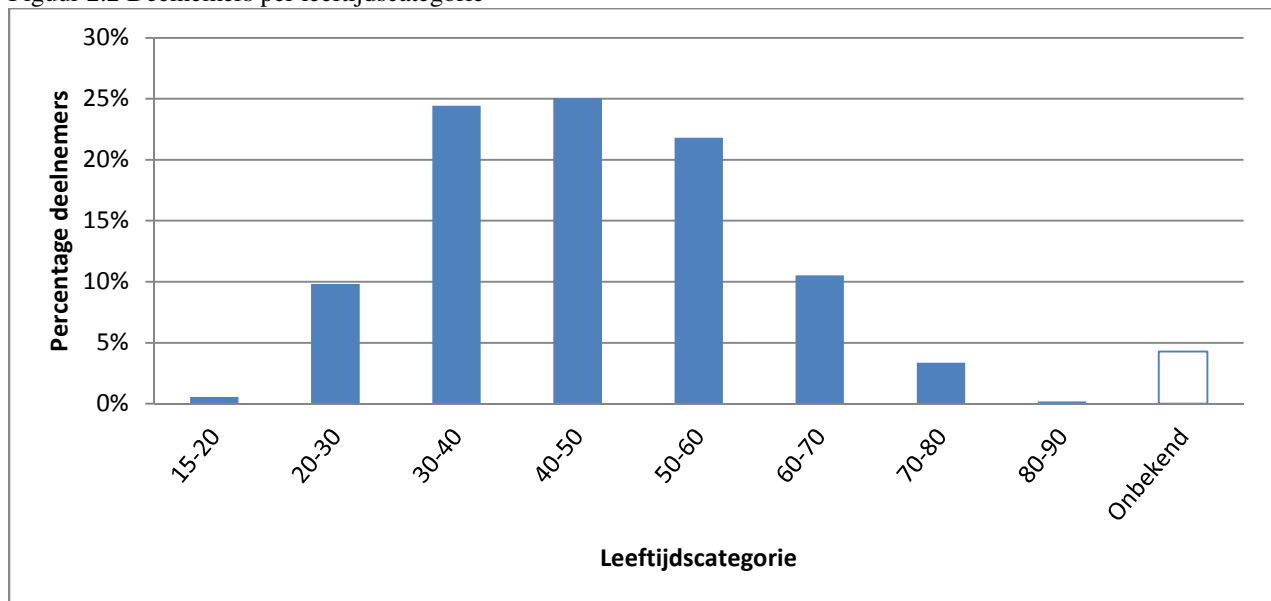
Geslacht en leeftijd van de deelnemers

Aan het programma Taalontmoetingen II nemen met name vrouwen deel (78%). Iets meer dan een vijfde van de deelnemers is man (22%). De gemiddelde leeftijd van de deelnemers ligt op 46 jaar, en varieert van 16 tot 85 jaar (zie Figuur 2.2 op volgende bladzijde). Het merendeel van de deelnemers tussen de 30 en 60 jaar oud. Ruim 100 deelnemers zijn tussen de 20 en 30 jaar oud, en een vergelijkbare groep is tussen 60 en 70 jaar oud. Opvallend is dat daarnaast ruim 40 deelnemers in de leeftijdscategorie 70 tot 80 jaar eveneens in het programma participeren.

Figuur 2.1 Deelnemers per organisatie

Figuur 2.2 Deelnemers per leeftijdscategorie

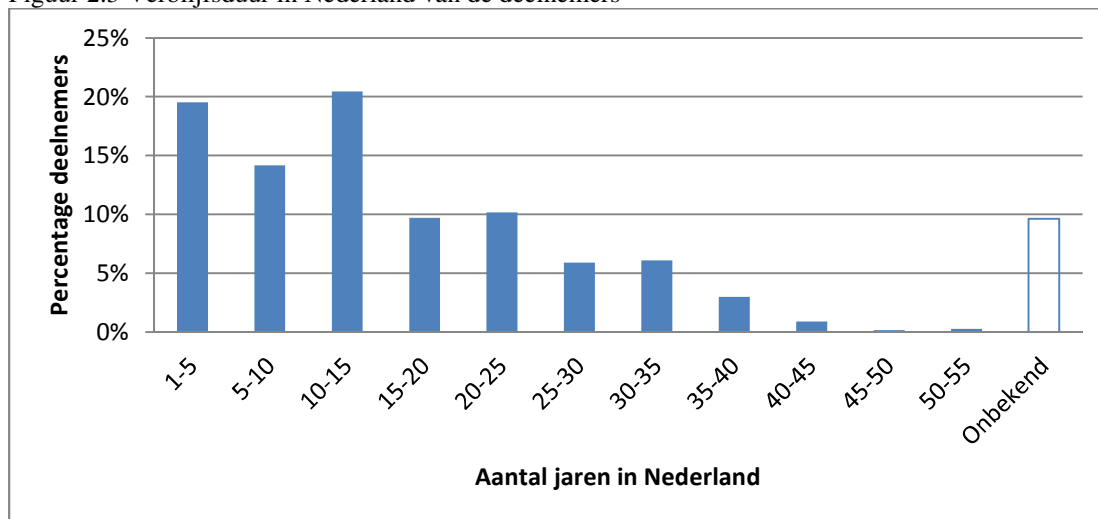

Verblijfsduur in Nederland

De gemiddelde duur dat deelnemers al in Nederland verblijven is 15 jaar. Relatief de meeste deelnemers zijn aan het eind van de jaren '90 naar Nederland gekomen, of zijn hier pas relatief kort (verblijfsduur 1-5 jaar) (zie Figuur 2.3). Samen met de deelnemers die tussen de 5 en 10 jaar in Nederland verblijven, vormen zij ruim de helft van de instroom in het programma. Een derde van de deelnemers verblijft al

tussen de 15 en 35 jaar in Nederland. Een kleinere groep deelnemers is al langer dan 35 jaar in Nederland, waaronder zelfs een deelnemer die hier al 55 jaar verblijft.

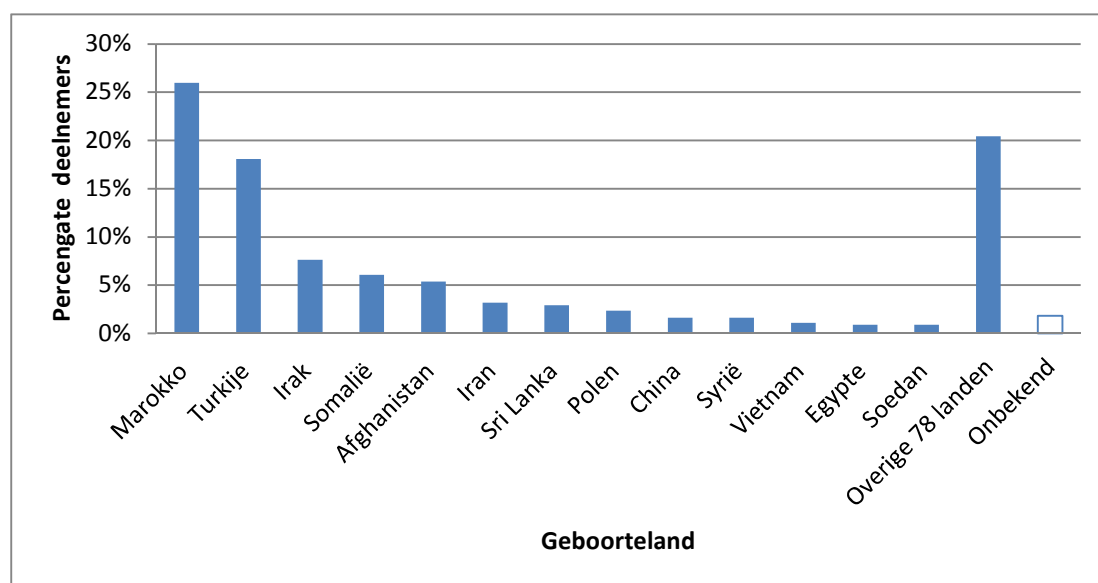
Figuur 2.3 Verblifsduur in Nederland van de deelnemers

Herkomst van deelnemers

Deelnemers zijn uit een groot aantal verschillende landen afkomstig. In totaal nemen deelnemers met 91 verschillende nationaliteiten aan het programma deel (zie Figuur 2.4). De meeste deelnemers komen uit Marokko (26%) of Turkije (18%). Andere landen waaruit verhoudingsgewijs veel deelnemers afkomstig zijn, zijn Irak, Somalië en Afghanistan, en in mindere mate Iran, Sri Lanka en Polen.

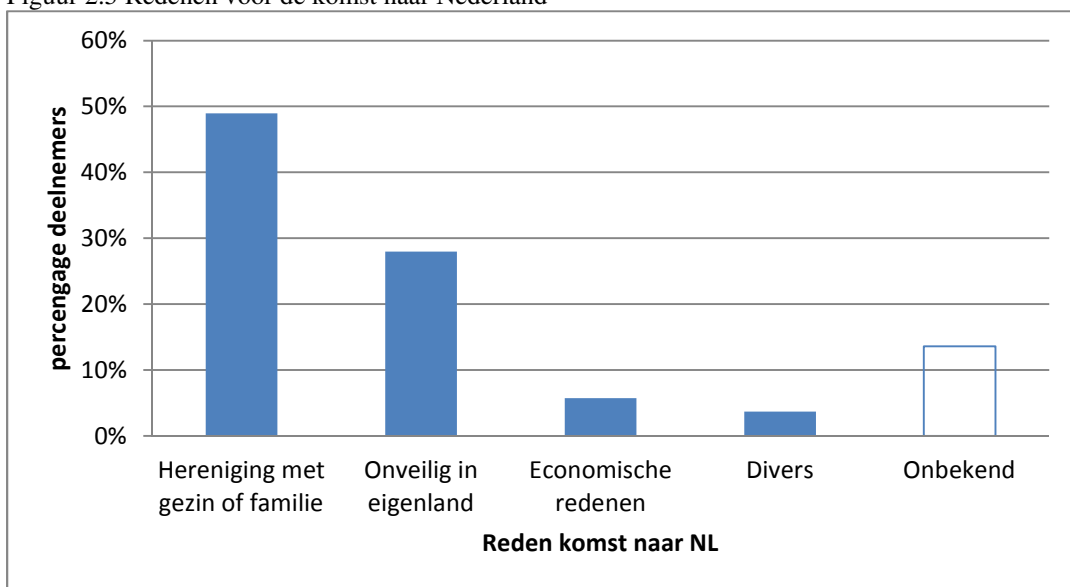
Figuur 2.4 Deelnemers naar land van herkomst

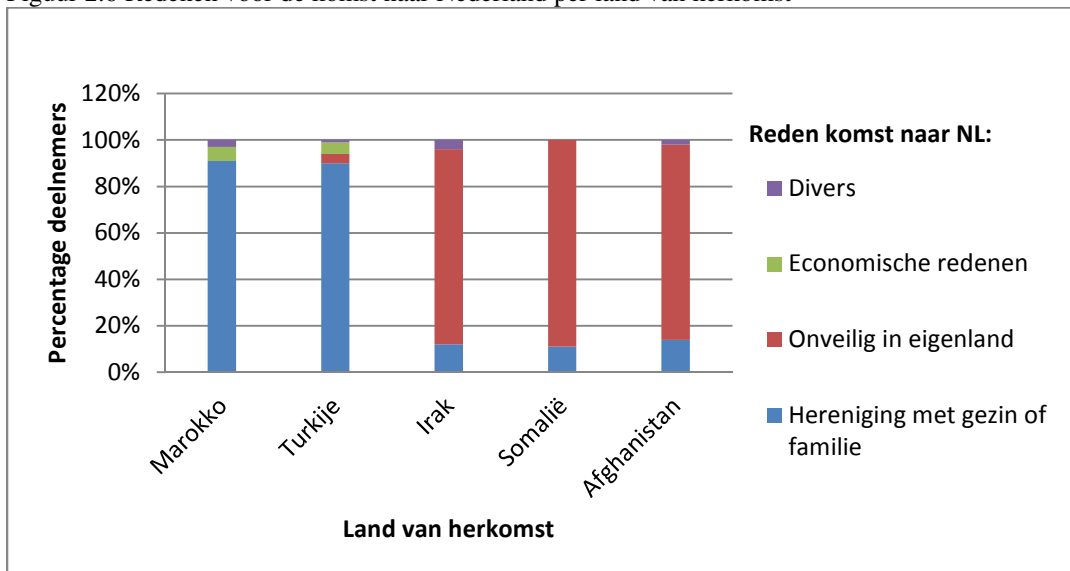
Redenen van deelnemers om naar Nederland te komen

Meer dan de helft van de deelnemers is naar Nederland gekomen om redenen van gezinshereniging of hereniging met andere familieleden (zie Figuur 2.5). Daarnaast is er een grote groep, bijna een derde van de deelnemers, voor wie gevoelens van onveiligheid in hun eigen land de voornaamste reden was om naar Nederland te komen. Minder dan een tiende van de deelnemers is hier gekomen vanwege economische redenen (7%). De redenen voor vestiging in Nederland, blijken sterk te verschillen per land van herkomst (zie Figuur 2.6). Zo is 90% van de deelnemers uit zowel Marokko als Turkije hier gekomen vanwege gezinshereniging of hereniging met andere familieleden. Het merendeel van de deelnemers uit landen als Irak en Somalië (respectievelijk 83 en 90%) is naar Nederland gekomen als vluchteling.

Figuur 2.5 Redenen voor de komst naar Nederland

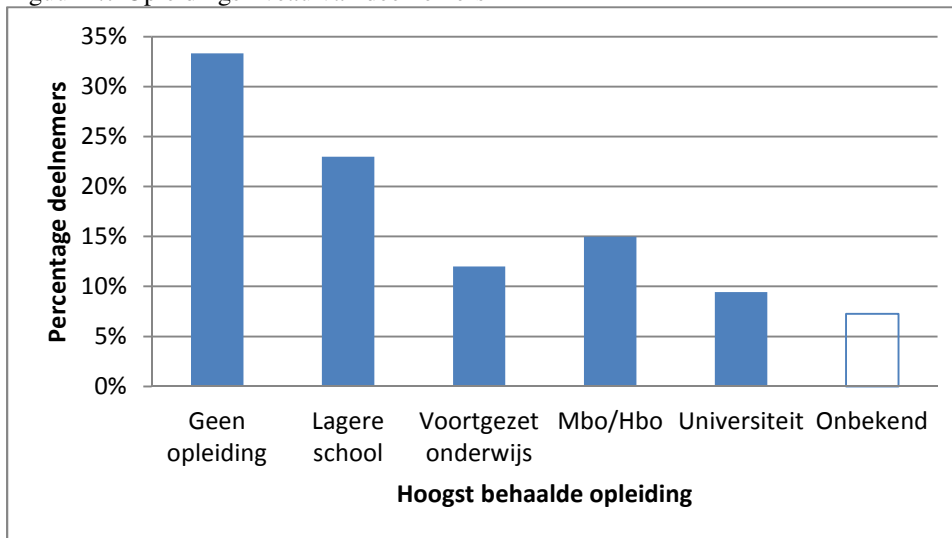
Figuur 2.6 Redenen voor de komst naar Nederland per land van herkomst

Opleidingsniveau van de deelnemers

Het opleidingsniveau onder de deelnemers is gemiddeld gezien laag: bijna 56% van de deelnemers heeft helemaal geen opleiding of alleen de lagere school afgerond (zie Figuur 2.7). Daar staat echter een substantiële groep deelnemers tegenover die juist heel hoog opgeleid is. Ruim 15% heeft een mbo- of hbo-opleiding, en rond 10% van de deelnemers heeft een universitaire studie afgerond. Hierbij zijn lijkende mannelijke deelnemers (relatief gezien) wat hoger opgeleid dan vrouwelijke deelnemers ($U=35.50$, $p<.001$, $r=-.20$).

Figuur 2.7 Opleidingsniveau van deelnemers

Burgerlijke staat van deelnemers

Ongeveer 70 % van de deelnemers heeft kinderen en 64% van de deelnemers is getrouwd. Van de getrouwde deelnemers is 15% getrouwd met iemand uit een ander dan het eigen land. Iets meer dan de helft van hen is getrouwd met een Nederlander. De helft van de getrouwde deelnemers heeft een partner met een baan.

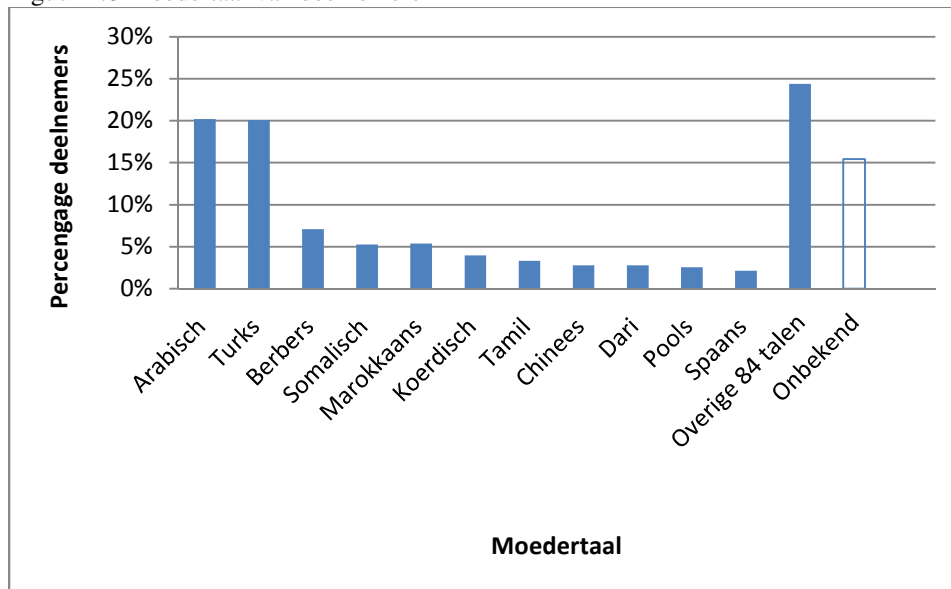
2.2. Taalvaardigheid van de deelnemers

2.2.1. Beheersing van de eigen moedertaal

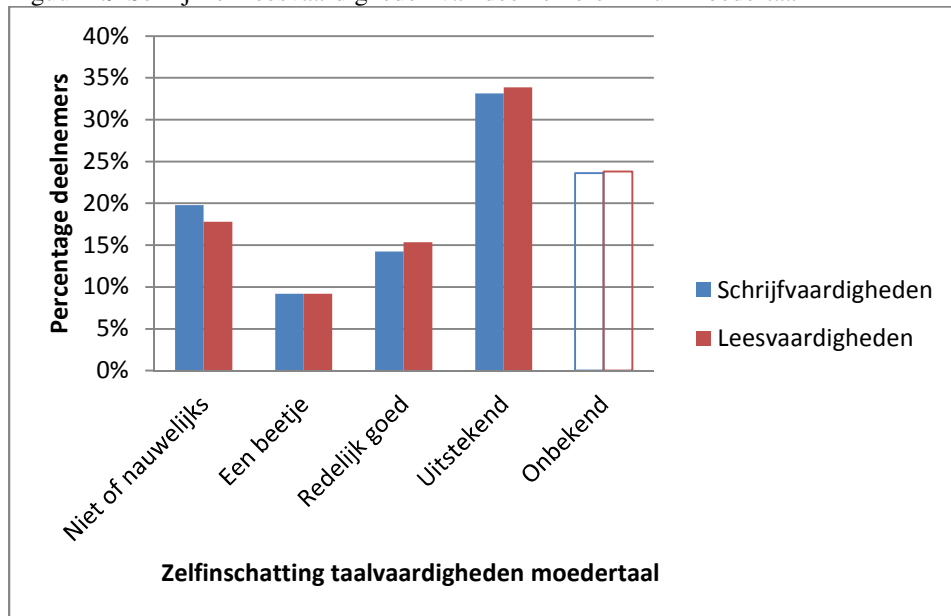
Er is een grote diversiteit aan moedertalen in de deelnemersgroep. In totaal zijn er 95 verschillende moedertalen ingevuld in de vragenlijst (zie Figuur 2.8). Arabisch en Turks zijn de meest voorkomende moedertalen. Ongeveer 40% van de deelnemers heeft aangegeven een van deze talen te spreken. In de praktijk is deze groep echter nog groter, aangezien ook het Marokkaans (5%) onder het Arabisch valt. De derde meest voorkomende moedertaal van deelnemers is het Berber (7%).

Het overgrote deel van de Berber sprekenden heeft aangegeven niet tot nauwelijks te kunnen lezen en schrijven in de eigen taal. Aangezien het Berbers over het algemeen wordt gezien als ‘spreektaal’ en niet als ‘schrijftaal’, is dit niet verrassend. Voor meer deelnemers geldt echter dat zij niet of nauwelijks te kunnen lezen en schrijven in hun moedertaal (20%). Daartegenover staat dat ongeveer 35% van de deelnemers de eigen lees- en schrijfvaardigheden in de moedertaal uitstekend noemt.

Figuur 2.8 Moedertaal van deelnemers

Figuur 2.9 Schrijf- en leesvaardigheden van deelnemers in hun moedertaal

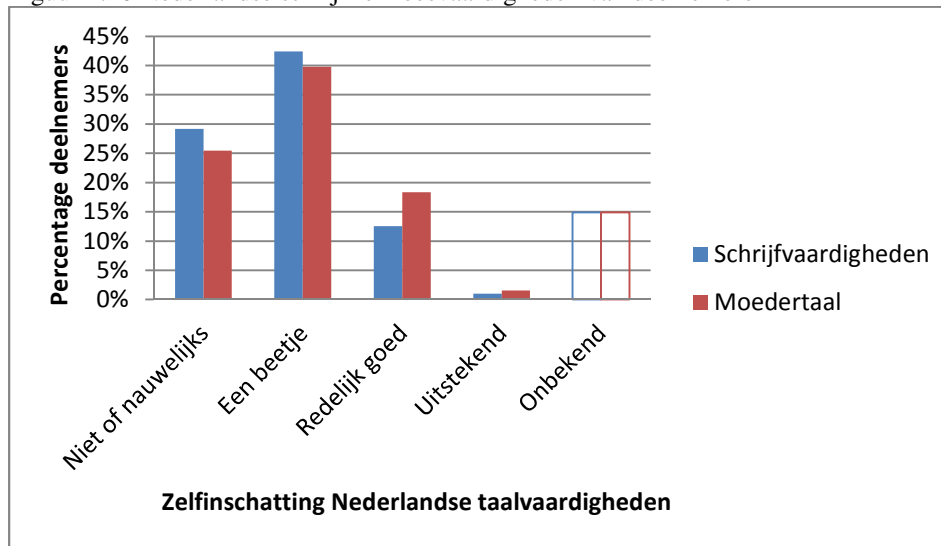

2.2.2. Beheersing van het Nederlands

De beheersing van de Nederlandse taal is over het algemeen gering tot zeer gering (zie Figuur 2.10). Slechts 1% van de deelnemers heeft aangegeven uitstekend te kunnen lezen en schrijven in het Nederlands. Bijna een derde van de deelnemers heeft aangegeven niet tot nauwelijks te kunnen lezen en schrijven in het Nederlands (32%), en ongeveer 40% van de deelnemers heeft aangegeven het een beetje te kunnen.

Figuur 2.10 Nederlandse schrijf- en leesvaardigheden van deelnemers

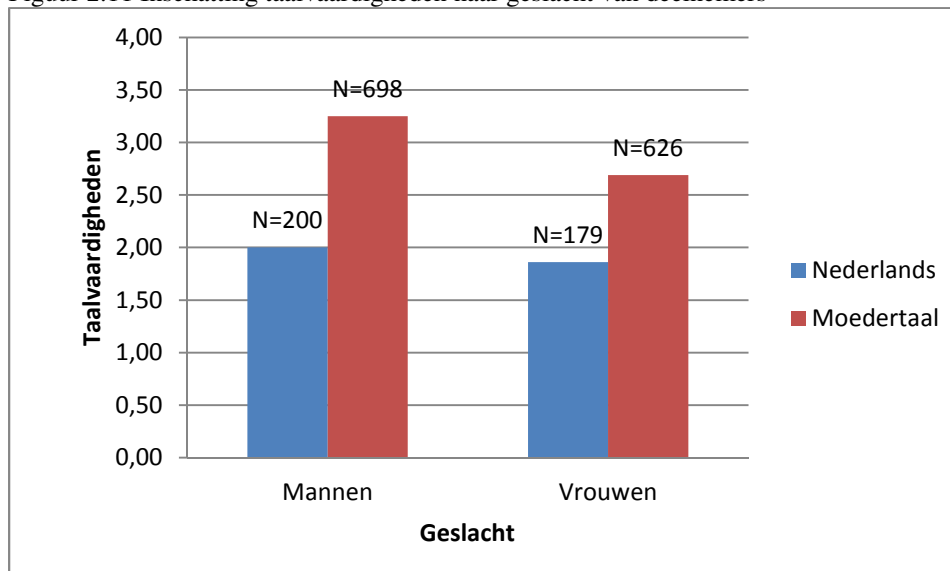

2.2.3. Verschillen in taalvaardigheid tussen groepen deelnemers

Aangezien taal een belangrijk element is van het programma Taalontmoetingen, wordt in deze paragraaf nader ingegaan op de taalvaardigheden van de deelnemers. Dit wordt gedaan door de eerder omschreven achtergrondkenmerken van deelnemers te relateren aan hun beheersing van zowel de moedertaal als het Nederlands. De schrijf- en leesvaardigheden zijn door de deelnemers over het algemeen op het zelfde niveau geschat. Daarom zijn deze twee vaardigheden in de hierna volgende beschrijvingen voor zowel de moedertaal ($\alpha=.98$) als voor de Nederlandse taal ($\alpha=.89$) samengevoegd tot één indicator.

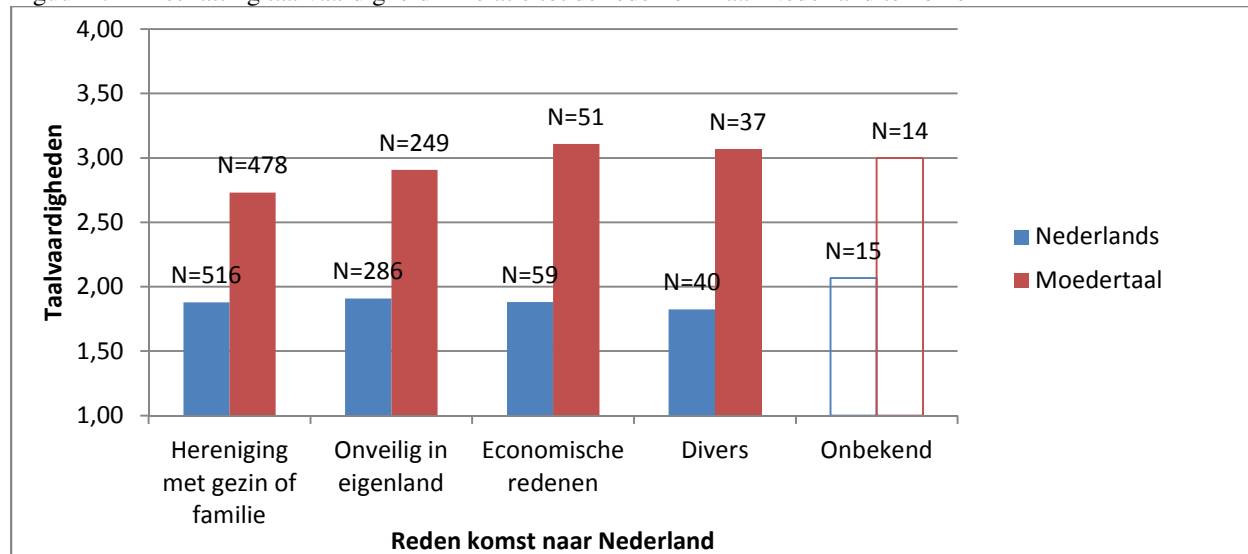
Zoals blijkt uit Figuur 2.11 schatten mannen hun Nederlandse taalvaardigheid hoger in dan vrouwen ($t(896)=2.54, p < .05$, Cohen's $d=0.20$). Ook schatten mannelijke deelnemers hun beheersing van de moedertaal hoger in dan vrouwelijke deelnemers ($t(803)=5.57, p < .001$, Cohen's $d=0.49$).

Figuur 2.11 Inschatting taalvaardigheden naar geslacht van deelnemers

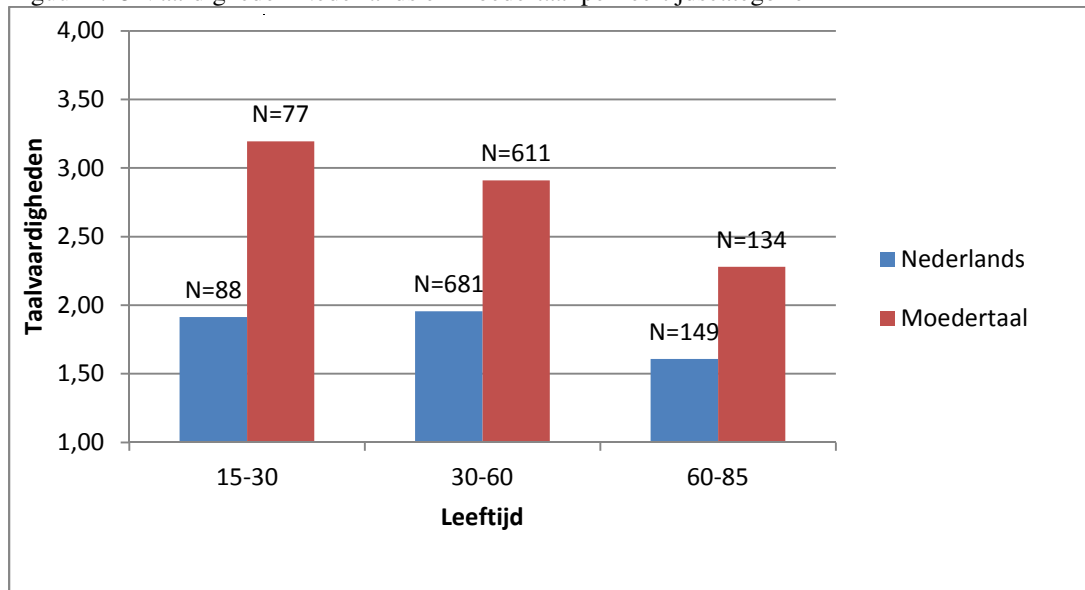
Uit een vergelijking van de taalvaardigheden van deelnemers op grond van hun reden om naar Nederland te komen, komt naar voren dat er nauwelijks verschillen tussen de groepen bestaan (zie Figuur 2.12). Het is dus niet zo dat deelnemers die om economische redenen naar Nederland zijn gekomen bijvoorbeeld een hoger taalniveau hebben dan deelnemers die hier zijn gekomen voor gezinshereniging. Dat geldt zowel voor de Nederlandse taalvaardigheden ($F(4,911)=.42, p=.80$) als voor de vaardigheden in de moedertaal ($F(4,824)=2.14, p=.07$).

Figuur 2.12 Inschatting taalvaardigheid in relatie tot de reden om naar Nederland te komen

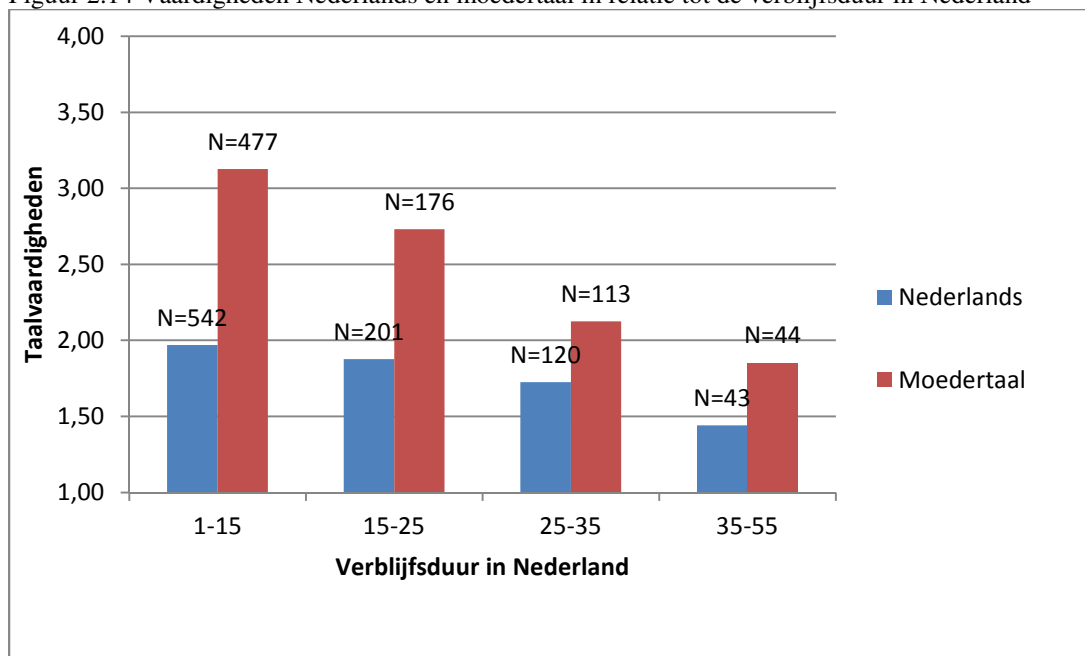
De taalvaardigheid van deelnemers verschilt per leeftijdscategorie. Uit Figuur 2.13 blijkt dat zowel de Nederlandse taalvaardigheden ($r = -.16, p < .001, N = 918$) als de taalvaardigheden in de moedertaal ($r = -.26, p < .001, N = 821$) geringer zijn naarmate de deelnemers ouder zijn. Deelnemers van 60 jaar en ouder geven gemiddeld aan een geringere beheersing van de moedertaal te hebben dan deelnemers tussen de 30 en 60 jaar. Deze laatste leeftijdscategorie zegt gemiddeld op haar beurt een geringere beheersing van de eigen taal te hebben dan de deelnemers tussen de 15 en 30 jaar. Voor de Nederlandse taalvaardigheid is alleen een verschil waarneembaar tussen deelnemers jonger en ouder dan 60 jaar.

Figuur 2.13 Vaardigheden Nederlands en moedertaal per leeftijdscategorie

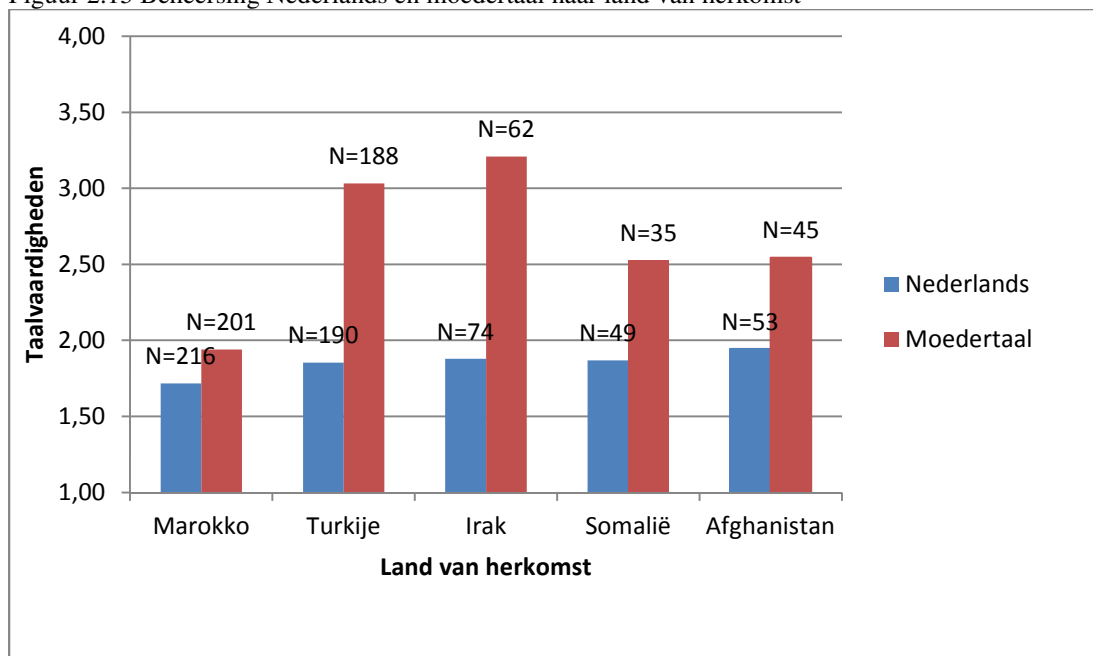
Ook het aantal jaren dat de deelnemers al in Nederland verblijven, lijkt van invloed te zijn op de Nederlandse taalvaardigheden. Zoals blijkt uit Figuur 2.14 zijn de taalvaardigheden lager naarmate de deelnemers langer in Nederland zijn. Opvallend is dat dit niet alleen voor de vaardigheden in de moedertaal geldt ($r = -.36, p < .001, N = 810$), maar ook voor de Nederlandse taalvaardigheden ($r = -.13, p < .001, N = 906$), zij het in mindere mate.

Figuur 2.14 Vaardigheden Nederlands en moedertaal in relatie tot de verblijfsduur in Nederland

Zoals uit Figuur 2.15 naar voren komt zijn er nauwelijks verschillen waar te nemen in Nederlandse taalvaardigheden tussen deelnemers uit de (de vijf grootste) land(en) van herkomst ($F(4,577)=1.92$, $p=.11$). Wat betreft de vaardigheden in de moedertaal blijken er echter wel duidelijke verschillen te bestaan tussen de landen ($F(4,526)=28.5$, $p<.001$). De vaardigheden in de moedertaal van de deelnemers uit Marokko blijken substantieel lager te zijn dan die van de deelnemers uit de andere vier onderzochte landen¹. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat veel deelnemers uit Marokko Berber spreken (zie ook paragraaf 2.2.1). Verder blijkt dat de deelnemers uit Irak hun vaardigheid in de moedertaal significant hoger schatten dan de deelnemers uit Somalië en Afghanistan².

Figuur 2.15 Beheersing Nederlands en moedertaal naar land van herkomst

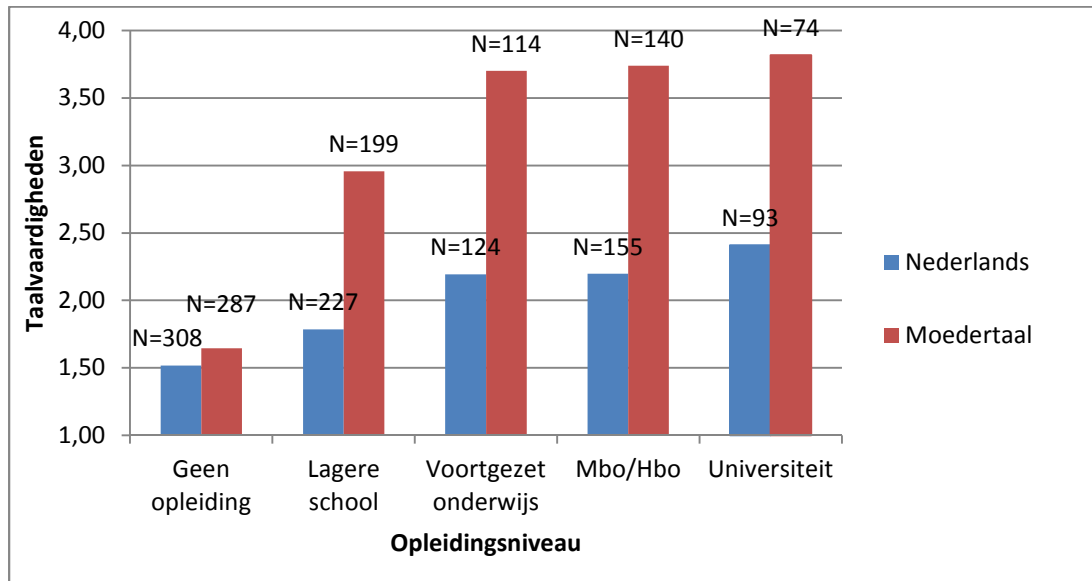

Tot slot is gekeken naar eventuele verschillen in taalvaardigheden naar het opleidingsniveau van deelnemers. Uit Figuur 2.16 komt naar voren dat hoger opgeleiden gemiddeld een betere beheersing van zowel hun moedertaal als van het Nederlands hebben. Deze samenhang tussen opleidingsniveau en taalbeheersing is sterker voor de vaardigheden in de moedertaal ($r_s=.72$, $p<.001$ N=814) dan voor Nederlandse taalvaardigheden ($r_s=.47$, $p<.001$ N=907). Met name laagopgeleiden geven aan een geringe beheersing van de moedertaal te hebben, terwijl deelnemers die het voortgezet onderwijs, het mbo/hbo dan wel een universitaire studie hebben afgerond onderling niet sterk verschillen ten aanzien van de beheersing van hun moedertaal.

¹ Cohen's *d*: Marokko-Turkije 1.01; Marokko-Irak 1.10; Marokko-Somalië 0.48; Marokko-Afghanistan 0.49.

² Cohen's *d*: Irak-Somalië 0.56; Irak-Afghanistan 0.55.

Figuur 2.16 Beheersing Nederlands en moedertaal gerelateerd aan het (hoogst behaalde) opleidingsniveau van deelnemers

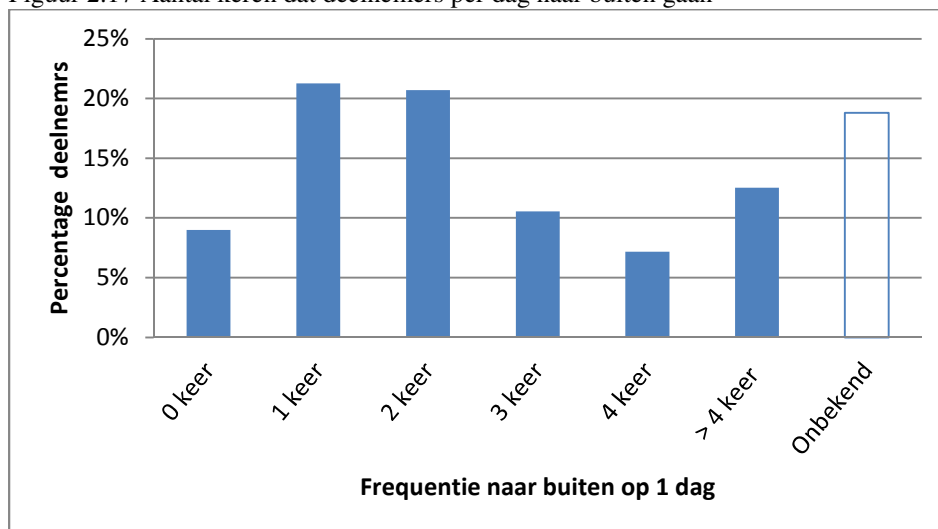
Uit de analyses van de relatie tussen achtergrondkenmerken en taalvaardigheden valt op dat de resultaten met betrekking tot de Nederlandse taalvaardigheden sterk overeenkomen met die van de moedertaal. Het zijn vaak deelnemers met dezelfde achtergrondkenmerken die een goede dan wel geringe beheersing van zowel de moedertaal als het Nederlands hebben ($r=.50, p < .001, N=824$). Met andere woorden: hoe hoger (of juist lager) de Nederlandse taalvaardigheid hoe hoger (of lager) de vaardigheid in de moedertaal.

2.3. Participatie en gezondheid

2.3.1. Deelname aan activiteiten buitenshuis

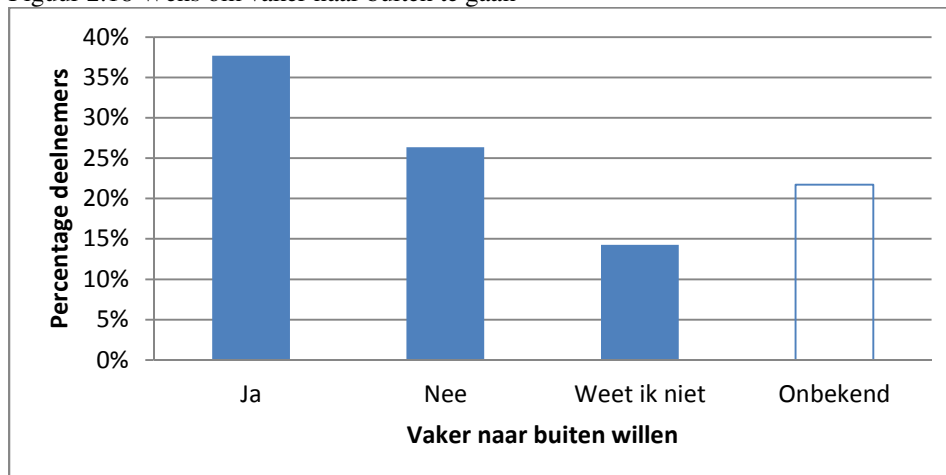
Aan deelnemers is gevraagd hoe vaak zij dagelijks gemiddeld naar buiten gaan. Vrijwel alle deelnemers verlaten iedere dag ten minste één keer hun huis, maar voor bijna één op iedere tien deelnemers (9%) geldt dat dit niet het geval is (Figuur 2.17). De meeste deelnemers geven aan gemiddeld één tot twee keer per dag naar buiten te gaan. Ongeveer één op de acht deelnemers komt dagelijks zelfs relatief vaak buiten (meer dan vier keer per dag).

Figuur 2.17 Aantal keren dat deelnemers per dag naar buiten gaan

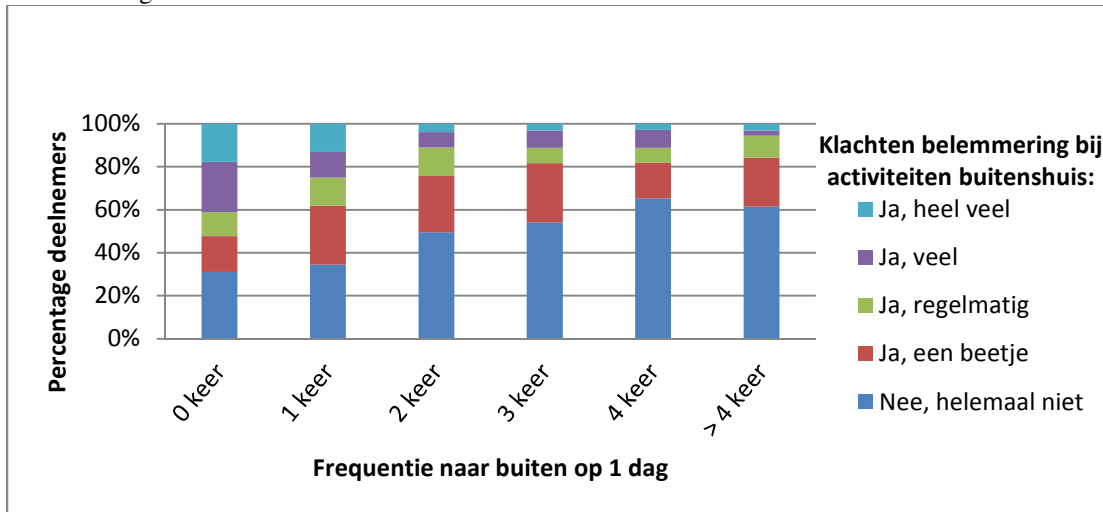

Uit Figuur 2.18 blijkt 38% van de deelnemers de wens heeft vaker naar buiten te gaan. Dat geldt niet alleen voor (veel) deelnemers die niet of nauwelijks buiten komen. Ook onder deelnemers die per dag enkele keren buiten komen bestaat de behoefte vaker het huis te verlaten (Figuur 2.19). Deze behoefte is het grootst onder deelnemers die gemiddeld minder dan eens per dag naar buiten gaan. Ongeveer 70% van de deelnemers die doorgaans niet naar buiten gaan heeft aangegeven dat gezondheidsklachten in enige mate een belemmering vormen bij het ondernemen van activiteiten buitenshuis. Meer dan 40% van hen geeft zelfs aan dat zij in ernstige of zeer ernstige mate door hun gezondheid belemmerd worden om dagelijks naar buiten te gaan. Gezondheidsklachten belemmeren ook een deel van de deelnemers die een of twee keer dagelijks buiten komen. Van de deelnemers die gemiddeld eens per dag naar buiten gaat, geeft ongeveer twee derde aan dat gezondheidsklachten hen in beperkte of (zeer) ernstige mate belemmeren om vaker naar buiten te gaan. Voor deelnemers die gemiddeld twee keer per dag buiten komen gaat het om ongeveer de helft van de deelnemers waarvoor dit geldt.

Figuur 2.18 Wens om vaker naar buiten te gaan

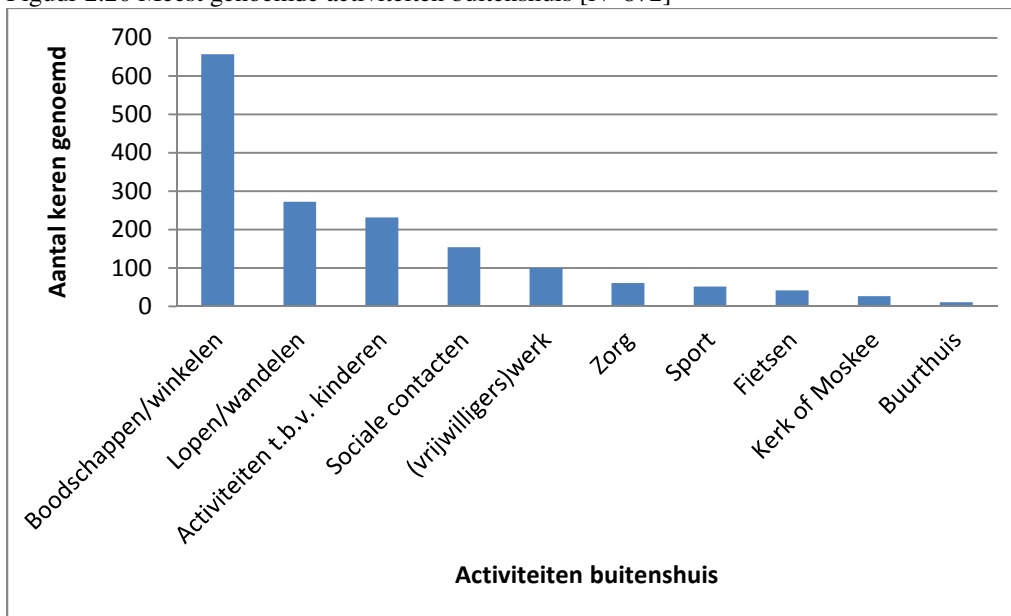

Figuur 2.19 Mate van activiteiten buitenshuis en ervaren belemmeringen hierbij vanwege gezondheidsklachten

Veruit de meest genoemde activiteit op de vraag wat deelnemers meestal doen als zij naar buiten gaan, is boodschappen doen of winkelen (Figuur 2.20). Minder vaak genoemde activiteiten zijn wandelen of lopen, en activiteiten met betrekking tot de kinderen, zoals hen naar school brengen of met hen naar de speeltuin gaan. Slechts 84 deelnemers (8% van het totaal aantal deelnemers) hebben aangegeven te werken. Opvallend is daarnaast het lage percentage deelnemers (10%) dat activiteiten heeft genoemd die verband houden met sociale contacten die deelnemers onderhouden.

Figuur 2.20 Meest genoemde activiteiten buitenshuis [N=872]

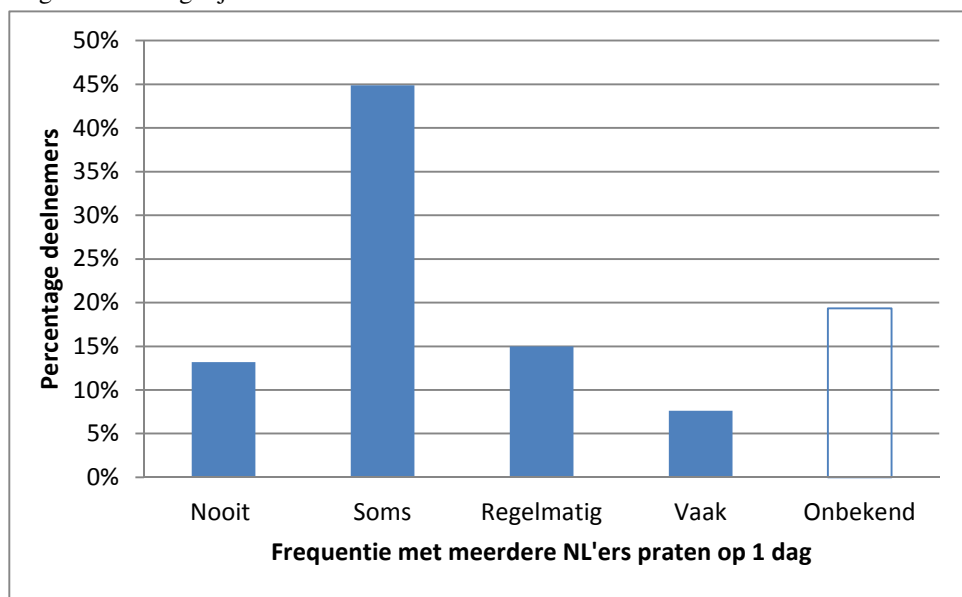

a) Onder activiteiten t.b.v. kinderen vallen bijvoorbeeld het naar school brengen van de kinderen of het naar speeltuin gaan.

- b) Onder sociale contacten vallen de contacten met familie, vrienden en buren.
- c) Onder activiteiten die zijn gecategoriseerd als zorg vallen bijvoorbeeld het naar de dokter of fysiotherapeut gaan.

Uit Figuur 2.21 blijkt dat de meeste deelnemers niet dagelijks met meerdere Nederlanders in contact komen. Rond 13% van de deelnemers geeft aan op een dag nooit met twee of meer Nederlanders te spreken. Voor 45% van de deelnemers geldt dat zij dit soms doen. Daar staat tegenover dat 8% van de deelnemers vaak op een dag met meerdere Nederlanders in contact komt. Daarbij doet zich geen verschil voor tussen mannen en vrouwen ($t(296)=3.15, p<.05, \text{Cohen's } d=0.13$).

Figuur 2.21 Dagelijkse contacten van deelnemers met meerdere Nederlanders

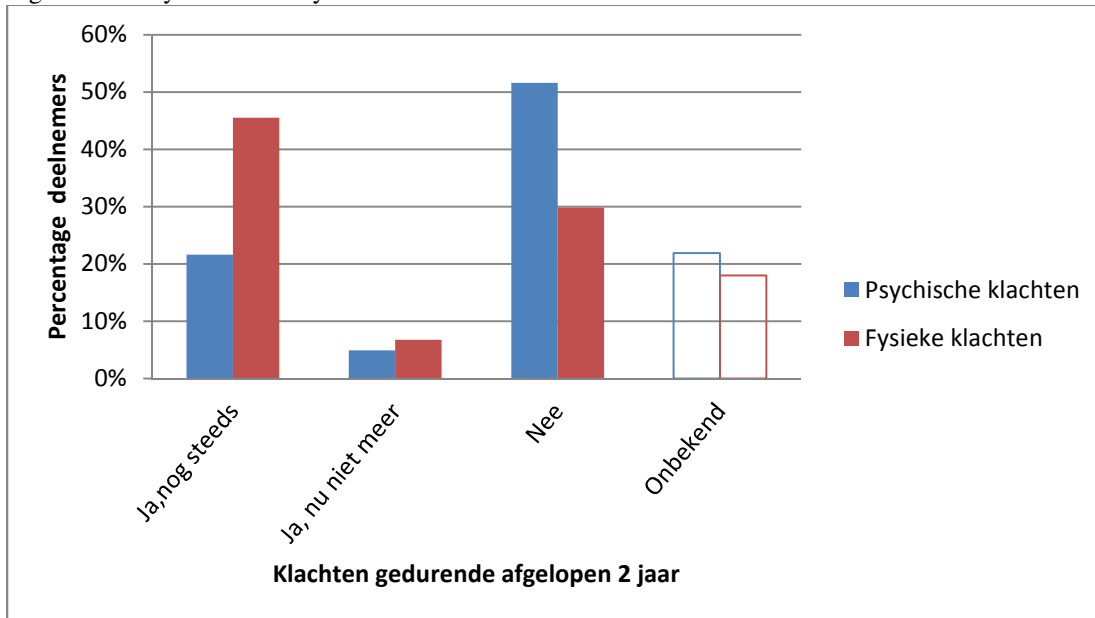

2.3.2. Gezondheidsklachten van de deelnemers

Een groot aantal deelnemers heeft psychische en/of fysieke klachten. Ongeveer een derde van de deelnemers heeft psychische klachten of psychische klachten gehad. Verreweg de meesten van hen kampen nog met deze klachten bij hun aanmelding voor het programma. Daarnaast geeft iets minder dan twee derde van de deelnemers aan dat zij fysieke klachten hebben of hebben gehad. 17 % van de deelnemers heeft ten tijde van het programma zowel psychische als fysieke klachten.

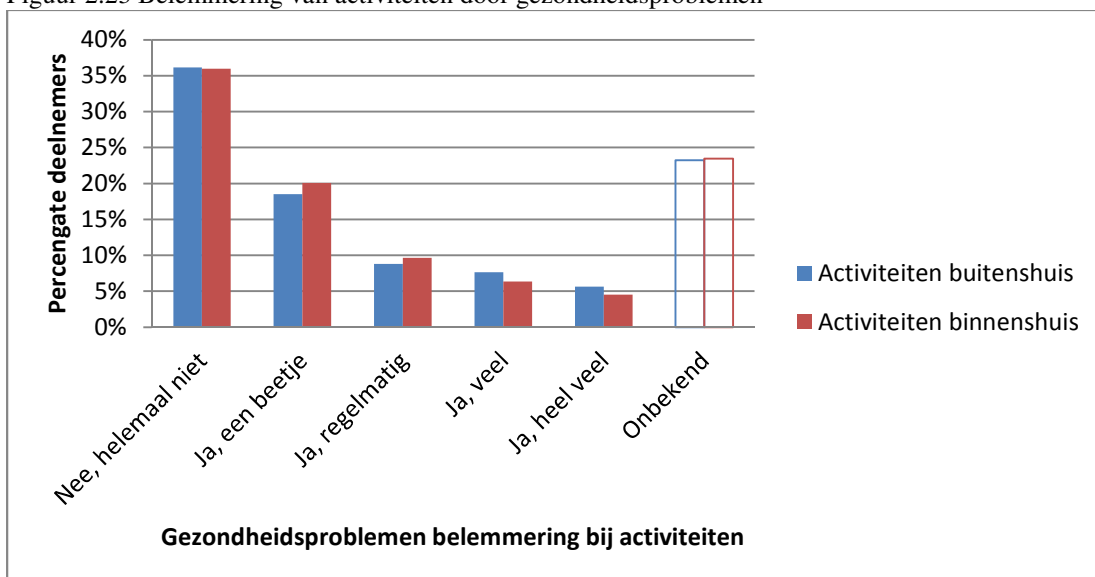

Figuur 2.22 Psychische- en fysieke klachten van deelnemers

De fysieke en psychische gezondheid is mede van invloed op de participatie van de deelnemer, aangezien 41% van de deelnemers aangeeft dat gezondheidsklachten een belemmering vormen om activiteiten buitenshuis te ondernemen (zie paragraaf 2.3.1). Hoewel het bij een relatief klein percentage gaat om zeer ernstige gezondheidsklachten, geeft bijna een derde van de deelnemers aan dat de klachten regelmatig of vaak een belemmering zijn in het naar buiten te gaan (Figuur 2.23). Het aantal deelnemers dat vanwege gezondheidsklachten ook belemmeringen ervaart bij activiteiten binnenshuis is hiermee vergelijkbaar.

Figuur 2.23 Belemmering van activiteiten door gezondheidsproblemen

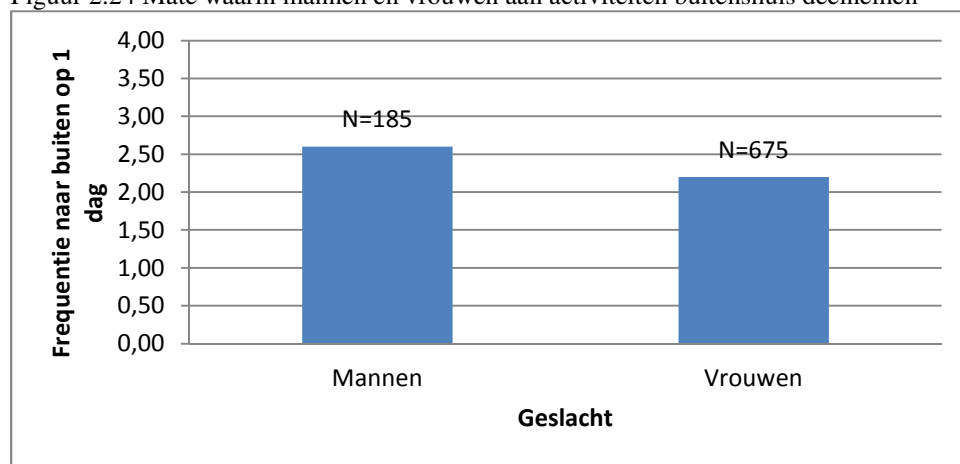

2.3.3. Participatie en achtergrondkenmerken

Aangezien de bevordering van de participatie centraal staat in het programma wordt in deze paragraaf nader ingegaan op de relatie tussen achtergrondkenmerken van deelnemers en hun participatie. De mate waarin deelnemers dagelijks activiteiten buitenhuis ondernemen wordt hier gebruikt als indicator voor participatie. Naast het relateren van de achtergrondvariabelen aan de frequentie waarmee de deelnemers in de praktijk naar buiten gaan, worden de achtergrondvariabelen gerelateerd aan de mate waarin de deelnemers de wens hebben om vaker naar buiten te gaan.

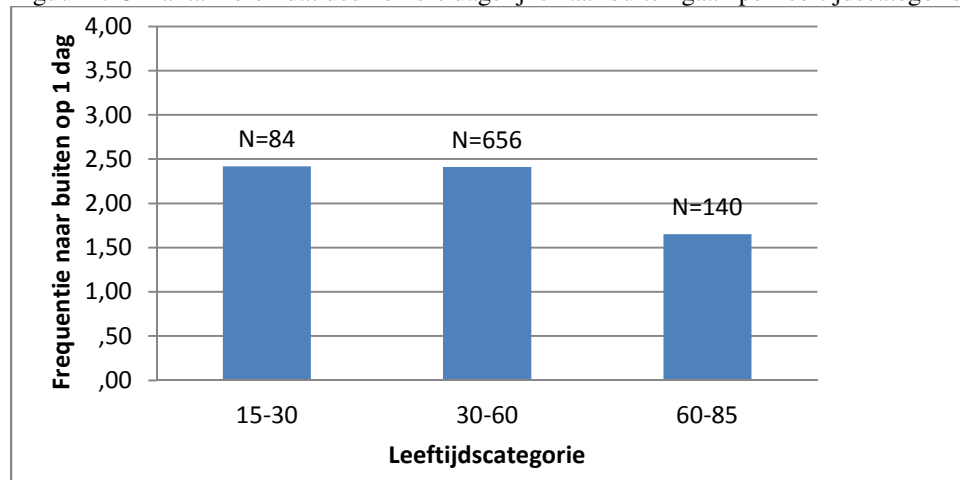
Allereerst is gekeken naar het geslacht en het aantal keren dat deelnemers op een dag naar buiten gaan. Mannen gaan verhoudingsgewijs vaker naar buiten dan vrouwen ($t(858)=2.94$, $p<.05$, Cohen's $d=0.25$).

Figuur 2.24 Mate waarin mannen en vrouwen aan activiteiten buitenshuis deelnemen

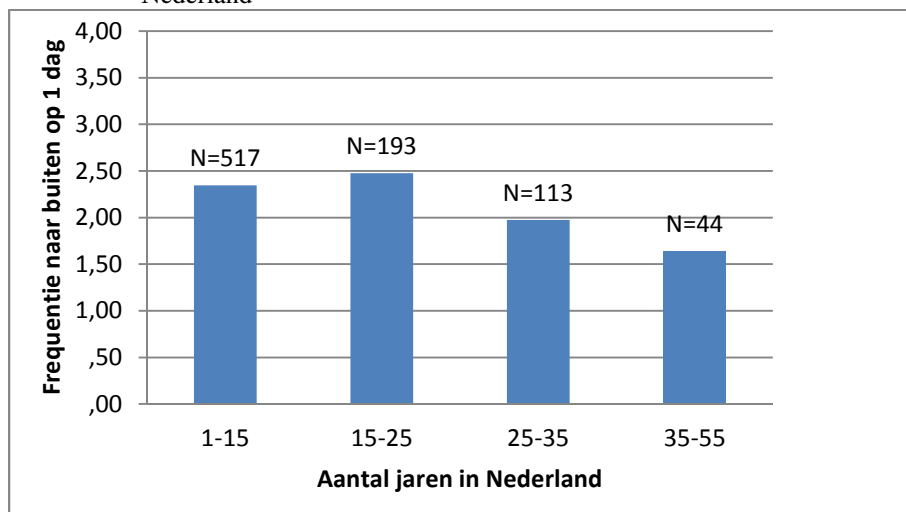
Ook leeftijd hangt samen met de frequentie waarmee deelnemers dagelijks naar buiten gaan. Zoals naar voren komt uit Figuur 2.25, gaan deelnemers boven de 60 jaar relatief minder vaak naar buiten dan deelnemers jonger dan 60 jaar ($r=-.19$, $p<.01$ N=880). Tussen jongere deelnemers doen zich gemiddeld geen verschillen in participatie voor.

Figuur 2.25 Aantal keren dat deelnemers dagelijks naar buiten gaan per leeftijdscategorie

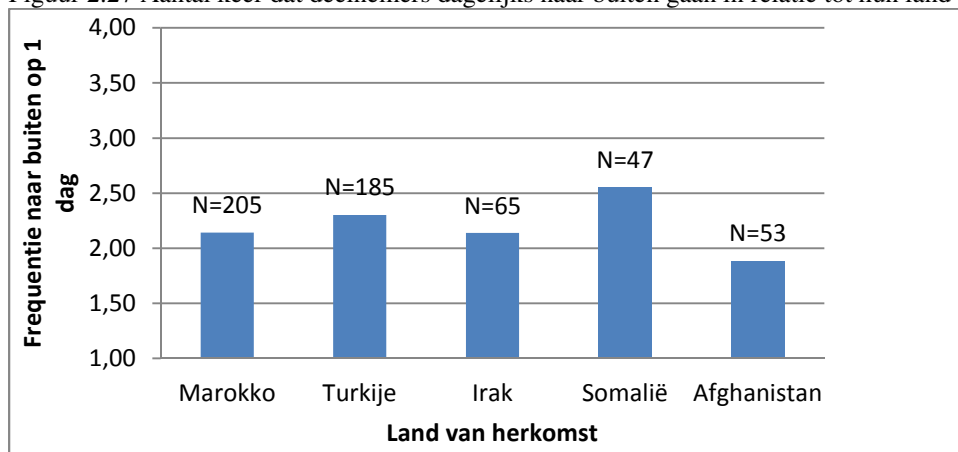
Daarnaast doen zich verschillen voor tussen deelnemers die gerelateerd zijn aan hun verblijfsduur in Nederland ($r=-.09, p<.05, N=867$). Zoals blijkt uit Figuur 2.26 komen met name deelnemers die al lang tot zeer lang in Nederland verblijven relatief minder vaak buiten. Aangezien de verblijfsduur samenhangt met de leeftijd van de deelnemers, lijkt het voor de hand te liggen dat dit te maken heeft met het feit dat ouderen meer dan jongeren belemmeringen/ervaringen bij het ondernemen van activiteiten buitenshuis (zie Figuur 2.25).

Figuur 2.26 Aantal keer dat deelnemers dagelijks naar buiten gaan in relatie tot hun verblijfsduur in Nederland

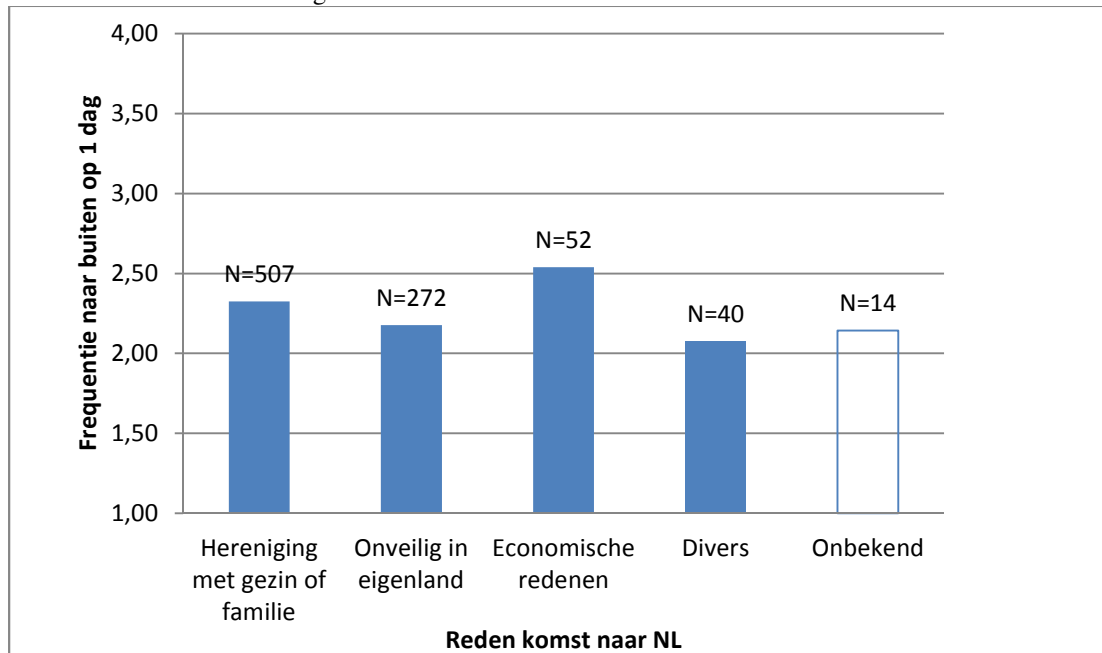
In Figuur 2.27 is voor deelnemers van verschillende landen weergegeven hoe vaak zij gemiddeld activiteiten buitenshuis ondernemen. Deelnemers uit deze landen verschillen onderling niet noemenswaardig ten aanzien hiervan ($F(4,550)=1.44, p=.22$). De mate waarin deelnemers dagelijks activiteiten buitenshuis ondernemen komt derhalve waarschijnlijk niet voort uit culturele verschillen tussen landen waaruit deelnemers afkomstig zijn.

Figuur 2.27 Aantal keer dat deelnemers dagelijks naar buiten gaan in relatie tot hun land van herkomst

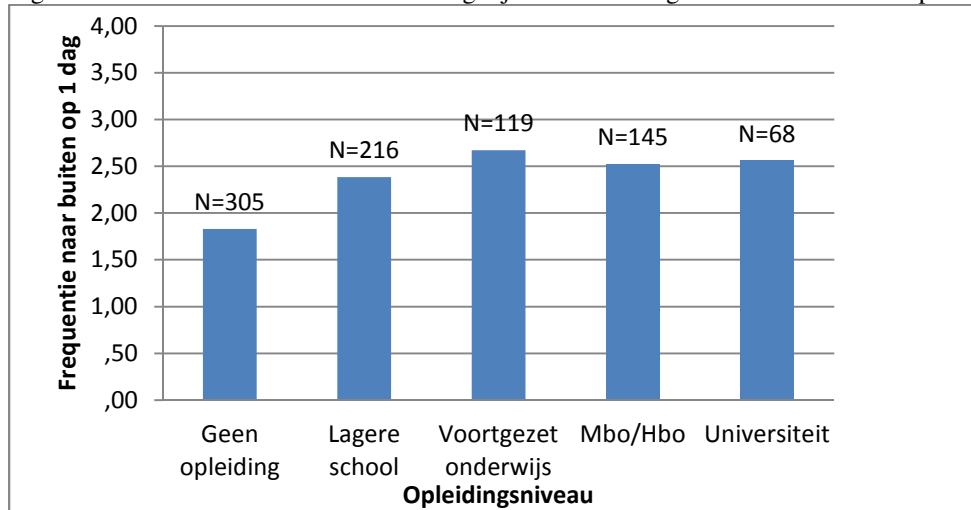
Ook de verschillende redenen die deelnemers aan hebben gegeven voor hun migratie naar Nederland laten geen duidelijke verschillen zien ten aanzien van de door hen ondernomen activiteiten buitenshuis ($F(4,880)=.94$, $p=.44$). Deelnemers die naar Nederland zijn gekomen in het kader van de gezinshereniging, of vanwege de onveilige situatie in hun eigen land, gaan gemiddeld even vaak naar buiten als deelnemers die om economische of andere redenen naar Nederland zijn gekomen (Figuur 2.28).

Figuur 2.28 Aantal keer dat deelnemers dagelijks naar buiten gaan in relatie tot hun reden om naar Nederland te migreren

In Figuur 2.29 komt naar voren dat er een positieve relatie bestaat tussen het opleidingsniveau van de deelnemer, en hoe vaak hij of zij dagelijks naar buiten gaat ($r_s=.18$, $p<.001$ $N=871$). Uit de Figuur blijkt dat er gemiddeld geen of nauwelijks verschillen bestaan tussen deelnemers die het voortgezet onderwijs, het middelbaar of hoger beroepsonderwijs of een universitaire studie hebben afgerond. Met name laagopgeleide deelnemers komen relatief minder vaak buitenshuis. Dat geldt in het bijzonder voor de relatief grote groep deelnemers die geen opleiding heeft afgerond.

Figuur 2.29 Aantal keer dat deelnemers dagelijks naar buiten gaan in relatie tot hun opleidingsniveau

Uit een vergelijking van de groepen deelnemers ten aanzien van hun *wens* om vaker naar buiten te gaan, blijken er eveneens geen duidelijke verschillen te zijn. Zowel voor geslacht ($t(280)=1.59, p=.11$), leeftijd ($r=.05, p=.14, N=825$), verblijfsduur ($r=.02, p=.52, N=839$), land van herkomst ($F(4,534)=.24, p=.92$), opleiding ($r_s=.09, p=.80, N=845$), als de reden van migratie naar Nederland ($F(4,854)=.62, p=.65$) blijken er gemiddeld geen verschillen tussen deelnemers te bestaan. Dat houdt in dat er niet bepaalde groepen kunnen worden onderscheiden die, meer dan andere groepen, aan een groter aantal activiteiten buitenshuis wil deelnemen. Dat betekent tegelijkertijd dat vrouwelijke deelnemers (zie Figuur 2.24) die relatief minder vaak aan activiteiten buitenshuis deelnemen dan mannen, niet sterker dan mannen de wens hebben om meer naar buiten te gaan. Datzelfde geldt ook voor de oudere deelnemers (boven de 60 jaar) (zie Figuur 2.25) en voor deelnemers die al lang in Nederland verblijven (zie Figuur 2.26), als ook voor deelnemers zonder afgeronde opleiding of die alleen de lagere school hebben afgerond.

Gezien het belang van gezondheid bij participatie en de verschillen die hiervoor zijn gevonden tussen mannen en vrouwen, is nagegaan in hoeverre de gezondheid verschilt per geslacht. Er blijkt geen verschil te bestaan tussen mannelijke en vrouwelijke deelnemers wat betreft hun fysieke klachten ($t(867)=-1.49, p=.14$). Wel bestaat er een zeer klein verschil met betrekking tot de psychische klachten die deelnemers ervaren. Mannen hebben relatief meer psychische klachten dan vrouwen ($t(278)=2.18, p<.05$, Cohen's $d=0.19$).

2.4. Conclusie

Onderstaand wordt allereerst een vergelijking gemaakt tussen de doelgroep zoals die door het Oranje Fonds in de programmabeschrijving is gedefinieerd en de groep deelnemers die daadwerkelijk aan het programma deelneemt. Aansluitend wordt kort vooruitgeblikt op de implicaties hiervan voor de effectevaluatie.

2.4.1. Doelgroepomschrijving

Het Oranje Fonds heeft de doelgroep voorafgaand aan de start van het programma omschreven als personen in Nederland van (1) niet-westerse allochtone afkomst, die (2) geen tot weinig scholing hebben genoten en (3) maatschappelijk en/of sociaal geïsoleerd leven. Het programma richt zich daarnaast op (4) niet-inburgeringsplichtigen. In tegenstelling tot Taalontmoetingen I behoren bovendien (5) mannen in Taalontmoetingen II expliciet tot de doelgroep. In de hiernavolgende tekst wordt per criterium gekeken in hoeverre de beoogde doelgroep overeenkomt met de feitelijke groep deelnemers.

Deelnemers van niet-westerse allochtone afkomst

Overeenkomstig de doelgroepomschrijving van het Oranje Fonds blijkt uit de intakes dat de meeste deelnemers aan het programma van niet-westerse allochtone afkomst zijn. Deelnemers zijn met name afkomstig uit Marokko, Turkije, Irak, Somalië en Afghanistan. Het enige westerse land waaruit een substantieel aantal deelnemers afkomstig is, is Polen. De 26 Poolse deelnemers die aan het programma deelnemen vormen echter een (zeer kleine) minderheid (2,4 %) binnen Taalontmoetingen.

Deelnemers die geen of weinig scholing hebben genoten

Ongeveer 60% van de deelnemers heeft geen scholing genoten of alleen het lager onderwijs afgerond. Dit betekent dus dat het merendeel van de deelnemers wat betreft scholing tot de doelgroep van het programma behoort. Naast deze 60% neemt echter ook een substantiële groep deelnemers aan het programma deel die wél goed geschoold is. Ongeveer een tiende van de deelnemers heeft zelfs een universitaire studie afgerond.

Deelnemers die maatschappelijk en/of sociaal geïsoleerd leven

Het maatschappelijke en/of sociale isolement kan op verschillende manieren in kaart worden gebracht. Eén van de indicatoren die hiervoor kan worden gebruikt is de frequentie waarmee deelnemers dagelijks naar buiten gaan. Rond 11% van de deelnemers onderneemt over het algemeen dagelijks geen activiteiten buitenshuis. Daarnaast geeft 25% van de deelnemers aan gemiddeld één keer dagelijks naar buiten te gaan. Van hen kan worden gezegd dat zij vrij weinig participeren, en dus dat zij aan het criterium voldoen. Daar tegenover staat echter dat een kwart van de deelnemers vier keer of vaker naar buiten gaat op een dag. Deze groep participeert vrij actief in de samenleving, en voldoet niet aan het gestelde criterium.

Een tweede indicator voor maatschappelijke en sociale participatie vormt de wens van deelnemers om vaker activiteiten buitenshuis te ondernemen. Wanneer deelnemers deze behoefte voelen, is het aannemelijk dat er sprake is van belemmeringen om maatschappelijk te participeren. Ongeveer 38% van de deelnemers geeft aan vaker naar buiten te willen. Deze groep kan daarmee worden gezien als (in enige mate) maatschappelijk en/of sociaal geïsoleerd. Tegenover deze groep staat de 26% van de deelnemers die aangeeft niet de wens te hebben om vaker naar buiten te gaan, en die zich niet derhalve niet geremd voelt in hun maatschappelijke en sociale participatie.

Een veelgebruikte indicator voor *maatschappelijke participatie* is daarnaast het hebben van werk. Slechts 8% van de deelnemers geeft aan regelmatig het huis te verlaten om naar het werk te gaan. Dat betekent dat een zeer groot deel van de deelnemers geen vaste baan heeft, en via hun werk ook niet

contact komen met collega's of met klanten. Het ontbreken van een (betaalde) baan ontnemt de deelnemers daarnaast ook andere mogelijkheden om maatschappelijk te participeren.

Een vierde indicator voor *sociale participatie* is het al dan niet hebben van sociale contacten. Slechts een tiende van de deelnemers geeft aan dat zij regelmatig buitenshuis bij anderen op bezoek gaat, of met anderen afspreekt. Dit wijst erop dat de sociale contacten van een groot deel van de deelnemers beperkt is, en dat er waarschijnlijk sprake is van een zekere mate van sociaal isolement.

Een vijfde indicator vormt de mate waarin deelnemers zichzelf vaardig achten in het gebruik van het Nederlands. De mate waarin deelnemers van mening zijn dat zij over voldoende Nederlandse lees- en schrijfvaardigheden beschikken, is indicatief voor de maatschappelijke participatie van deelnemers, waarin schriftelijke communicatie heel belangrijk is. Rond 32% van de deelnemers geeft aan het Nederlands niet tot nauwelijks te kunnen lezen en schrijven. Dit wijst erop dat deze groep zich niet of nauwelijks zelfstandig zal kunnen redden in diverse situaties. Van de overige deelnemers geeft het overgrote deel het Nederlands een beetje te beheersen, hetgeen waarschijnlijk betekent dat ook zij daardoor in hun maatschappelijke participatie belemmerd worden.

Bovenstaande indicatoren voor het maatschappelijke en/of sociaal isolement van deelnemers geven een zeer divers beeld. Uitgaande van de mate waarin deelnemers activiteiten buitenshuis ondernemen, dan wel de wens hebben dit vaker te doen, behoort 11% tot 38% van de deelnemers duidelijk tot de doelgroep. Daarnaast is er een grotere groep waarvoor gedeeltelijk geldt dat zij aan de criteria voldoen. Kijkend naar het werk en sociale contacten van deelnemers, lijkt ruim 90% tot de doelgroep gerekend te kunnen worden. Op basis van de inschatting van de eigen taalvaardigheden lijkt ruim 80% van de deelnemers onvoldoende toegerust voor maatschappelijke participatie of hierbij ernstige belemmeringen te ervaren. Samenvattend kan gesteld worden dat er de nodige gradaties zijn ten aanzien van de mate waarin deelnemers in een maatschappelijk of sociaal isolement verkeren. Er is een relatief kleine groep die zeer geïsoleerd is, maar een relatief grote groep die op een aantal van de bovenstaande indicatoren als min of meer geïsoleerd kan worden beschouwd. Daarmee komt het overgrote deel van de deelnemers overeen met de doelgroep van het programma wat betreft een gebrekkige maatschappelijke en/of sociale participatie.

Deelnemers die niet-inburgeringsplichtig zijn

Het is niet duidelijk in hoeverre deelnemers al dan niet inburgeringsplichtig zijn. De reden hiervoor is dat veel deelnemers zelf niet weten of ze inburgeringsplichtig zijn en de regels op dit gebied vrij complex zijn. Aangezien er echter deelnemers aan het programma deelnemen die vrij recent naar Nederland zijn gekomen, is de kans niettemin groot dat er wel inburgeringsplichtigen deelnemen aan het programma.

Instroom van mannen in het programma

Overeenkomstig de beschrijving van de doelgroep, doen er zowel mannen als vrouwen mee aan het programma. Wel is het zo dat mannen duidelijk in de minderheid zijn (minder dan 25%).

2.4.2. Resumé en implicaties voor de effectevaluatie

Geconcludeerd kan worden dat slechts een kleine groep deelnemers aan alle criteria voldoet die aan deelname zijn verbonden, maar dat een overgrote groep voldoet aan een groot deel van de gestelde

criteria. Wat betreft de achtergrond van de deelnemers voldoet (1) slechts een zeer kleine minderheid niet aan het criterium van het hebben van een niet-westerse achtergrond, en (2) een groot deel van alle deelnemers aan het criterium van geen tot weinig scholing. Wat betreft (3) de maatschappelijke en sociale isolatie is er sprake van verschillende gradaties, maar lijkt het overgrote deel van de deelnemers overeen te komen met de doelgroepomschrijving. Wat betreft (4) de inburgeringsplicht, is het vermoeden dat een substantiële groep deelnemers hier niet aan voldoet en wel inburgeringsplichtig is. Tot slot kan worden geconcludeerd dat er wat betreft (5) de verbreding van de doelgroep zowel vrouwen als mannen meedoen, maar dat de mannen duidelijk in de minderheid zijn.

Uit de resultaten van de *intakes* is daarnaast gebleken dat zowel het taal- als het participatieniveau van de deelnemers bij de *instroom* in het programma gerelateerd is aan bepaalde achtergrondkenmerken. Het is dan ook niet onwaarschijnlijk dat er wat betreft de *uitkomsten* van het programma op gebied van taal en participatie ook verschillen zijn naar achtergrond. Waar in dit deel van de evaluatie exploratieve analyses zijn gedaan om inzicht te krijgen in de deelnemersgroep en in de relevante achtergrondvariabelen, worden in de effectevaluatie (hoofdstuk 6 van dit rapport) toetsende analyses gedaan waarbij rekening wordt gehouden met de (relatieve) invloed van deze achtergrondvariabelen. Voortbouwend op de resultaten uit dit hoofdstuk wordt in de effectevaluatie aan de hand van meer nauwkeurigere metingen van taalvaardigheden en participatie nagegaan wat de uitkomsten van het programma zijn.

H3. Implementatie door het Oranje Fonds

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de opzet van het programma Taalontmoetingen II en de manier waarop het programma in de praktijk door het Oranje Fonds is vormgegeven. In dat kader wordt aandacht gegeven aan de doelstellingen en inhoud van het programma (paragraaf 3.1) en de wijze waarop invoering van het programma door het Oranje Fonds heeft plaatsgevonden (paragraaf 3.2). Daarnaast komt de ondersteuning, coaching en training van de lokale projecten door het Oranje Fonds aan bod (paragraaf 3.3 en 3.4), alsmede de communicatie tussen het Oranje Fonds en de lokale organisaties (paragraaf 3.5). Het hoofdstuk wordt afgesloten met een overzicht van succes- en faalfactoren die naar voren komen in de evaluatie van de activiteiten van het Oranje Fonds.

Om de onderzoeksvragen behorende bij deze thema's te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van verschillende informatiebronnen. Allereerst zijn documenten van het Oranje Fonds geraadpleegd die in het kader van het programma zijn opgesteld. Daarnaast is gebruik gemaakt van informatie uit interviews met de programmaleiders binnen het Oranje Fonds, en van informatie die door lokale projectleiders en coaches van het adviesbureau Van de Bunt in interviews is verstrekt. Daarbij zijn ook documenten betrokken waarin het coachingsaanbod van Van de Bunt is beschreven.

3.1. Opzet van het programma Taalontmoetingen II

Het stimuleringsprogramma Taalontmoetingen II bouwt voort op het driejarige programma Taalontmoetingen dat in 2005 van start ging. In het eerdere programma waren minstens drieduizend geïsoleerde allochtone vrouwen bereikt, en een ongeveer even groot aantal (meest autochtone) vrijwilligsters. De programmaleiders constateren in 2009:

“Vooruitlopend op de evaluatie van het [afgesloten] programma kan inmiddels gesteld worden dat thuislessen en laagdrempelige groepslessen op buurtniveau een uniek en bijzonder effectief middel zijn om de bijzonder moeilijk bereikbare groep geïsoleerde allochtone vrouwen te bereiken, teneinde hun taalverwerving en participatie in de Nederlandse samenleving te bevorderen. Vele deelnemers aan het programma waren nog niet eerder bereikt. Daarmee zijn thuislessen voor een aanzienlijke groep een noodzakelijke eerste schakel in de taalketen.” (Oranje Fonds, 2009)

Taalontmoetingen bleken bovendien goede mogelijkheden te bieden om vriendschappelijke contacten tussen allochtone en autochtone vrouwen tot stand te brengen. Dit vormde de aanleiding om het programma voort te zetten, zoals beschreven in het *Voorstel voortzetting stimuleringsprogramma Taalontmoetingen*:

“Gezien de positieve resultaten die er behaald zijn met het programma Taalontmoetingen, gecombineerd met het feit dat er in veel niet-G-30 gemeenten eveneens omvangrijke groepen geïsoleerde allochtone vrouwen (en mannen!) woonachtig zijn, terwijl een laagdrempelig aanbod

van thuislessen ontbreekt, stellen we voor een vervolg te geven aan het programma.” (Oranje Fonds, 2009, p. 3)³

Dit voorstel is voorgelegd aan het bestuur van het Oranje Fonds, en nadat het bestuur haar fiat had gegeven is de verdere voorbereiding van het programma van start gegaan.

De opzet van het programma sluit nauw aan bij de wijze waarop Taalontmoetingen I was vormgegeven. Tegelijkertijd is er sprake van een aantal accentverschillen in Taalontmoetingen II, en zijn er in het nieuwe programma een aantal onderdelen toegevoegd die in Taalontmoetingen I ontbraken. Daarnaast beoogde het nieuwe programma extra aandacht te geven aan een aantal aspecten die in Taalontmoetingen I onvoldoende uit de verf kwamen (Oranje Fonds, 2009). In de voorlopige evaluatie van Taalontmoetingen I kwam onder meer naar voren dat:

- “De kleine steden die deelnamen in een aantal gevallen een te beperkt budget hadden, waardoor zij het project niet optimaal konden uitvoeren.
- In een aantal gevallen te weinig uren beschikbaar waren voor de projectleider, waardoor de uitvoering eveneens onder grote druk kwam te staan.
- De doorstroming in veel gevallen problematisch was. De stap van thuis naar buitenshuis was voor veel vrouwen erg groot.
- Het trainingsaanbod niet voor iedereen even helder en uitnodigend was, waardoor er minder gebruik van is gemaakt dan gehoopt.
- Pas halverwege het programma aan de projectleiders een coachingstraject werd aangeboden. (waardoor deze in veel gevallen minder effectief was dan verwacht).
- Er geen harde verplichting is opgelegd om tussentijdse financiële overzichten te vertrekken. In een beperkt aantal gevallen had dat geleid tot onduidelijkheid.
- Een aantal projectleiders behoefte had aan meer steun bij het verkrijgen van vervolfinanciering.” (Oranje Fonds, 2009)

Hieronder wordt ingegaan op de manier waarop Taalontmoetingen II, mede op basis van bevindingen uit Taalontmoetingen I, is vormgegeven.

3.1.1. Doelgroep, omvang en duur van het programma Taalontmoetingen II

De doelgroep van het stimuleringsprogramma is gedefinieerd als: “(...) personen in Nederland van niet-westerse allochtone afkomst, die geen tot weinig scholing hebben genoten en maatschappelijk en/of sociaal geïsoleerd leven. Het programma richt zich op niet-inburgeringsplichtigen” (Oranje Fonds, 2009, p. 4). Het programma diende zich daarbij, in tegenstelling tot Taalontmoetingen I, niet alleen te richten op vrouwen, maar ook op mannen.

Taalontmoetingen II zou volgens de programmabeschrijving moeten worden uitgevoerd door thuistaalorganisaties in 17 à 20 gemeenten; organisaties uit de 50 grootste gemeenten van Nederland die nog niet via het oude programma waren bereikt. Deelnemende organisaties zouden in principe in

---

³ NB: Het betreft hier niet de resultaten beschreven in de eindevaluatie van het ISW (ISW, 2010), maar de resultaten die voortkomen uit (lokaal)interne, minder systematische verkregen, projectverslagen.

aanmerking komen voor een financiële bijdrage voor de duur van maximaal 3 jaar, en de eerste lokale organisaties zouden in juli 2009 van start moeten gaan.

3.1.2. Doelstellingen en inhoud van het programma

In de programmabeschrijving zijn de oude en nieuwe doelstelling van het programma geformuleerd. De doelstelling van het oude programma was als volgt:

“Doelstelling was in tenminste 20 van de G-30 gemeenten een organisatie te doen ontstaan, die geïsoleerde allochtone vrouwen zou ondersteunen bij taalverwerving en maatschappelijke participatie middels laagdrempelige taalontmoetingen, hetzij thuis, hetzij op een locatie in de buurt.” (Oranje Fonds, 2009, p. 1)

De doelstelling van het nieuwe programma luidt:

“Vanwege het lage opleidingsniveau en de geïsoleerde positie van de doelgroep, zijn de doelstellingen van het programma bescheiden. Het bevorderen van participatie en ontmoeting staan voorop, waarbij taalles tot ontmoeting leidt én tot een eerste stap op weg naar zelfredzaamheid en deelname aan het maatschappelijke verkeer.” (Oranje Fonds, 2009, p. 4)

In de doelstelling van het oude programma ligt de nadruk op het *doen ontstaan van organisaties* die de taalontmoetingen aan kunnen bieden. Dit is bij de nieuwe doelstelling niet het geval. Een ander verschil is dat in de doelstelling van het nieuwe programma de taalverwerving niet een doel op zich is, maar meer wordt gezien als een middel om te komen tot participatie en ontmoeting. Het programma richt zich op geïsoleerde allochtonen. In welke mate sprake moet zijn van isolement wordt echter niet expliciet beschreven.

Verdere aanknopingspunten wat betreft de uiteindelijke vormgeving van projecten in het *nieuw te starten* programma zijn dat het moet gaan om projecten waarbij:

- “een vooraf per organisatie of samenwerkingsverband bepaald aantal allochtone vrouwen en/of mannen de grondbeginselen van de Nederlandse taal wordt bijgebracht, op laagdrempelige wijze, aan huis en/of groepsgewijs in de buurt;
- er sprake is van ontmoeting en interactie tussen allochtone en autochtone vrouwen en/of mannen, hetgeen wederzijds begrip en respect bevordert;
- de taalontmoetingen de zelfredzaamheid van allochtone vrouwen en/of mannen stimuleren, en leiden tot maatschappelijke participatie.” (Oranje Fonds, 2009, p. 9)

3.2. Voorbereiding Oranje Fonds

In de voorbereidingsfase heeft het Oranje Fonds het stimuleringsprogramma onder de aandacht gebracht bij gemeenten en organisaties. Belangstellende (en de uiteindelijke deelnemende) organisaties hebben om in aanmerking te komen voor financiële bijdrage en ondersteuning een plan van aanpak moeten indienen. Uiteindelijk is een aantal van 24 organisaties geselecteerd en gestart met de eerste werkzaamheden. De opstartfase bij de lokale organisaties wordt beschreven in paragraaf 4.4.

3.2.1. Profilering van het programma en selectie organisaties

Het Oranje Fonds heeft het stimuleringsprogramma op verschillende wijzen bij organisaties onder de aandacht gebracht: op algemene wijze via nieuwsbrieven en via de website, maar ook via een persoonlijke uitnodiging aan al bestaande relaties. Tevens is het programma via de gemeenten uitgezet, waarbij het de bedoeling was dat de benaderde afdeling of wethouder (vaak Sociale zaken of Welzijn) een organisatie in de eigen gemeente zou benaderen met expertise in soortgelijke projecten en/of een soortgelijke doelgroep. Omdat bleek dat er slechts enkele gemeenten daadwerkelijk het programma doorspeelden naar lokale organisaties, is het Oranje Fonds vervolgens zelf organisaties gaan benaderen. Meer dan de helft van de betrokken organisaties stond al voor de start van het project in contact met het Oranje Fonds, in de meeste gevallen doordat zij (zijdelings of in een andere gemeente) participeerden in het eerste Taalontmoetingen stimuleringsprogramma, of omdat zij deelnamen aan andere programma's van het Oranje Fonds.

De selectie van de lokale organisaties

De organisaties hebben aan bepaalde voorwaarden moeten voldoen alvorens deel te mogen nemen aan het programma. Ten eerste moest er sprake zijn van een aantoonbare en voldoende omvangrijke (potentiële) doelgroep, ten tweede moest er sprake zijn van een stabiele organisatie en ten derde moest er een kwalitatief goed plan van aanpak zijn opgesteld. Verder golden dezelfde formele voorwaarden als voor andere projecten van het Oranje Fonds. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de rechtsvorm van de organisatie; de inschrijving bij de kamer van koophandel, financiële solvabiliteit; en het ontbreken van een winstoogmerk.

Tijdens het contact met de organisaties is door het Oranje Fonds nagegaan of aan deze voorwaarden werd voldaan. Een van de belangrijkste criteria voor het opstarten van een project was dat er een daadwerkelijke (potentiële) doelgroep aanwezig was in het betreffende gebied. Als er geen doelgroep was, werd de organisatie niet gevraagd een plan van aanpak te schrijven. De omvang van de doelgroep werd steeds afgestemd op de geschatte omvang in de betreffende gemeente; er werd geen minimale omvang geëist door het Oranje Fonds. Volgens de projectleiders was voor het Oranje Fonds verder van groot belang dat er voldoende 'behoefte en draagvlak' voor het lokale project kon worden aangetoond.

Uiteindelijk zijn enkele organisaties afgewezen omdat ze niet aan de criteria voldeden. In sommige gemeenten (zoals Haarlemmermeer en Amstelveen) bleek in de voorbereiding van het schrijven van een projectplan dat de potentiële doelgroep te klein te was en zijn er derhalve geen projecten geïnitieerd. Het is niet voorgekomen dat een organisatie met een (gedegen) plan van aanpak alsnog werd geweigerd. Wel is er behoorlijk 'geschaafd' en 'bijgestuurd' aan het plan van aanpak van bepaalde organisaties. Verder bestonden er over enkele organisaties die wel een plan van aanpak hebben geschreven, twijfels over in hoeverre ze daadwerkelijk voldeden aan de criteria. Met het voordeel van de twijfel zijn deze organisaties toegelaten. Dit gebeurde bijvoorbeeld omdat de programma-leiders dachten dat de doelgroep daadwerkelijk aanwezig was, en/of de gemeente erg enthousiast was. Deze organisaties werden gedurende de startfase echter wel strenger in de gaten gehouden dan andere organisaties.

Aantal deelnemende organisaties

Hoewel het maximale aantal organisaties in de programmabeschrijving is vastgesteld op 20, deden in eerste instantie 24 organisaties mee aan het programma Taalontmoetingen II. Hiervan is uiteindelijk één organisatie uit het programma gegaan. Deze organisatie heeft middels een ‘reguliere toekenning’, alsnog financiering van het Oranje Fonds gekregen. De reden hiervoor was dat deze organisatie een andere invulling aan het lokale project had gegeven dan de bedoeling was en er nauwelijks nog raakvlakken waren met het stimuleringsprogramma. In twee andere gevallen is de financiële bijdrage tijdens de uitvoering van het project stopgezet omdat het Oranje Fonds niet tevreden was met het functioneren van de lokale organisatie. Bij één organisatie gebeurde dit na de eerste eindejaarrapportage. Dit project heeft een doorstart gemaakt bij een andere organisatie maar is verder buiten het onderzoek gelaten. Bij de andere organisatie gebeurde dit na twee jaar. Dit project is geheel stopgezet maar maakt wel deel uit van het onderzoek.

3.3. Ondersteuning aan lokale projecten

Het Oranje Fonds biedt de organisaties tijdens de uitvoering van het programma verschillende vormen van ondersteuning. Naast financiële ondersteuning worden er bijvoorbeeld trainingen gefinancierd om de deskundigheid van de projectleiders en vrijwilligers te bevorderen en krijgen de lokale projectleiders coaching van het door het Oranje Fonds ingezette adviesbureau Van de Bunt. Indirecte ondersteuning wordt geboden door de financiële steun van het Oranje Fonds aan het Landelijk Netwerk Thuislesorganisaties (LNT); een overkoepelend orgaan van thuislesorganisaties in Nederland waar ook de lokale projecten uit het programma Taalontmoetingen zich bij kunnen aansluiten. Deze vormen van ondersteuning zijn beschreven in de programmabeschrijving die de projectleiders gedurende de gehele looptijd van het programma kunnen downloaden van de website van het Oranje Fonds. Ook zijn deze vormen van ondersteuning weergegeven in de brief met bijbehorende formulieren die de organisaties hebben ontvangen bij de toekenning van het project.

De meerderheid van de projectleiders gaf tijdens het interview aan dat het Oranje Fonds in de oriënterende gesprekken duidelijk is geweest over welke vormen van ondersteuning en deskundigheidsbevordering er worden aangeboden. Voor een beperkt aantal projectleiders was de informatie echter onvoldoende duidelijk. De programmaleiders van het Oranje Fonds merkten in de communicatie met de organisaties soms dat projectleiders niet goed op de hoogte waren. Een oorzaak hiervan was soms dat degene die in eerste instantie de contactpersoon van het lokale project was, niet degene was die het project uitvoerde.

3.3.1. Financiële ondersteuning

In de programmabeschrijving staat het volgende over de financiële bijdrage aan organisaties:

“Het is van belang op maat te beoordelen en bijdragen toe te kennen op basis van het verwachte aantal deelnemers. Er is in de aanloopfase [van het vorige programma] wel gekeken naar maximumbedragen per koppel, maar niet naar het minimale bedrag dat nodig is om het project goed uit te kunnen voeren.”

“Het benodigde bedrag per koppel voor een traject van een jaar is gemiddeld €1.500, -, met uitschieters naar onder en boven van resp. €1.250,- tot €2.000, -. Dit is terug te voeren op de omvang van het project en de aard van de organisatie.” (Oranje Fonds, 2009, p. 6)

In de uiteindelijke toekenning van het geldbedrag aan de lokale organisaties is daarom gekeken naar het aantal verwachte deelnemers. Ook is gekeken naar de aard van de organisatie aangezien de organisaties verschillen in de hoogte van de salarissen die zij geven. Medewerkers van Vluchtelingenwerk ontvangen bijvoorbeeld een relatief laag salaris. Verder is er door het Oranje Fonds gekeken naar wat organisaties al in huis hadden en waar gebruik van kon worden gemaakt of wat juist niet aanwezig was en dus nog aangeschaft/opgestart moest worden. De basis van het budget was altijd de begroting die door de organisatie is ingediend. Hierbij richtte het Oranje Fonds zich niet altijd op het zo laag mogelijk houden van de bijdrage. De begroting is overleg met de betrokken organisatie ook een enkele keer naar boven bijgesteld omdat een projectleider te weinig uren voor zichzelf had gecalculeerd.

Uit de interviews met de lokale organisaties blijkt dat sommige projectleiders hun budget vrij ruim vinden terwijl anderen aangeven juist moeite hebben ervaren binnen het budget te blijven. Ook een coach het adviesbureau Van de Bunt geeft aan dat “[...] de één het voor een habbekrats lijkt te doen terwijl een ander een ruim budget heeft.”

Eén van de projectleiders die het budget ruim vindt merkt expliciet op dat ze het heel goed vindt dat het Oranje Fonds bij de bepaling van het budget kijkt naar de omstandigheden van iedere lokale organisatie en niet een vast bedrag geeft per koppel. Zij voert een soortgelijk project uit voor een andere organisatie waar het bedrag per koppel naar haar idee heel laag is en ten tweede vast staat.

3.3.2. Ondersteuning bij vormgeving lokaal project

Hoewel dit in de programmabeschrijving niet expliciet wordt beschreven, biedt het Oranje Fonds de lokale organisaties ondersteuning bij de vormgeving van het lokale project. Zo biedt de programmabeschrijving zelf enige ondersteuning bij de invulling aangezien daar enkele richtlijnen in staan voor de vormgeving (zie paragraaf 3.1). Daarnaast is door het Oranje fonds steun geboden bij de vormgeving van het programma door middel van mondelinge feedback op het plan van aanpak van iedere organisatie.

Het Oranje Fonds heeft de lokale projecten veel ruimte gegeven om het programma in te vullen. Bij het schrijven van de projectplannen hadden de lokale organisaties veel vrijheid zolang alles goed was onderbouwd (“in overleg is veel mogelijk”). Veel lokale projectleiders blijken veel waardering te hebben voor deze geboden vrijheid. Volgens hen was het binnen de gegeven randvoorwaarden “[...] prettig om een eigen gezicht aan je project te geven, en dat je op je lokale wensen van de doelgroep kunt inspelen.” Veel lokale projectleiders bleken echter wel moeite te hebben met het definiëren van de doelgroep.

Projectleiders noemen bijvoorbeeld de volgende aandachtspunten:

- Mogen inburgeraars wel of niet meedoen, en waarom wel of niet?
- Hoe geïsoleerd moet een potentiële deelnemer zijn, en hoe bepaal je dit?
- Mogen (potentiële) deelnemers ook aan andere projecten of lessen meedoen?

Een klein aantal projectleiders geeft juist aan dat die vrijheid wellicht achteraf gezien te groot was. Het Oranje Fonds had wellicht meer (en hardere) eisen kunnen en mogen stellen, bijvoorbeeld ten aanzien van de bovengenoemde punten. Het blijft overigens onduidelijk in welke mate de projectleiders nu wel of niet op de hoogte waren van de criteria omtrent de doelgroep. Het zou kunnen dat zij zich niet voldoende bewust waren van de in de programmabeschrijving opgenomen criteria en/of dat zij de vrijheid van interpretatie van deze criteria niet hebben aangevoeld. Inburgeraars waren bijvoorbeeld in eerste instantie niet geschikt voor het project volgens de richtlijnen van het Oranje Fonds. Gedurende de looptijd hebben ook de programmaleiders (in de begeleiding) voldoende redenen aangetroffen om toch enkele (specifieke) inburgeraars deel te laten nemen.

Gelegenheid tot kennisuitwisseling

Wat betreft inhoudelijke ondersteuning die vanuit het Oranje Fonds wordt geboden om de kennisuitwisseling tussen de organisaties te faciliteren, wordt in de programmabeschrijving de Inspiratiedag, de mogelijkheid tot het opzetten van een intranet, en de nieuwsbrief genoemd:

“[organisatie van Inspiratiedagen] waarin lezingen en workshops worden aangeboden en waar ruimte is voor uitwisseling en ontmoeting.” “Om organisaties gedurende het jaar te ondersteunen en te verbinden met elkaar, richten we op de website van het Oranje Fonds een intranetgedeelte in waar nieuwtjes, resultaten, plannings en andere wetenswaardigheden gedeeld worden. Ook versturen we maandelijks (behalve in de zomermaanden) een digitale nieuwsbrief.” (Oranje Fonds, 2009, p. 9)

Uit de gesprekken met de projectleiders komt naar voren dat de Inspiratiedagen hen letterlijk inspireren. Er is op de Inspiratiedag veel gelegenheid voor de lokale organisaties om ideeën en ervaringen uit te wisselen, bijvoorbeeld over de methodieken die worden gebruikt. Je krijgt als projectleider “een kijkje in de keuken” van een soortgelijk project. De projectleiders spreken verder van specifieke toegevoegde waarde als het gaat om de inhoud van de workshops. Vrijwel alle facetten van het opzetten, uitvoeren en continueren van een lokaal project komen tijdens de workshops van de Inspiratiedagen aan bod. Een kritische opmerking van een projectleider die ook in de interviews met andere projectleiders naar voren kwam:

“Na twee jaar is de toegevoegde waarde van zo’n dag wel minder. In het begin is iedereen op zoek naar informatie en die je daar op kunt doen. Ook kun je daar een netwerk opbouwen. Na enkele jaren ervaring is dit minder of niet meer nodig. De basis voor je project ligt er dan al. En dat kan niet zomaar weer worden aangepast.”

Wat betreft verdere kennisuitwisseling blijkt dat het intranet uiteindelijk niet is opgezet en dat de nieuwsbrief niet maandelijks, zoals gepland, is uitgekomen, maar driemaandelijks. Het Oranje Fonds merkte al snel dat een nieuwsbrief niet het geschikte medium was om nieuws en expertise te verspreiden. Om die reden werd meer ingezet op de Inspiratiedagen en op regionale bijeenkomsten. Uiteindelijk zijn er ook één tot drie keer regionale bijeenkomsten voor de lokale projecten in Zuid-Nederland, Oost-Nederland, en Noord-Holland georganiseerd.

De programmaleiders van het Oranje Fonds zien in de groepstrainingen van de projectleiders ook een vorm van kennisuitwisseling tussen lokale organisaties. Het is een deskundigheidsbevordering in

combinatie met uitwisseling. Verder bieden de programmaleiders ondersteuning bij kennisuitwisseling door projectleiders met elkaar in contact te brengen als een projectleider aangeeft meer te willen weten over een onderwerp waarmee men in een ander project ervaring heeft.

Naast de ondersteuning die betrekking heeft op de kennisuitwisseling tussen lokale organisaties biedt het Oranje Fonds ook ondersteuning met betrekking tot kennisuitwisseling (ofwel delen van kennis) met de samenleving in brede zin. Hierbij is sprake van een inspanningsverplichting voor de lokale organisaties die wordt ondersteund door het Oranje Fonds.

“Deelnemende organisaties en het Oranje Fonds zullen zich actief inspannen om (de activiteiten, resultaten en ontwikkelingen van) Taalontmoetingen aan te bieden aan relevante media. Dit vergroot de bekendheid van het Oranje Fonds en het programma en leidt tot meer aanvragen en mogelijk tot meer Vrienden. De pers & publiciteitsmedewerker zal hiertoe regelmatig overleg hebben met de organisaties en al in een vroeg stadium een media-workshop aanbieden.”⁴ (Oranje Fonds, 2009, p. 9)

Over het algemeen zijn er volgens de projectleiders voldoende gelegenheden tot kennisuitwisseling tussen lokale organisaties. Dit soort momenten wordt door de meesten als nuttig ervaren en (dus) enorm gewaardeerd. De projectleiders geven echter tevens aan dat het niet altijd lukt om in de dagelijkse praktijk daadwerkelijk gebruik te maken van de opgedane kennis. Eén van de redenen hiervoor is dat er na de momenten van kennisuitwisseling weer snel over wordt gegaan naar de praktijk van het lokale project, waardoor de opgedane informatie niet kan bezinken.

Enkele projectleiders geven expliciet aan dat zij de kennisuitwisseling een kwestie van eigen verantwoordelijkheid vinden. Je bepaalt bijvoorbeeld zelf of je al dan niet deelneemt aan de door het Oranje Fonds geboden mogelijkheden, en je bepaalt zelf of je al dan niet andere lokale projectleiders benadert voor kennisuitwisseling.

Sommige projectleiders zien wat betreft de benadering van andere projectleiders voor kennisuitwisseling nog wel een (extra) taak voor het Oranje Fonds. Aangezien veel organisaties wel projectbezoeken zouden willen afleggen om best practices uit te wisselen, maar er in de praktijk niet toe komen door het gebrek aan tijd en geld, zou het Oranje Fonds dit bilateraal contact meer kunnen faciliteren door hier expliciet op in te zetten en middelen hiervoor vrij te maken.

Ondersteuning via het Landelijk Netwerk Thuislesorganisaties

Indirecte ondersteuning aan de organisaties wordt geboden door de financiële steun van het Oranje Fonds aan het Landelijk Netwerk Thuislesorganisaties (LNT); een overkoepelend orgaan van thuislesorganisaties in Nederland waar ook de lokale projecten uit het programma Taalontmoetingen zich bij aan kunnen sluiten. Het LNT is in de programmaomschrijving als volgt beschreven:

“Het LNT streeft naar blijvende ondersteuning, versterking en onderlinge uitwisseling van de lokale organisaties. Daarnaast heeft het netwerk een lobbyfunctie richting (lokale) overheden. Het LNT is binnen dit programma een belangrijke partner op het gebied van verduurzaming van de

---

⁴ De media workshop heeft uiteindelijk plaatsgevonden tijdens de eerste Inspiratiedag. Hoe groot het bereik van deze training is geweest is niet bekend. Een aantal projectleiders geeft ten tijde van het interview juist aan dat er (nog) geen overleg of training is geweest omtrent dit aspect.

thuislessector. Het is de bedoeling én de verwachting dat het netwerk zich steeds verder zal uitbreiden, dat meer organisaties zich zullen aansluiten en dat er meer uitwisseling zal plaatsvinden.”(Oranje Fonds, 2009, p. 6)

Ruim de helft van de lokale organisaties (13) heeft zich voor of gedurende het programma aangesloten bij het LNT. Dit hebben ze met name gedaan om zo veel mogelijk informatie te verzamelen over de lesmethoden/materialen en om informatie met anderen te kunnen uitwisselen. Ook hebben verschillende projectleiders cursussen en trainingen gevolgd bij het LNT. Een tweetal projectleiders geeft echter aan zich bewust niet te hebben aangesloten bij het LNT. Dit zou onevenredig veel geld kosten en een enorme tijdsinvestering met zich meebrengen.

3.4. Coaching en trainingen

Naast financiële en inhoudelijke ondersteuning hebben, gedurende het stimulerings-programma, alle deelnemende projecten recht op coaching, en kunnen de projectleiders trainingen inzetten en inkopen voor medewerkers en vrijwilligers.

3.4.1. Coaching lokale projectleiders

De ondersteuning in de vorm van coaching is als volgt opgenomen in de programmabeschrijving:

“Een coachingstraject voor de lokale projectleider. Aan elke projectleider zal vanaf de start een coach worden gekoppeld met wie hij of zij in vertrouwen kan praten over alle problemen en uitdagingen die er zich in de loop van het project voordoen. Het is verplicht de coaching te accepteren, maar mocht het in de loop van de tijd door zowel de coach als de projectleider als minder zinvol worden ervaren, kan het in overleg minder frequent worden of zelfs stoppen. De ervaringen met organisatieadviesbureau Van de Bunt in de afgelopen jaren zijn uitstekend. Vrijwel alle projectleiders ervaren het coachingstraject als zeer zinvol; sommigen gaan er na afloop van het project zelfs op eigen kosten mee door.” (Oranje Fonds, 2009, p. 8)

Het Oranje Fonds heeft met het adviesbureau van de Bunt afspraken gemaakt over de mogelijke vormen van coaching aan lokale organisaties. De volgende afspraken geven een algemeen beeld van de opzet van de coaching (van de Bunt, 2009):

- Bij de financiële bijdrageverstrekking wordt het coachingsprogramma toegelicht.
- Het coachingstraject start vrij snel na de toekenning van de financiële bijdrage.
- De lokale projectleider vult een intakeformulier in, op basis daarvan worden twee profielen van coaches toegestuurd, de projectleider kan hieruit kiezen (eventueel na het voeren van een gesprek met beide coaches).
- De koppeling (match) tussen coach en projectleider is in principe voor de gehele duur, maar indien de projectleider tussendoor van coach wil veranderen, is dat mogelijk.
- Na de koppeling stellen de coach en de projectleider een traject op maat vast waarbij de projectleider coachvragen kan formuleren, tevens worden afspraken gemaakt over de frequentie.
- De frequentie kan verschillen van één keer per maand tot één keer per kwartaal, indien gewenst kan dit tijdens de coachingsperiode variëren.

- De programmaleider en de coach zijn complementair aan elkaar (er is dus geen overlap in de geboden steun).
- Eén van de coaches is tevens coördinator van de andere coaches en onderhoud contact met het Oranje Fonds.
- Wat tussen de coach en de projectleider wordt besproken is vertrouwelijk er wordt dus geen informatie van individuele projectleiders doorgespeeld naar het Oranje Fonds.
- Indien meerdere projectleiders tegen hetzelfde aanlopen, kan Van de Bunt dit wel doorspelen naar het Oranje Fonds.
- Het coachingstraject wordt aan het eind geëvalueerd tussen de coach en de projectleider, de lokale projectleider ontvangt tevens een evaluatieformulier.
- Iedere coach maakt een zelfevaluatie aan het eind van het coachingstraject, tevens wordt er een evaluatiegesprek gevoerd met het Oranje Fonds en wordt een evaluatierapport geschreven en aan het Oranje Fonds aangeboden.

Coaching: matching en timing

De coaching is bij de verschillende organisaties op verschillende momenten gestart. Het initiatief lag bij de projectleiders. Als deze na een tijd nog geen contact hadden gezocht, gaf Van de Bunt dit aan bij het Oranje Fonds dat de betreffende projectleider vervolgens stimuleerde met hen contact te zoeken.

Nadat een projectleider contact had gezocht en Van de Bunt een intakeformulier had ontvangen werden er profielen van twee coaches naar de projectleider gestuurd. Elk profiel bestond uit een tekst over de coach en een foto. De twee coaches van wie in eerste instantie een profiel is gestuurd, zijn door Van de Bunt zelf geselecteerd uit de eigen coaches. In totaal zijn uiteindelijk negen coaches ingezet. De projectleiders hebben altijd een keuze gemaakt uit één van de twee profielen; er is nooit gevraagd om een aanvullend profiel. In drie gevallen heeft een projectleider tussendoor een andere coach gekregen. Bij twee projectleiders was er sprake van een wisseling door het uitdienst treden van een (zelfde) coach. Bij één van deze projectleiders beviel de nieuwe match niet en is een alternatieve coach aangeboden die wel beviel. De derde projectleider had weinig behoefte aan coaching, terwijl tijdens de training projectmanagement bleek dat er wel degelijk vraagstukken bij haar lagen. De coach die de training projectmanagement gaf, heeft vervolgens deze vraagstukken opgepakt: er kon goed worden voortgebouwd op de werkrelatie die in de training was ontstaan.

Wat betreft de timing van de coaching hebben enkele projectleiders aangegeven dat de inschakeling van de coaches van Van de Bunt eerder had gekund, en wellicht zelfs had gemoeten. Dit zijn met name de projectleiders die ook aangeven veel moeite met de opstart van het project te hebben gehad. Door de vertraging in de opstart was er echter nog geen aanleiding om de hulp in te schakelen. Achteraf hadden de coaches wellicht in die fase van betekenis kunnen zijn.

Coaching: frequentie

Op het moment van het interview (mei-juli 2011) geeft het overgrote deel van de projectleiders aan dat gebruik is gemaakt van de coaching van Van de Bunt, of dat er enige vorm van contact is geweest met de coaches. De redenen en het moment waarop projectleiders de coaches inschakelen is heel divers. Het beeld ontstaat dat een deel van de organisaties bewust of onbewust heeft gewacht met de inschakeling van

de coaching terwijl anderen juist bewust al bij de opstart van het project contact heeft gezocht met het bureau. Verder bleek dat een deel van de projectleiders op regelmatige basis contact hield met de coaches, en een ander deel meer ad-hoc hun hulp inschakelde, bijvoorbeeld wanneer een (mogelijk) probleem naar voren kwam.

Uit informatie van het Oranje Fonds blijkt dat er voor de hele groep organisaties in totaal tot en met juni 2012, 140 coachingsmomenten hebben plaatsgevonden. Gemiddeld heeft een organisatie dus ruim 6 coachingsgesprekken gehad. Het aantal gesprekken per organisatie varieert nogal. Zo zijn er (vier) organisaties waar in de hele periode drie keer een coachingsmoment heeft plaatsgevonden, terwijl er bij anderen 10 of zelfs 11 keer een gesprek is geweest. De medewerkers van Van de Bunt bevestigen dat er grote verschillen zijn tussen organisaties wat betreft de frequentie van de coaching. Dat ligt ook aan de werkwijze van de coach zelf. De ene coach maakt na elke afspraak standaard een (voorlopige) nieuwe afspraak drie maanden later, terwijl anderen meer ad hoc werken: ze wachten tot de projectleider contact opneemt. Over het algemeen nemen de coaches wel het initiatief als de projectleider te lang op zich laat wachten. Er is geen (jaarlijks) minimum wat betreft de frequentie van de bijeenkomsten, er geldt echter wel een maximum van één per maand. Volgens het Oranje Fonds zit er overigens een nuancering in de mate van inschakeling van coaching: projecten (projectleiders) die sneller of meer succesvol in de uitvoering van hun project lijken, zijn doorgaans leergieriger en daarom vaak enthousiaster om extra coaching of hulp in te schakelen.

De relatief lage frequentie van de bijeenkomsten kan een aantal consequenties hebben. Ten eerste is het essentieel dat wordt vastgelegd waar de bijeenkomst over is gegaan. De coach of de projectleider maakt een verslag. Ten tweede is het volgens de coaches soms wat moeilijk om “door te pakken op een bepaalde kwestie (leerpunt)”. Een andere mogelijke consequentie is dat de coaches soms hele belangrijke momenten missen. “Doordat je elkaar weinig ziet, denkt de projectleider er op dit soort momenten ook weer minder aan om contact te zoeken als dat passend zou zijn.” Het is soms (niet altijd) dan ook een verrassing voor de coaches als bijvoorbeeld plotseling blijkt dat een projectleider een conflict heeft met leidinggevende of uitvalt door een burn out of een verandering van baan. De coaching van een nieuwe projectleider, na uitval, wordt door Van de Bunt overigens als heel belangrijk gezien omdat het moeilijk wordt geacht een reeds lopend project over te nemen.

De coaches geven wat betreft de frequentie van begeleiding de volgende aanbeveling voor een eventueel nieuw programma:

“Het is voor te stellen dat [het aantal gesprekken] niet omhoog kan vanwege de hoge kosten, maar met een gemiddelde van acht gesprekken in drie jaar blijft het heel fragmentarisch. Je zou ook de gesprekken meer kunnen clusteren door in bepaalde fases meerdere gesprekken in een vrij korte periode te doen. Bijvoorbeeld aan het begin en aan het eind. Of een aantal gesprekken per thema aanwijzen en dan tussendoor nog een aantal gesprekken over ‘calamiteiten.’”

Wat betreft de frequentie van de bijeenkomsten wordt door de meeste lokale projectleiders gewaardeerd dat er ad-hoc om coaching kan worden gevraagd. Enkele projectleiders merken echter op dat, hoewel er een verplichting is de coaching te aanvaarden, er wellicht te veel vrijblijvendheid geldt voor de frequentie; Wat meer nadruk op een systematische (en verplichte) coaching op vaste momenten in het

traject zou bijvoorbeeld een optie kunnen zijn voor het volgende stimuleringsprogramma. In dat licht zou ook een meer actieve bemoeienis van de coaches, of nazorg, richting projectleiders kunnen werken.

Coaching: inhoud

Volgens de coördinator van de coaches, heeft de coach drie taken: coach, adviseur en supervisor.

“Je bent primair coach en maakt hierbij gebruik van coachingstechnieken. Daarnaast is het soms effectief om de rol van adviseur te pakken door tips te geven en praktisch mee te denken. Soms pak je ook de rol van supervisor en stel je vragen als: Hoe zit dat nu met die aantallen? Je bent geen Oranje Fonds, maar het is wel goed om af en toe dit soort ‘controlerende’ vragen te stellen om de projectleiders aan het denken te zetten of vragen los te maken.”

Tijdens de gesprekken komt volgens de coaches ‘een hele diverse mix van thema’s aan bod’. Er zit per project en tussen projecten veel verschil in wat er aan de orde komt. Het varieert van projectmanagement en de verankering van de projecten tot een brainstorm over een folder. Over het algemeen wordt er weinig praktische steun gegeven. Een coach licht dit toe met de opmerking dat het altijd over een groter geheel gaat. “Je kijkt naar hoe het systeem werkt en tilt het zo naar een hoger niveau.” Zij bekijkt veel dingen vanuit het omgaan met een krachtenveld. Wat betreft de praktische steun merkt een coach ook op dat dergelijke steun weinig nodig is; ook niet op het gebied van de vormgeving van het lokale programma. De kwaliteit van de projectleiders is volgens Van de Bunt over het algemeen vrij hoog.

“Taalontmoetingen is een concept wat redelijk staat en vrij duidelijk is: je zoekt vrijwilligers en je zoekt deelnemers en die match je met elkaar. Verder kennen de projectleiders de lokale situatie over het algemeen goed. De meeste sluiten goed aan bij lokale initiatieven en organisaties.”

De lokale projectleiders benoemen, ten aanzien van de coaching, ook veel voorbeelden die te maken hebben met het functioneren binnen een ‘krachtenveld’. Andere onderwerpen hebben vooral te maken met persoonlijke reflectie (de laatste drie voorbeelden):

- het verkrijgen van (meer) naamsbekendheid;
- de verbreding van het lokale netwerk;
- de manieren waarop de doelgroep wordt geworven;
- het afleggen van verantwoording naar gemeente en Oranje Fonds;
- het professionele functioneren van medewerkers en de projectleiding zelf;
- de samenwerking met collega’s binnen de organisatie;
- de samenwerking met medewerkers van de overige partners (welzijnswerk, gemeente, etc.);
- hoe ga je om met personeelsuitval (ziekte, ontslag) en persoonlijke tegenslagen;
- hoe neem ik meer afstand van de problemen bij de vrijwilligers en deelnemers;
- hoe blijf je zelf gemotiveerd; hoe motiveer ik betrokkenen.

Coaching: terugkoppeling

Tijdens de terugkoppelingsgesprekken van de coördinator van de coaches naar het Oranje Fonds, vertelt de coördinator hoe alles loopt. Ze heeft hierbij geen informatie over individuele projectleiders. Soms resulteert dit in een concreet voorstel zoals een training over een bepaald onderwerp op de Inspiratiedag.

Gezien de vele thema's die in de coaching worden besproken, is het voor de coaches echter lastig algemeenheden en algemene knelpunten te benoemen.

Afhankelijk van de fase waarin het programma zit, vraagt het Oranje Fonds tijdens de terugkoppelingsgesprekken overigens aan de coaches om aandacht te besteden aan een bepaald onderwerp, zoals (in de afrondende fase) aan de verankering van het project op lokaal niveau.

Coaching: tevredenheid

De coaches voelen zich heel welkom bij de lokale organisaties. Verschillende projectleiders geven aan de coaching een 'cadeautje' te vinden. Dit maakt het heel leuk voor de coaches om te doen. Ook leuk is dat de coaches na bijeenkomsten wel eens mailtjes van projectleiders krijgen om de coach nog een keer expliciet te bedanken. De coaches zelf ervaren het ook als een 'cadeautje' door de interessante inhoud van het programma en de 'drive' die sommige projectleiders hebben. Het positieve verhaal van de coaches wordt ook bevestigd in de interviews met de lokale projectleiders, die zeer positief zijn over de coaching.

3.4.2. Trainingen via het Oranje Fonds

Zoals in de programmabeschrijving staat, hebben alle deelnemende projecten recht op training. Deze ondersteuning is als volgt beschreven:

“Een nader te ontwikkelen trainingsaanbod waarvan elk project in elk geval twee dagdelen per projectjaar kosteloos gebruik kan maken. De trainingen vinden zoveel mogelijk plaats op de locatie van het project zelf. Projectleiders zullen actief op de hoogte gebracht worden van het trainingsaanbod. In de monitorings-gesprekken is dit een punt van aandacht.” (Oranje Fonds, 2009, p. 8)

Bij de toekenning van het project hebben de organisaties een cursusaanbod voor projectleiders en vrijwilligers ontvangen (Tabel 3.1). De trainingen zouden met name worden verzorgd door de Stichting Ontmoeting met Buitenlandse Vrouwen (OBV) en de stichting Transparant Communicatie (TC); meestal op locatie van het project en groepsgewijs (aan nieuwe vrijwilligers).

Tabel 3.1 Trainingsmogelijkheden voor vrijwilligers

Naam	Aanbieder	Omschrijving
Praktisch Lesgeven	OBV	Basisprincipes van taalverwerving en taalvaardigheid. Samen oefenen de vrijwilligers met het lesgeven en het materiaal. De training geeft o.a. aandacht aan: de methodiek Total Physical Respons, voorbereiding van de les en het gebruik van verschillende lesmaterialen
Werken met het Portfolio	OBV	Het leren werken met een portfolio voor de deelnemer, teneinde leerwensen, leerresultaten en doorstroom vervolgcactiviteiten vast te leggen
Taaldidactiek voor vrijwilligers	VU-NT2	Thematische taaldidactiek. O.a. 'Tweede taalverwervings-proces door middel van taalcontact' en 'Taalgebruik en correctie'

Lesgeven in een groep	OBV	Voorbereiding van vrijwilligers op het lesgeven aan kleine groepjes.
Verschillende leerstijlen	TC	Cursus over eigen persoonlijke stijl van het opnemen en verwerken van informatie en het doen van leeractiviteiten. Hierdoor herkent de vrijwilliger beter waar een lesnemer behoefte aan heeft, of juist niet.
De rol van de vrijwilliger, grenzen	TC	Het oefenen van vrijwilligers met het stellen van grenzen in de taalontmoetingen.
De rol van de vrijwilliger, macht	TC	Korte cursus in het herkennen van de rol van macht, emotionele chantage of manipulatie in taalontmoetingen en hoe hier mee om te gaan.
Jouw cultuur en mijn cultuur	TC	Deze cursus gaat in op de invloed van de cultuur in de communicatie en de relatie tussen de vrijwilliger en de lesnemer. Het gaat niet alleen over specifieke achtergronden en afkomst, maar ook om de dagelijkse (en huidige) cultuurinvloed.
Aanvullend Lesmateriaal	OBV	Het toepassen van aanvullend materiaal naast de (projectstandaard) gebruikte lesmethode
Intercultureel werken	Intermedium	Intercultureel werken, toegespitst op de context van het project zelf, haar ervaringen, best practices en verbeterpunten, teneinde de lesgeverspraktijk van de vrijwilliger te verrijken.

Organisaties die gebruik willen maken van het trainingsaanbod konden dit aanvragen bij het Oranje Fonds. De trainingen konden plaats vinden bij de lokale organisatie. Naast de twee halve dagen training per jaar waar de lokale projecten recht op hebben, is er een aantal gezamenlijke trainingen van projectleiders bijgekomen die niet van de twee dagdelen afgaan. Dit betreft trainingen die in eerste instantie door één projectleider zijn aangevraagd, maar waar het net zo veel kost om de training door meerdere projectleiders te laten volgen. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om een training van LOV en een training van Movisie.

Over het algemeen worden de gevolgde trainingen door de lokale projectleiders als zeer nuttig, inspirerend en informatief ervaren. Volgens hen is het goed dat er zowel inhoudelijke informatie wordt gegeven (over bijvoorbeeld methoden om vrijwilligers op te leiden) als praktische informatie.

De eerder gemaakte opmerking over de relatieve vrijblijvendheid van de coaching van Van de Bunt geldt ook voor de aangeboden trainingen vanuit het Oranje Fonds. Een (klein) deel van de projectleiders geeft aan te laat met de trainingen te zijn begonnen. Gezien het nut van de trainingen is het volgens hen wellicht verstandig om in de toekomst dergelijke trainingen en cursussen wat minder facultatief op te nemen in de begeleiding van de taalprojecten.

Trainingen via LNT

Via van het LNT waren specifieke cursussen en trainingen beschikbaar. De betreffende projectleiders hebben hiervoor een overzicht van het cursusaanbod ontvangen. In Tabel 3.2 zijn de diverse

mogelijkheden opgenomen. Naast de opgenomen trainingen konden via het LNT ook de eerder genoemde training ‘Omgaan met grenzen’ van Transparant Communicatie worden gevolgd.

Tabel 3.2 Trainingsmogelijkheden via het LNT

Naam	Aanbieder	Omschrijving
Begeleiden van tweede taalverwerving	VU-NT2	Cursus voor vrijwilligers over hoe verwerving van (tweede) taal verloopt en hoe daar op in te spelen
Effectief oefenen met taal	VU-NT2	Afstemmen van het werk van vrijwilligers op de behoefte van de deelnemer
Werken met <i>Kies je route</i>	VU-NT2	Cursus voor vrijwilligers in het toepassen van de leer methode voor allochtone mannen
Thuis in Taal	LOV	Tweedelige training voor vrijwilligers over NT2 en Total Physical Response en het lesgeven aan allochtonen
Spreekvaardigheid en feedback	VU-NT2	Effectief feedback leren geven t.a.v. de spreekvaardigheid van de deelnemer
Uitspraak en intonatie	NT2Sprak	Cursus voor vrijwilligers over het leren verbeteren van de uitspraak en intonatie van de deelnemer
Werken met <i>De deur uit</i>	VU-NT2	Gebruik van de methode in de dagelijkse praktijk van de taalvrijwilliger
Fondsenwerving	nb	Cursus voor professionals in effectieve manieren om financiering te verkrijgen
Profilering van project	TC	Cursus voor professionals over het profileren van het taalproject in de lokale (regionale) setting
Werken met <i>Kies je route</i>	VU- NT2	Voor professionals die hun vrijwilligers beter gebruik willen laten maken van de methode
Werken met <i>De deur uit</i>	VU- NT2	Voor professionals die hun vrijwilligers beter gebruik willen laten maken van de methode

3.5. Communicatie Oranje Fonds en lokale organisaties

Het overgrote deel van de lokale projecten is in de beginfase bezocht door een programmaleider van het Oranje Fonds. Dit ‘oriënterende’ gesprek was in sommige gevallen nog voor de officiële start van het project. Dit eerste bezoek is volgens de projectleiders van groot belang geweest voor de verdere uitvoering en als zeer nuttig en prettig ervaren. In deze besprekingen werd ingegaan op: de inhoud van het plan van aanpak, de financiële bijdragevoorwaarden, de beoordeling van resultaten, de wijze waarop bijsturing en ondersteuning vanuit het Oranje Fonds gedurende het project zou kunnen plaatsvinden, de trainingen bij het Oranje Fonds, en de mogelijkheden voor begeleiding vanuit het adviesbureau Van de Bunt. Ook gaf het gesprek veel projectleiders bijvoorbeeld beter zicht op wat precies de doelgroep van het project is, zoals over de mate van geïsoleerd zijn van de potentiële deelnemers, het al dan niet inburgering plichtig zijn en het niveau van de Nederlandse taalvaardigheden.

Veel van de andere contactmomenten van het Oranje Fonds en de lokale projecten, waren naar aanleiding van de monitoring. Zowel de momenten als de middelen die daarbij worden gebruikt, zijn opgenomen in de programmabeschrijving.

“Concreet zal de monitoring er als volgt uitzien:

- Twee keer per jaar zal aan alle deelnemende projecten een rapportageformulier worden toegezonden dat ingevuld wordt door de vaste contactpersoon van elk project. Aan het einde van elk projectjaar zal deze rapportage samenvallen met het evaluatieverslag op basis waarvan de bijdrage voor het volgende jaar beschikbaar wordt gesteld. (...) Op basis van de rapportages zal telefonisch contact opgenomen worden om de voortgang te bespreken.
- Minimaal een keer per jaar worden alle deelnemende projecten bezocht door de programmaleider(s). Mocht naar aanleiding van de rapportages de indruk ontstaan dat er problemen zijn, dan zou een strakkere monitoring (eventueel zelfs gevolgd door sancties) noodzakelijk kunnen zijn.
- Het project wordt formeel afgesloten, middels een financiële en inhoudelijke eindrapportage. Voor de inhoudelijke evaluatie is een format beschikbaar.
- Aan het einde van het eerste en van het tweede projectjaar zal aan alle deelnemende organisaties worden gevraagd om een inhoudelijk en financieel plan voor de voortzetting van het project in het volgende jaar op te stellen. Daarnaast wordt gevraagd om een financiële tussenrapportage. Bij forse afwijkingen van de oorspronkelijke begroting wordt om een toelichting gevraagd.” (Oranje Fonds, 2009, p. 7)

Voortgangsrapportages

Alle projecten zijn na een half jaar en na een jaar bezocht. In de bezoeken werd ingegaan op de voortgangsrapportages en dan vooral op geconstateerde knel- en aandachtspunten. Ook werden er parallellen en verschillen met andere projecten in het stimuleringsprogramma besproken en toegelicht (werving, training, vormgeving lessen en lesmethoden, e.d.). Wat betreft de halfjaarlijkse rapportage is de eis vanuit het Oranje Fonds met name dat het formulier goed wordt ingevuld en dat dit mondeling goed wordt toegelicht. Er staan veel vragen op het rapportageformulier, waardoor er vrij veel informatie moet worden gegeven. Punten die nog niet duidelijk zijn beschreven in de rapportage hoeven niet te worden verbeterd, maar worden ter sprake gebracht door de programmaleider tijdens het projectbezoek. De halfjaarlijkse rapportage is vaak als leidraad gebruikt voor het gesprek tijdens dit bezoek.

Volgens de programmaleiders zijn de ‘werkbezoeken’ naar aanleiding van de rapportages heel belangrijk geweest voor het succes van het programma. Reden hiervan is dat dergelijke bezoeken de mogelijkheid bieden om achter de teksten van de rapportages te kijken en af te kunnen tasten of “[...] dit de mensen zijn die dit kunnen en die de affiniteit maar ook de knowhow hebben”.

Alle projectleiders geven aan dat ze de rapportages richting het Oranje Fonds zowel extern als intern zinvol vinden. Zoals sommige projectleiders aangeven ‘dwingen’ de rapportages de organisaties om het proces en de voortgang te evalueren. “Het is goed om stil te staan bij waar je mee bezig bent en onderwijl vooruit blikken.” De meeste projectleiders vinden de opzet van de rapportages “helder en overzichtelijk”

en de bijbehorende vragen concreet en realistisch. Volgens de projectleiders geven de rapportages bovendien inzicht in behaalde resultaten op verschillende niveaus:

- de organisatorische werkzaamheden;
- het bereik van de doelgroep;
- de motivatie van de doelgroep;
- de resultaten bij de doelgroep (aantallen, doorstroom e.d.);
- de tevredenheid en de effecten van trainingen van vrijwilligers;
- het draagvlak en de pr;
- de (interne) financiële huishouding en planning.

Hoewel de rapportages dus inhoudelijk positief worden gewaardeerd geeft het overgrote deel van de projectleiders wel aan dat het veel werk is om de rapportage zo volledig mogelijk retour te sturen. In het afleggen van verantwoording gaat relatief veel tijd zitten. Tijd die volgens enkele projectleiders ten koste gaat van de uitvoering van projectwerkzaamheden. Hierbij speelt de beperkte aanstelling (in fte) van de projectleider een rol: projectleiders met een relatief kleine aanstelling geven eerder aan dat het schrijven van de rapportages (te) veel werk is.

Sommige organisaties zoeken ook buiten de contactmomenten die voortkomen uit de monitoring en training contact met de programmaleiders van het Oranje Fonds. Deze contacten gaan volgens de projectleiders met name over de definiëring van de doelgroep, de werving van vrijwilligers, en de lesmethoden. Ook initiëren de programmaleiders zelf tussendoor contact. Als een organisatie weinig van zich laat horen en bijvoorbeeld geen specifieke training en coaching aanvraagt en/of niet aanwezig is bij algemene trainingen van projectleiders, is dat een reden voor de programmaleiders om contact te zoeken. Het Oranje Fonds is over het algemeen tevreden over de intensiteit van het contact. Positief is ook dat de organisaties vrij gemakkelijk contact zoeken.

Zowel de projectbezoeken als de algemene contacten met het Oranje Fonds worden zeer gewaardeerd door de projectleiders. Ruim de helft van de projectleiders merkt op dat de bezoeken prettig waren op een informatieve en niet belerende manier. Ook over de kwaliteit van het algemene contact zijn bijna alle projectleiders positief, waarbij wordt aangetekend dat voor meer dan een derde van de projecten geldt dat er buiten de verplichte contactmomenten die te maken hebben met de monitoring en trainingen geen contact is geweest. De projectleiders waar 'meer' contact mee is geweest benoemen vooral de deskundigheid en bereikbaarheid van de programmaleiders als positief. Ook wordt opnieuw de flexibiliteit van het Fonds, het programma, en haar medewerkers ter sprake gebracht: "Ze geven je de gelegenheid iets te proberen, als iets niet lukt, is er de kans, tijd, en mogelijkheid om dingen te ontdekken."

3.6. Succes en faalfactoren

In de voorgaande paragrafen is weergegeven hoe het Oranje Fonds invulling heeft gegeven aan het programma Taalontmoetingen. Hieronder worden de succesfactoren en aandachtspunten op het niveau van het Oranje Fonds beschreven.

3.6.1. Succesfactoren

Het Oranje Fonds heeft het programma onder de aandacht gebracht bij een groot potentieel uitvoerders. Het aantal lokale organisaties dat het programma uiteindelijk uit is gaan voeren is met 22 zelfs hoger dan de beoogde 20. Dit komt met name door het rechtstreeks benaderen van organisaties die het Oranje Fonds geschikt leken en in mindere mate door het zoeken van organisaties via gemeente en lokale wethouders. Er worden landelijk gezien, vijf thematische succesfactoren onderscheiden.

Richtlijnen

De weinige richtlijnen die door het Oranje Fonds zijn vastgesteld voor de uitvoering van de lokale projecten (“in overleg is veel mogelijk”) wordt zowel door de landelijke programmaleiders als door veel lokale projectleiders als een essentieel element genoemd voor het welslagen van het programma. De landelijke programmaleiders onderbouwden dit als volgt: “Het voorschrijven aan lokale organisaties en alles voor hen bepalen gaat ten koste van de eigenheid en bijzonderheid die je (met grenzen) juist moet respecteren”. Een dergelijk keurslijf zou volgens de programmaleiders ten koste gaan van de motivatie van de projectleiders. De projectleiders onderbouwden de weinige richtlijnen als succesfactor over het algemeen met het argument: “(...) het is binnen de gegeven randvoorwaarden prettig om een eigen gezicht aan je project te geven en prettig om op de lokale wensen van de doelgroep in te kunnen spelen”. Richtlijnen zijn dus van belang, zolang het maar niet te veel zijn: ‘vrijheid binnen grenzen’ kan dus worden gezien als succesfactor.

Budgettering

Het lijkt erop dat het toekennen van een budget op basis van de lokale situatie en de begroting van het lokale project, een verstandige keuze is geweest. In tegenstelling tot het toekennen van een vast bedrag per koppel, zoals bij het vorige programma het geval was, kon de financiële bijdrage nu worden afgestemd op wat er in ieder individueel project benodigd was.

Begeleiding door Oranje Fonds

Naast de externe begeleiding, is de interne begeleiding door het Oranje Fonds in de interviews met de lokale projectleiders als succesfactor voren gekomen. De rapportages die door de lokale organisaties moesten worden geschreven, werden over het algemeen als nuttig (en door enkelen tijdsintensief) beschouwd. Vooral ook de bezoeken van het Oranje Fonds aan het lokale project, waarin de rapportages zijn besproken, zijn als heel positief en belangrijk ervaren. Net als de algemene contacten met het Oranje Fonds werden deze bezoeken door de projectleiders omschreven als prettig en informatief op een niet belerende manier. In lijn hiermee werd door menig projectleider de waardering voor de flexibiliteit van het Oranje Fonds uitgesproken. De bezoeken van het Oranje Fonds aan de lokale organisaties zijn overigens niet alleen door de projectleiders, maar ook door de programmaleiders als succesfactor genoemd. Volgens hen was het belangrijk om achter de teksten van de rapportages te kunnen kijken en om af te kunnen tasten of “(...) dit de mensen zijn die dit kunnen en die de affiniteit maar ook de knowhow hebben”.

Mogelijkheden tot externe professionalisering

De diverse vormen van professionalisering die aan de lokale projectleiders en vrijwilligers zijn geboden zijn door de lokale projectleiders benoemd als succesfactor. Zowel de gelegenheden tot kennisuitwisseling, de trainingen als de externe begeleiding door de coaches van adviesbureau Van de Bunt werd door de projectleiders nuttig bevonden.

Conceptueel idee

Tenslotte is met name door veel projectleiders het concept van het project Taalontmoetingen (het gebruik van Nederlandse taallessen als middel om moeilijke doelgroepen te bereiken en om uiteindelijk tot meer sociale participatie te komen) op zichzelf gezien als een succesfactor. Op basis van eigen ervaringen/successen vermoeden de meeste projectleiders dat het project landelijk gezien voldoende vruchten zal afwerpen om een bestaansrecht te legitimeren.

3.6.2. Knel- en aandachtspunten

Ook de knel- en aandachtspunten kunnen worden verdeeld over vijf thema's.

Richtlijnen

Ondanks de overwegend positieve waardering voor de door het Oranje Fonds geboden vrijheid in de invulling van het lokale project, zijn er ook een aantal projectleiders die deze vrijheid niet als 'kracht' zien. Zij geven de voorkeur aan meer richtlijnen. Een dergelijke mate van vrijheid neemt volgens hen te veel tijd en middelen in beslag: "Iedereen moet voor zichzelf het wiel uitvinden." Bij de projectleiders die behoefte hadden aan meer richtlijnen geldt overigens dat de aansluiting bij het LNT, het frequente contact met de programmaleiders, de uitwisseling tussen organisaties en de trainingen uiteindelijk wel het gezochte houvast boden.

Definiëring doelgroep

Iets wat aansluit bij de behoefte aan meer richtlijnen, is de moeite die vele projectleiders hebben gehad met de definiëring van de doelgroep. Vragen die bij hun speelden waren met name: Mogen inburgeraars wel of niet meedoen, en waarom wel of niet? Hoe geïsoleerd moet een potentiële deelnemer zijn, en hoe bepaal je dit? Mogen (potentiële) deelnemers ook aan andere projecten of lessen meedoen?

Deskundigheidsbevordering

Een punt van aandacht is de vrijblijvendheid van de trainingen en coaching. De mogelijkheden tot kennisuitwisseling, trainingen en coaching worden gezien als succesfactoren omdat ze als nuttig worden ervaren. Sommige projectleiders vinden achteraf echter dat ze er te laat mee zijn begonnen en dat ze er dus te laat achter zijn gekomen hoe nuttig het eigenlijk is. Iets meer druk wat betreft de timing en ook de frequentie van de participatie in trainingen en coaching zou wat hen betreft beter zijn. Volgens de coaches zou ook wat minder vrijblijvendheid omtrent de frequentie van de coaching goed zijn. Dit zou de kwaliteit van de coaching ten goed kunnen komen.

Een ander kritisch punt wat betreft de deskundigheidsbevordering was, dat sommige projectleiders de informatie hierover onvoldoende duidelijk vonden. Ook de programmaleiders hebben gaandeweg de uitvoer van het programma het idee gehad dat dit bij sommige projectleiders niet duidelijk

was. Naar hun idee was de oorzaak daarvan echter dat degene die in eerste instantie de contactpersoon van het project was, niet degene was die het project uitvoerde. Wellicht heeft dit gebrek aan duidelijkheid ook te maken met het feit dat het Oranje Fonds het intranet niet meer op heeft gezet. Het opzetten van intranet was bij aanvang van het programma namelijk wel de bedoeling en hier had dergelijke informatie permanent op had kunnen staan.

Een laatste punt van aandacht wat betreft deskundigheidsbevordering is dat niet alle organisaties zich aan hebben gesloten bij het LNT. Als reden werd hiervoor gegeven dat het te veel tijd en/of geld zou kosten. Het is de vraag of deze organisaties een realistisch beeld hadden van de functie van het LNT en van de hoeveelheid tijd en geld die het hun daadwerkelijk zou kosten. Deze vragen kunnen helaas niet in dit onderzoek beantwoord worden.

Budgettering

Hoewel de bepaling van de budgetten door het Oranje Fonds nu beter op de behoeften van de lokale situaties is afgestemd dan tijdens het vorige programma, blijken sommige projectleiders hun budget krap te vinden. Ook de coaches zetten hierdoor vraagtekens bij de verdeling van de financiële bijdragen onder de lokale organisaties. Het lijkt er op dat deze perceptie van krapte voortkomt uit de wijze waarop het budget is ingezet. In sommige projecten worden veel uitvoerende taken namelijk door of in samenwerking met goedkopere medewerkers uitgevoerd, terwijl dezelfde taken in andere projecten alleen door de projectleider worden gedaan.

Tijdelijkheid

Een veelgenoemde kritische opmerking die projectleiders halverwege de projectperiode maken heeft betrekking op de tijdelijkheid van het project. Aangezien de opzet en inbedding van een (nieuw) project relatief veel tijd kost, duurt het lang voordat het project resultaat heeft: “Voordat het loopt met de vrijwilligers, de deelnemers, de overige organisaties is er al een groot deel van je beschikbare tijd verstreken.” De tijdelijkheid kan ook zijn weerslag op de publieke opinie hebben volgens een tweetal projectleiders. Zij hebben de indruk dat mensen denken: “Ach, het is maar voor drie jaar, dan is het geld op en zijn de effecten snel weer verdwenen.”

Wat betreft de tijdelijkheid van het project hadden veel projectleiders halverwege het project het idee dat het erg moeilijk was om het project zonder steun van het Oranje Fonds te continueren en dus voor langere tijd te verankeren in de lokale samenleving. Velen zouden daarom graag zien dat op basis van landelijke, maar vooral lokale, resultaten in een vroeg stadium zou kunnen worden aangegeven of er vanuit het Oranje Fonds (financiële) mogelijkheden zijn voor verlenging van het programma. Ook zou, naast de bestaande intentieverklaringen van de gemeenten, ‘enige druk’ van het Oranje Fonds richting de betrokken gemeenten de continuering zonder auspiciën van het Oranje Fonds ten goede kunnen komen. Veel organisaties bleken er ten tijde van het interview niet van op de hoogte dat deze ‘druk’ door het Oranje Fonds in het laatste projectjaar zou worden ingezet, bijvoorbeeld door een gesprek aan te gaan met de gemeente of het sturen van een aanbevelingsbrief. Ook tijdens de laatste Inspiratiedag, in november 2011, is er via workshops van Van de Bunt expliciet aandacht besteed aan de mogelijkheden voor het verwerven van vervolfinanciering.

H4. Implementatie Taalontmoetingen door lokale organisaties

In dit hoofdstuk wordt de invulling van het programma beschreven op het niveau van de lokale organisaties. Het gaat dan onder andere om: de lokale programmabeschrijving; de manier waarop het programma in de praktijk is vormgegeven; de werving, selectie, en ondersteuning van vrijwilligers; de selectie, koppeling en doorverwijzing van deelnemers; en de succes- en faalfactoren op lokaal niveau. De informatie in dit hoofdstuk is met name gebaseerd op gegevens uit de projectplannen en de interviews met de 22 projectleiders die tussen mei en juli 2011 zijn gehouden.

4.1. Voorbereiding en doelstellingen lokale projecten

De projectaanvraag die door lokale organisaties is ingediend bij het Oranje Fonds is voor een deel in samenwerking met andere organisaties en/of de verantwoordelijke afdeling bij de gemeente opgesteld. Voor een ander deel hebben lokale organisaties de aanvraag zelfstandig opgesteld. De criteria waaraan de aanvraag moest voldoen waren bij aanvang voor alle projectleiders duidelijk. Ook het format waarin de projectaanvraag moest worden opgesteld waren helder, zodat lokale organisaties geen belemmeringen ervoeren om een gedegen en reëel plan van aanpak voor het project te schrijven. De al aanwezige ervaring met de doelgroep en vergelijkbare taalprojecten konden goed worden gebruikt om het document op te stellen. Volgens een groot aantal projectleiders vroeg het opstellen van het plan van aanpak echter wel relatief veel tijd en moeite. Daarbij ging het vooral om:

- het beschrijven van de al aanwezige activiteiten, protocollen, methoden, en werkverbanden binnen de organisatie volgens de structuur van de aanvraag;
- het definiëren en beschrijven van de lokale doelgroep;
- het vaststellen van de doelstellingen van het project in termen van aantallen vrijwilligers en deelnemers;
- het vaststellen van de wijze waarop de doelgroep zou worden geworven;
- het opstellen van een reële financiële begroting en jaarplanning.

Enkele projectleiders merken op dat met name het beschrijven van de doelgroep in de voorbereiding op het project als knelpunt werd ervaren. Zij geven aan dat het verzamelen van de benodigde informatie over de doelgroep veel tijd vroeg, terwijl het niet vooraf zeker was of het project zou worden gehonoreerd door het Oranje Fonds. Enkele projectleiders en betrokken gemeenteambtenaren geven aan zich er bij de aanvraag van bewust te zijn dat er landelijk meerdere projecten zouden worden opgestart, en dat toekenning van het project daarmee niet per definitie gegarandeerd was. Anderzijds is er juist om die reden volgens enkele projectleiders veel tijd en energie in het plan van aanpak gestoken, om zo de kans op toekenning te maximaliseren.

4.1.1. Geformuleerde doelstellingen op lokaal niveau

De betrokken organisaties hanteren doelen voor hun lokale projecten die aansluiten bij de algemene doelstellingen uit het *Voorstel voortzetting stimuleringsprogramma Taalontmoetingen* van het Oranje Fonds. In de lokale projectplannen komen daarom algemene doelstellingen terug die in sterke mate overeenkomen met de doelstellingen van het stimuleringsprogramma, soms met een specifiek lokale invulling.

Alle organisaties hanteren de doelstelling dat de taalvaardigheid van niet in Nederland geboren burgers moet worden vergroot, zoals “het verbinden met de samenleving waar ze in leven door taal”, en “het via de Nederlandse taal leggen van (blijvende) contacten”. Daarnaast wordt de integratie en sociale participatie van mensen (via de taal) in de meeste projectplannen als doelstelling genoemd: “Het vergroten van de zelfredzaamheid van de doelgroep zodat ze actiever in de maatschappij kunnen functioneren”; en “deelnemers zelfvertrouwen geven, verstaanbaar maken en via de maatschappelijke en sociale participatie toeleiden naar reguliere activiteiten.”

In de lokale projectplannen wordt bij de omschrijving van de doelstellingen vaak al nadruk gelegd op concrete procesmatige aspecten, zoals het tijdspad van de op te zetten organisatie, de gewenste instroom en uitstroom van deelnemers, en het aantal beoogde vrijwilligers in het project.

Geen van de organisaties geeft aan dat de hoofddoelstellingen in de loop van het project zijn gewijzigd of geherformuleerd. Wel geven enkele projectleiders aan dat het zwaartepunt binnen de doelstellingen gaandeweg is verschoven. Zo geeft ongeveer een vijfde van de projectleiders aan dat de focus in de loop van het project is verschoven naar het verhogen van de zelfredzaamheid en het doorbreken van het isolement van de deelnemers. In sommige projecten, die zichzelf de opdracht hadden opgelegd vooral te werken aan het taalniveau van de deelnemer is er een ‘omslag’ opgetreden, waarbij de nadruk sterker is komen te liggen op het stimuleren van de sociale integratie van deelnemers, en vanuit die activiteiten werken aan de taalvaardigheid. In de begeleiding door de programmaleiders van het Oranje Fonds is overigens ook expliciet aandacht aan deze volgorde van doelstellingen besteed.

Overigens merken meerdere projectleiders op dat het formuleren en het al dan niet behalen van algemene projectdoelstellingen iets heel anders is dan de doelstellingen op het niveau van de taalkoppels. Voor de meeste koppels geldt dat er kleine, haalbare doelstellingen moeten worden geformuleerd, afhankelijk van de wensen van de deelnemer.

4.1.2. Plan van aanpak op lokaal niveau

Een groot deel van de projectplannen van de 22 organisaties komt zowel wat betreft de structuur als wat betreft de invulling voor een groot deel overeen. In alle plannen wordt, met onderling wel enkele accentverschillen, ingegaan op de context van het project, de lokale doelgroep waarop het project zich richt, en de hoofdactiviteiten en werkwijzen die de lokale organisatie wil ondernemen om de gestelde doelstellingen te bereiken. In de plannen van enkele organisaties is dit aangevuld met een beschrijving van eventuele deelprojecten of additionele activiteiten die ten behoeve van de doelgroep georganiseerd worden. Daarnaast gaan alle plannen in op de wijze waarop het project de doelgroep wil bereiken, en de beoogde werving van vrijwilligers voor het project. In de plannen wordt verder aandacht besteed aan de beoogde deskundigheidsbevordering van projectmedewerkers en vrijwilligers door middel van trainingen en scholing, en de beoogde samenwerking met andere (lokale) organisaties. Alle projectplannen gaan daarnaast in op de verwachte resultaten, in termen van het aantal deelnemers aan het programma, het

aantal te realiseren taalkoppels en de activiteiten die georganiseerd worden. Tot slot gaan alle plannen in op organisatorische aspecten van het project, zoals de wijze waarop het project gemonitord wordt, de samenstelling van het projectteam, de werkverdeling en de verantwoordelijkheden, en een financiële verantwoording van de voorgestelde projectonderdelen.

De sterke overeenkomsten tussen de plannen zijn het gevolg van het feit dat het Oranje Fonds voor het indienen van de aanvraag eisen stelde ten aanzien van de onderdelen van een dergelijk projectplan.⁵ De verschillen die zich tussen de plannen voordoen hebben om die reden vooral betrekking op verschillen in de lokale situatie. Daarbij kan gedacht worden aan verschillen in bestaand aanbod bij de lokale organisatie, een specifieke lokale focus, andere (cijfermatige) inschattingen over de doelgroep, en het al dan niet aansluiten bij lopende projecten.

4.1.3. Verwachte effecten

Vrijwel alle projectleiders geven aan dat de effecten van het programma sterk per deelnemer zullen verschillen. De Nederlandse taalvaardigheid van deelnemers aan het eind van het programma is bijvoorbeeld afhankelijk van de kennis van de deelnemer aan het begin. Deelnemers stromen op hun eigen niveau in en krijgen lessen op verschillende niveaus aangeboden. Bovendien is het leervermogen van deelnemers zeer gevarieerd. Daarnaast zijn de aangeboden methoden, lesstof en de vaardigheden van de vrijwilliger van invloed op de vooruitgang die deelnemers zullen boeken.

Verder worden verschillen in effecten op het gebied van taalverwerving verwacht op basis van leeftijd, bestaande sociale contacten, verblijfsduur in Nederland, additionele programma's die worden gevolgd (bijv. inburgeringstrajecten), zelfvertrouwen, persoonlijkheid, doorzettingsvermogen en motivatie. Ook de mate van taalbeheersing van familieleden, burens en vrienden speelt volgens projectleiders een belangrijke rol.

De genoemde elementen in de beheersing van de taal spelen vervolgens weer een rol bij de mate waarin effecten op het gebied van sociale participatie, integratie en het opheffen van het sociaal isolement kunnen worden verwacht. Projectleiders en projectbeschrijvingen spreken veel over de wisselwerking tussen het aanleren van taal, bovengenoemde niveauverschillen en externe invloeden en de daadwerkelijke sociale participatie en integratie.

4.2. Werving, selectie en koppeling deelnemers en vrijwilligers

Voorafgaande aan een eerste taalontmoeting moet er veel werk worden verzet. Zowel vrijwilligers als deelnemers moeten worden geworven en moeten bereid zijn tot en voorbereid zijn op een eventuele koppeling. Het vinden, voorbereiden en koppelen van de deelnemers en vrijwilligers is de voornaamste taak van de projectmedewerkers, waaronder de projectleiders.

4.2.1. Werving en selectie deelnemers en vrijwilligers

De werving van deelnemers voor de taalkoppels vindt in de lokale projecten op zeer uiteenlopende wijze plaats. In Tabel 4.1 is een overzicht gegeven van de verschillende middelen waarop geprobeerd is

---

⁵ Opgemerkt moet worden dat het lokale projectplan niet altijd hetzelfde is als de aanvraag die bij het Oranje Fonds is ingediend. Er kunnen wijzigingen hebben plaatsgevonden voor de daadwerkelijke start van het project al dan niet in overleg met of op aandringen van de projectleiders van het Oranje Fonds.

deelnemers te bereiken. Lokale organisaties maakten daarbij enerzijds gebruik van indirecte kanalen, zoals maatschappelijk en sociaal cultureel werk, huisartsen, woningbouwverenigingen of andere organisaties en instanties om personen te achterhalen die tot de doelgroep van het programma behoren. Anderzijds werd ook geprobeerd door informatiebijeenkomsten, het bezoeken van markten, braderieën en buurtfeesten, het verspreiden van folders en advertenties en artikelen direct met mogelijke deelnemers in contact te komen, of om hen direct te informeren over het programma. Organisaties maakten daarnaast ook gebruik van hun eigen netwerken om de doelgroep direct te benaderen.

Tabel 4.1 Wervingskanalen deelnemers

Via persoonlijke netwerk	Basisscholen en peuterspeelzalen
Advertenties	UWV
Maatschappelijk werk	Folders
Jeugd- gezondheidszorg	Welzijnswerk
Consultatiebureau	(eigen) Informatiebijeenkomsten
Huisartsen en hulpverleners (GGD, GGZ)	Markten, braderieën, buurtfeesten
Gemeente: inburgeringstrajecten	Zelf aanmelding n.a.v. media-aandacht
Schoolmaatschappelijk werk	Zelfhulporganisaties
Vrouw-kind centrum	Migrantenorganisaties
Voedselbank	Re-integratiebureaus
Sociaal cultureel werk	Woningbouwvereniging
Project Buurtmoeders	Wijkadviseur
Overige eigen taalactiviteiten (doorstroom)	Andere taalaanbieders
Kerken en moskeeën	

Werving vrijwilligers

Ruim de helft van de projectleiders geeft aan dat de werving van vrijwilligers voor taalkoppelingen veel tijd en energie heeft gekost, vooral in de beginfase. De werving van vrijwilligers heeft, net als bij de werving van deelnemers, lokaal vaak op zeer uiteenlopende wijze plaats gevonden (Tabel 4.2). In veel gevallen is geprobeerd mensen te benaderen die aangegeven hebben interesse te hebben in vrijwilligerswerk. Daartoe benaderden lokale organisaties vaak de vrijwilligerscentrale of vrijwilligersbank, maar ook werden andere projecten bezocht die met vrijwilligers werken om hen op het project te attenderen. Daarnaast is geprobeerd om mensen als vrijwilliger te werven die nog niet via andere kanalen actief zijn. Lokale organisaties hebben daarvoor met name gebruik gemaakt van lokale kranten en bladen, maar ook van andere media waaronder websites, en posters, folders en flyers.

Tabel 4.2 Wervingskanalen vrijwilligers

Via via	Radio en televisiespotjes
Huis aan huis bladen en regionale kranten	N.a.v. landelijke campagnes
Websites en digitale nieuwsbrieven	Flyers en folders
Vrijwilligerscentrale of vrijwilligersbank	Via benadering van kerken

n.a.v. media aandacht over het project	UWV (posters en website)
Markten en braderieën	Eigen bestaande netwerk
Positieve beeldvorming van succesvolle koppels in (regionale) media	Werkbezoeken aan andere projecten die met vrijwilligers werken

Vrijwel alle projectleiders zijn tevreden over het aantal vrijwilligers dat zich heeft aangemeld, en op dat moment actief is gekoppeld. Bij enkele projecten was de interesse om vrijwilliger te worden zelfs zo groot dat er sprake is van een wachtlijst. Een beperkt aantal lokale organisaties is gematigd positief over de aanmelding van vrijwilligers. Binnen deze organisaties is sprake van net voldoende, of zelfs onvoldoende aanmeldingen van vrijwilligers om alle deelnemers te kunnen koppelen. Daarnaast dreigt in een deel van deze organisaties uitval van vrijwilligers. Het verloop onder vrijwilligers is volgens enkele projectleiders groot. Dat heeft soms met de ervaringen van vrijwilligers in het project te maken, maar meestal heeft het logistieke oorzaken. Vrijwilligers haken af omdat zij niet langer voldoende tijd kunnen vrijmaken voor de taalontmoetingen. Ook is er uitval van vrijwilligers door langdurige ziekte of andere privéomstandigheden.

4.2.2. Criteria voor deelnemers en vrijwilligers

Criteria deelnemers

In de projectplannen (en de aanvragen richting Oranje Fonds) staan criteria vermeld waaraan potentiële deelnemers moeten voldoen om te kunnen starten met de taalontmoetingen. De overlappende criteria die door alle organisatie worden gehanteerd zijn dezelfde criteria die het Oranje Fonds voor ogen heeft: de Nederlandse taal onvoldoende beheersen en het vertonen van een zekere mate van sociaal isolement.

Bijna elke projectleiding hanteert daarnaast nog enkele vaak niet vastgelegde criteria bij de selectie van deelnemers. De deelnemer dient bijvoorbeeld

- een positieve houding te hebben tegenover het leren van de Nederlandse taal;
- niet of beperkt zelfredzaam te zijn, en nauwelijks over een sociaal netwerk te beschikken;
- niet-inburgeringsplichtig te zijn;
- niet op een andere manier taalles te kunnen volgen bij een reguliere instelling;
- gemotiveerd zijn om aan het programma deel te nemen en doorzettingsvermogen te tonen;
- de beschikking te hebben over een rustige plek om iemand te ontvangen voor de les;
- periodiek beschikbaar te zijn en zich te committeren aan de bezoekfrequentie.
- betrouwbaar te zijn en zich aan de afspraken houden;
- geen ernstig belemmerende lichamelijke of psychische klachten te hebben.

Organisaties hanteren veel enkele van bovenstaande aanvullende criteria. Sommige organisaties hanteren een deel van deze criteria soms bewust niet. In een derde tot de helft van de projecten draaien bijvoorbeeld ook deelnemers mee die inburgeringsplichtig zijn. Daarbij gaat het om deelnemers die:

1. inburgeringsplichtig zijn, en waarbij de inburgering gelijktijdig verloopt;
2. inburgeringsplichtig zijn, maar nog in een voortraject zitten of voor wie geldt dat de inburgering nog niet actief is;

3. inburgeringsplichtig zijn, maar waarbij de psychische en/of lichamelijke conditie van de deelnemer, danwel privéomstandigheden (bijvoorbeeld alleenstaande moeder met veel zorgtaken) actieve deelname aan de inburgering bemoeilijken.

De eerstgenoemde categorie mag formeel niet participeren in het programma Taalontmoetingen, maar moet de taal aanleren via de inburgering en bijbehorende taal-programma's. In de loop van het programma blijkt echter dat deze categorie deelnemers wel in het project is ingestroomd. Soms is de alfabetiseringsgraad bijvoorbeeld zo laag, of verkeert de persoon in een dergelijk groot isolement dat naast de inburgering tegelijkertijd wordt gekozen voor het aanbieden van de laagdrempelige taalontmoetingen. Volgens enkele projectleiders verstevigt deze aanpak de participatie van de deelnemer in beide programma's.

Overigens bestond er voor een aantal projectleiders met name in het begin veel onduidelijkheid over de mogelijkheid om inburgeringsplichtigen op te nemen in het project. Dat heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat organisaties eerder –of gelijktijdig het Taalmaatjes project van het ministerie van VROM uitvoerden. Dat project richt zich juist expliciet op inburgeringsplichtigen.

Criteria vrijwilligers

Bijna elke projectleider hanteert enige, vaak impliciete, criteria bij de selectie van vrijwilligers (Tabel 4.3). Enkelen geven daarentegen aan geen criteria te hanteren. Soms zijn ze expliciet geformuleerd in het projectplan. De meest genoemde criteria zijn: 'affiniteit hebben met de doelgroep' en het 'openstaan voor andere culturen'.

Tabel 4.3 Overige (impliciet gehanteerde) criteria

De Nederlandse taal (voldoende) beheersen	Goede geestelijke gezondheid (geen psychische klachten)
Betrouwbaar zijn (zich aan de afspraken houden)	Sociaal vaardig zijn
Respectvolle houding	Vastleggen voor de (resterende) project periode
Geduldig	Creativiteit
Grenzen kunnen bepalen en bewaken	Specifieke beschikbaarheid (bijv. één keer per week)
Realistische verwachtingen (t.o.v. deelnemer)	Zelfstandigheid
Kennis hebben van de sociale samenleving	Groepsles: enige ervaring hebben
	Groepsles: voor een groep willen/durven staan

Profiel deelnemers en vrijwilligers

De samenstelling van de vrijwilligers is zeer divers te noemen. Zowel mannen als vrouwen melden zich aan als vrijwilligers, maar de projectleiders geven aan dat de vrijwilligers niettemin overwegend uit vrouwen bestaan. Wat betreft leeftijd is er eveneens sprake van een grote diversiteit. Vrijwilligers variëren in leeftijd van 25 tot 70 jaar, maar een substantieel deel van de vrijwilligers is 50 jaar of ouder. Hoewel zich onder de vrijwilligers een aantal werkenden bevinden, geldt dat de meeste vrijwilligers geen baan hebben of inmiddels gepensioneerd zijn. De vrijwilligers bestaan voor een relatief groot deel uit

hoger opgeleiden, die vaak interesse hebben voor de culturele achtergrond van deelnemers en oog hebben voor de sociale omgeving. Onder de vrijwilligers bevinden zich zowel migranten als personen van wie de partner uit een ander land afkomstig is.

4.2.3. Intake vrijwilliger en koppeling

Het is de taak van de projectmedewerkers om een koppeling tussen deelnemer en vrijwilliger te maken. Bij de meeste lokale projecten wordt van zowel aangemelde deelnemers als vrijwilligers een administratie bijgehouden met allerlei persoonlijke achtergrondinformatie. Voor de deelnemers bestaat dit veelal uit gestandaardiseerde intakegegevens zoals die ook voor dit evaluatieonderzoek worden gebruikt. Voor de vrijwilliger valt te denken aan taal en taalniveau, NAW gegevens, beschikbare tijd, voorkeuren voor lesmethoden, voorkeuren voor type deelnemer om mee te werken zoals geslacht, etnische achtergrond, leeftijd of opleidingsniveau van de deelnemer.

Het lijkt erop dat het meeste werk voor de eerste ontmoeting van een koppel zit in het voorbereiden van de vrijwilliger. Bij bijna alle projecten vindt dit plaats aan de hand van een intakegesprek voor vrijwilligers. In enkele gevallen worden zelfs meerdere gesprekken gevoerd. Tijdens het eerste gesprek wordt onder ander door de projectleider bepaald of de persoon voldoet aan de enkele randvoorwaarden (criteria zie hierboven) om te kunnen worden ingezet als vrijwilliger. Verder worden vooral de wensen en interesses van de vrijwilliger vastgelegd, alsmede enkele praktische zaken (beschikbare tijd e.d.).

Voorafgaand aan of tijdens het intakegesprek ontvangt de potentiële vrijwilliger in de meeste gevallen uitgebreide schriftelijke informatie: een handleiding voor de taalontmoetingen; informatie over de (lokale) doelgroep, een folder of cursusmaterialen van eventuele trainingen; informatie over de te gebruiken of te kiezen lesmethoden et cetera. Met deze informatie kan een vrijwilliger meestal direct aan de slag met de eerste taalontmoeting. In meer dan de helft van de projecten ontvangen de vrijwilligers echter eerst nog voorafgaand aan de eerste ontmoetingen (of soms gelijktijdig) extra (externe) training en instructie.

Veel medewerkers hebben tijdens het intakegesprek vaak al een idee of de vrijwilliger geschikt is voor de taalontmoetingen. Door de expertise over de lokale doelgroep en de kennis over de aangemelde deelnemers weten zij ook al snel welke deelnemer(s) bij de specifieke vrijwilliger zou passen. Soms blijkt dat als de vrijwilliger zelf twijfels heeft – bijvoorbeeld na overleg over de inhoud van de taak –er dan geprobeerd wordt hem/haar door te verwijzen naar ander vrijwilligerswerk of een andere organisatie.

Koppeling

Bij een aantal projecten spelen bij de koppeling vooral praktische zaken een rol: “of ze dicht bij elkaar wonen, tijdstippen waarop ze kunnen afspreken, roken/niet roken”, bij andere (tevens) of het op papier al zou kunnen klikken (leeftijd, hobby’s, de interesses en de behoeftes). Een match op papier is vaak de reden om een eerste ontmoeting te organiseren.

Meerdere geïnterviewden geven aan dat intuïtie en ervaring (feeling met de doelgroep en eventuele problematiek) van de medewerkers een grote rol speelt in de totstandkoming van een koppeling. De eerste ontmoeting wordt bij het overgrote deel van de organisaties door projectmedewerkers gearrangeerd. In de meeste gevallen is de medewerker ook bij deze ontmoeting

aanwezig. Tijdens deze ontmoeting vertellen de vrijwilliger en deelnemer iets over zichzelf, wordt er gekeken wat de (praktische) wensen zijn, worden de methodieken besproken, en ziet de medewerker er op toe of het enigszins ‘klikt’. Vaak wordt ook een vervolgspraak gemaakt om er voor te zorgen dat de ontmoetingenserie in gang wordt gezet.

Bij een aantal projecten laten de medewerkers de vrijwilliger zelf contact zoeken met de deelnemer. De vrijwilliger ontvangt dan van tevoren informatie met een handleiding (of tips) voor de eerste afspraak. Na deze afspraak wordt gezamenlijk bepaald of het traject wordt voortgezet.

Na de daadwerkelijke koppeling worden de taalkoppels bij elk project in meer of mindere mate gevolgd en begeleid. Elk project kent zijn eigen – al dan niet vastgelegde - ‘protocol’ hiervoor.

4.3. Training vrijwilligers en begeleiding taalkoppels

De vrijwilligers worden gedurende de gehele looptijd begeleid door de medewerkers van de lokale organisatie. Tevens worden door de organisatie allerlei trainingen voor vrijwilligers ingezet. In hoofdstuk 3 is ingegaan op de verschillende mogelijkheden die lokale organisaties hiervoor is geboden.

4.3.1. Trainingen voor vrijwilligers

De vrijwilligers van de meeste taalprojecten krijgen door de projectmedewerkers trainingen aangeboden die via het Oranje Fonds en het LNT kunnen worden ingekocht of die via het Oranje Fonds worden aangeboden. Daarnaast geven veel projectleiders aan dat de vrijwilligers ook intern worden getraind en gecoached, hetzij via (zelfontwikkelde) cursussen of via vaste coachingsmomenten en vrijwilligersbijeenkomsten. Een meerderheid van de projectleiders geeft aan dat niet alle vrijwilligers een training nodig hebben. Veelal worden vrijwilligers niet verplicht een training te volgen. Soms zijn potentiële vrijwilligers al zo goed op de hoogte van de doelgroep, de methodieken en de processen (of hebben ze al eerdere ervaring met soortgelijke projecten) dat een training niet noodzakelijk is. In andere specifieke gevallen lijkt een training van tevoren juist zeer waardevol, bijvoorbeeld voor vrijwilligers die aan een analfabeet gekoppeld worden, of waarbij een relatief grote culturele kloof tussen de vrijwilliger en de doelgroep lijkt te bestaan. In enkele gevallen geeft de projectleider aan dat de vrijwilligers helemaal geen specifieke training ontvangen, maar dat alle begeleiding/coaching en ‘opleiding’ intern plaatsvindt via vrijwilligersbijeenkomsten.

Inzet van trainingen

Uit de interviews met de projectleiders wordt niet altijd duidelijk welke trainingsvormen precies zijn ingezet en hoe vaak, noch welke (groep) vrijwilligers per project zijn aangemeld bij een specifieke cursus/training. De meest genoemde trainingsmethoden betreffen de trainingen die door de Stichting Ontmoeting met Buitenlandse Vrouwen (OBV) en de stichting Transparante Communicatie (TC) op locatie van het project worden aangeboden aan groepen (nieuwe) vrijwilligers. Met name de training *Praktisch lesgeven* (OBV) wordt vaak genoemd. Dit is een training voor vrijwilligers die nog moeten beginnen of net zijn gestart met lesgeven in een thuislessituatie. Verder worden de cursussen die betrekkingen hebben op het omgaan met culturele verschillen genoemd.

Ook trainingen door middel van externe, niet door het Oranje Fonds aangeboden, cursussen worden door de projecten ingezet, bijvoorbeeld de *Taalcoachtraining* van het ministerie van VROM.

Verder worden ook (periodiek of ad-hoc) trainingen aangeboden die specifiek over de lesmethodes gaan, bijvoorbeeld over *Thuis in taal*, *Kies je route* en *De deur uit* (alle onder andere aangeboden via het LNT), en *Man actief* (via Movisie).

Een specifieke vorm van training die in elk geval bij twee projecten plaatsvindt, is het inwerken door een ervaren vrijwilliger. De nieuwe vrijwilliger draait een paar weken mee met een koppel of een groepsles om te bekijken hoe het in zijn werk gaat. Bij enkele projecten wordt er qua vrijwilligerstraining soms aangesloten bij lopende trainingen/bijeenkomsten/cursussen voor andere groepen vrijwilligers of professionals, bijvoorbeeld een voorlichtingsmiddag over inburgering, of een bijeenkomst in de bibliotheek over het zoeken en kiezen van lesmateriaal. De jaarlijkse Inspiratiedagen van het Oranje Fonds worden ook door enkele organisaties aangegrepen om enkele vrijwilligers extra informatie en coaching te bieden.

4.3.2. Kennisuitwisseling

Naast specifieke trainingen leren vrijwilligers vooral van elkaar en van de projectmedewerkers via vaste periodieke bijeenkomsten met andere vrijwilligers of taalkoppels. Elk project kent een protocol om de vrijwilligers bijeen te laten komen. Dergelijke bijeenkomsten worden meestal, onder verschillende benamingen (bijvoorbeeld intervisiebijeenkomst) één keer per maand georganiseerd. Er worden verder ook (ad-hoc) activiteiten georganiseerd waarin vrijwilligers hun ervaringen met elkaar en met de projectleiders kunnen uitwisselen, bijvoorbeeld gezamenlijke uitjes, een middag in de bibliotheek, een koffie-ochtend of een vrijwilligerslunch. Eén project kent daarnaast een online platform voor vrijwilligers waarop ervaringen worden gedeeld. Een ander project is bezig met de toepassing van sociale media om kennisuitwisseling vorm te geven.

4.3.3. Communicatie met de koppels

Net als bij andere maatschappelijke projecten gericht op sociale binding of integratie is bij de lokale projecten die betrekking hebben op het programma Taalontmoetingen de communicatie tussen betrokken deelnemers (doelgroep), de uitvoerders (de vrijwilligers) en de faciliterende aanbieder (lokale organisatie) van essentieel belang voor het welslagen van de geplande activiteiten/interventie.

In de meeste gevallen is er veel communicatie in het begin van een traject, ten behoeve van de intake van de vrijwilliger, het koppelen aan een geschikte deelnemer, de eerste ontmoeting met de deelnemer en overleg over het gebruik van lesmaterialen. Als het koppel eenmaal loopt wordt het contact met de projectleiding vaak al snel minder frequent (en urgent).

De indruk bestaat dat na de koppeling de communicatie vooral bestaat uit telefonisch en elektronisch contact tussen projectleider en vrijwilliger. Bij de meeste projecten bestaat wel een zekere vorm van (vooropgezette) structuur in de begeleiding; bijvoorbeeld een voortgangsgesprek een maand na de koppeling, vervolgens na een half jaar en een afsluiting na één jaar. Problemen, vragen en dergelijke worden echter vooral besproken via telefoon of email. Het initiatief voor contact ligt dan veelal bij de vrijwilliger zelf.

Een klein aantal projecten heeft vaste momenten waarop vrijwilligers langs kunnen komen (inloopuren). Tijdens die momenten kunnen vrijwilligers materiaal ophalen en kan met de medewerkers samen worden besproken wat het beste is voor de deelnemer in een specifieke fase van het traject.

De voortgang van de koppels in termen van behaalde doelen, of vooruitgang in taalvaardigheid, wordt bij de meeste projecten niet uitvoerig geregistreerd of gemonitord. Ongeveer een kwart van de projectleiders geeft aan dat een dergelijke voortgangsregistratie niet of nog niet volledig van de grond is gekomen, maar dat er wel plannen bestaan om dit vorm te geven. Zo blijft het volgen van de resultaten veelal bij voortgangsgesprekken met koppel of vrijwilliger (eventueel met summier verslag); de bovengenoemde vrijwilligersbijeenkomsten; en het bespreken van ervaringen tijdens gezamenlijke activiteiten (met meerdere koppels). In een klein aantal projecten is er sprake van meer ‘controle’ vanuit het project; er wordt bijvoorbeeld elke maand telefonisch overleg gevoerd en daar wordt schriftelijk over gerapporteerd. Een uitzondering hierop vormt een organisatie die werkt met het Vluchtelingen Volg Systeem (VVS). In dit systeem zijn alle trajecten voor de doelgroep, intake gegevens en eventuele bijzonderheden vastgelegd. De vrijwilliger moet er na elk contact de voortgang in registreren.

4.4. Concrete invulling van de lokale projecten

Na goedkeuring van het plan van aanpak, hebben de meeste organisaties een opstartfase gekend, waarin de beoogde aanpak moest worden omgezet naar een concrete invulling van de taalontmoetingen. Een klein aantal organisaties kon op basis van ervaring en goede voorbereiding vrijwel meteen van start met de werving van deelnemers en vrijwilligers en het organiseren van de ontmoetingen. Hieronder wordt de opstartfase nader beschreven.

4.4.1. Opstartfase lokale projecten

In de opstartfase werden er oriënterende gesprekken gevoerd met mogelijke samenwerkingspartners en vond overleg plaats met de gemeenteambtenaren over de inzet van de middelen. In sommige gevallen werden nieuwe werknemers aangesteld voor de uitvoering van het programma. Daarnaast werden in de opstartfase strategieën bedacht en uitgevoerd om (meer) vrijwilligers en deelnemers te bereiken, en materialen voor de uitvoering van het project verzameld en ontwikkeld. In ruim de helft van de organisaties is ook veel tijd gestoken in het trainen van vrijwilligers.

De lengte en intensiteit van de opstartfase verschilt enorm tussen organisaties. Dit heeft vooral te maken met de mate waarin de organisatie al ervaring had met het aanbieden van taalprogramma's aan de doelgroep, en met de interne personele bezetting en taakverdeling. Enkele organisaties hadden voor de start van het programma geen enkele ervaring met educatieve activiteiten; anderen hadden dat wel maar niet met een allochtone doelgroep. De organisaties met meer ervaring hadden het programma sneller (en makkelijker) ingebed in de organisatie dan de organisaties zonder ervaring. Dit heeft vervolgens weer invloed gehad op de startfase van de werving van deelnemers en vrijwilligers, die bij sommige organisaties soepeler verliep dan bij andere. Bij een klein deel van de projecten was er sprake van nieuwe organisatorische samenwerkingsverbanden bij de start van het project die enige tijd hebben gekost om ‘van de grond te komen.’ Een van de projectleiders verwoordde dit als volgt:

“In het begin was het vooral elkaar leren kennen, twee organisaties en twee personen; zoeken naar hoe je het project samen wilt aanpakken. Hoe maak en gebruik je bijvoorbeeld het intakeformulier voor de deelnemers, welke criteria voor de deelnemers pas je toe, op welke wijze verwijst je door van en naar omringende organisaties; hoe kom je aan potentiële deelnemers.”

Eenzijds vormde het plan van aanpak een duidelijke afspraak tussen de projectleider en het Oranje Fonds waardoor veel projectleiders al snel concreet aan de slag konden. Eén van de projectleiders gaf in dat kader aan: “Uitvoeren van het projectplan, altijd (blijven) overleggen en verantwoorden van de resultaten van het plan.” Slechts een enkeling ervoer enige onduidelijkheid over het te behalen aantal koppels en de wijze waarop de financiële verantwoording zou plaatsvinden.

Anderzijds lag er volgens veel projectleiders een redelijk grote vrijheid besloten in de uitvoering van het plan van aanpak waardoor de projecten het veld eerst af konden tasten: “Hoe gaan we de gestelde doelen van het projectplan behalen, en wie hebben we daarbij nodig?”

Een groot aantal organisaties heeft bij aanvang van het lokale project ervoor gekozen eerst een zo groot mogelijk netwerk en bijbehorend draagvlak te creëren. Er werden bijeenkomsten georganiseerd waarbij gemeentelijke en regionale welzijnsorganisaties en organisaties van aanpalende terreinen werden uitgenodigd. Deze bijeenkomsten gaven projectleiders meer duidelijkheid over de te volgen strategieën. Er werden antwoorden gevonden op vragen als: “Wat zijn de behoeften van organisaties in het veld?” “Wat voor benaderingen van vrijwilligers en deelnemers (uit het verleden) werken wel en welke niet?” “Welke lesmethoden gaan we aanbieden?”

Meerdere projectleiders hebben aangegeven een relatief lange oriënterende verkenning te hebben gehad en dus een relatief lange aanloopperiode. Ongeveer een derde van de projectleiders geeft aan dat deze fase nodig was om draagvlak, naamsbekendheid en samenwerkingsverbanden van de grond te krijgen. Meerdere projectleiders geven aan dat de specifieke trainingen via het Oranje Fonds hebben geholpen deze aspecten vorm te geven.

Intern heeft de opstartfase bij sommige organisaties tot uitdagingen geleid, bijvoorbeeld met betrekking tot de keuze voor de in te zetten medewerkers, de selectie van informatie die de projectleider dient te verzamelen (bijvoorbeeld: waar of via welke samenwerkingspartners ontvang ik informatie over de aard en omvang van de doelgroepen) en de verdeling van de beschikbare bronnen om tot een efficiënte werksituatie te komen.

In een klein aantal gevallen heeft de interne personele bezetting geleid tot vertragingen in de opstartfase: projectleiders of andere medewerkers vielen uit, of waren niet geschikt voor de beoogde uitvoering.⁶ Dit is in sommige gevallen ook de reden geweest voor een latere start dan beoogd.

4.4.2. Aanbod taalontmoetingen

Bij 15 van de 22 projecten bestaat de invulling van het programma alleen uit taallessen dan wel taalontmoetingen tussen een gekoppelde deelnemer en een vrijwilliger.⁷ De taallessen/ taalontmoetingen vinden bij de deelnemer thuis plaats, op een locatie buitenshuis, zoals een café, buurthuis, bibliotheek, school, of het gebouw van de lokale projectorganisatie. In een enkel geval vindende ontmoetingen plaats bij de vrijwilliger thuis. Na de eerste ontmoeting bepalen deelnemer en vrijwilliger meestal samen de ontmoetingsplek. Het proces begint vaak met een ontmoeting in het buurthuis of op de vestiging van de organisatie; minder vaak is de eerste afspraak al bij de deelnemer thuis.

---

⁶ Gedurende de gehele looptijd spelen personele wisselingen en uitval een rol in de uitvoering van de lokale projecten.

⁷ In de projecten zijn veel verschillende benamingen voor de vrijwilliger: taalvriend(in), taalmaatje, taalcoach, taalkameraad et cetera.

Vijftien van de betrokken lokale projecten organiseren ook groepslessen. Deze worden op een vast tijdstip en een vaste locatie gehouden. Ze vinden plaats in klaslokalen op scholen, in buurthuizen en soms op locatie van de aanbieder. Groepslessen zijn vaak thematisch opgebouwd of volgen een bepaalde voor groepen geschikte lesmethode.

Bij ongeveer een derde van de organisaties die beide vormen aanbieden is er sprake van een (vrijwillige) wisselwerking: deelnemers uit koppels kunnen aansluiten bij of overstappen naar groepslessen en als er mensen in de groepslessen zitten die individueel nog taalondersteuning nodig hebben, of graag meer buitenshuis activiteiten ontplooiën, dan kunnen ze een taalmaatje krijgen.

Individuele ontmoeting of groepslessen

Bij de organisaties die ook groepslessen aanbieden wordt de keuze voor individuele- of groepslessen onder andere bepaald op basis van het taalniveau van de deelnemer. Er wordt echter ook gekeken naar de mate van zelfstandigheid, de zelfredzaamheid, sociale isolatie, mobiliteit, gezondheid, en de privéomstandigheden van de deelnemer. Daarbij wordt rekening gehouden met de wensen en beweegredenen van deelnemers. Een deel van de deelnemers heeft aangegeven niet in groepsverband taallessen te willen volgen, en een voorkeur te hebben voor individuele begeleiding. Daarnaast is het voor een deel van de deelnemers van groot belang dat de bijeenkomsten bij hen thuis plaatsvinden.

De mate van sociale isolatie speelt daarbij eveneens een rol. Wanneer een deelnemer aangeeft dat zij/hij bijna nooit de deur uitgaat, kan deze volgens de projectleiders niet zo maar worden doorverwezen naar een groepsles; het risico van mislukking is dan groter. Om die reden is er een categorie die start met thuislessen, die eventueel later vervangen worden door of aangevuld worden met groepslessen. Deelnemers krijgen daarnaast vaker of sneller individuele les als er sprake is van een lichamelijke- dan wel psychische belemmering. Ook als deelnemers erg onzeker of faalangstig zijn wordt er eerder voor individuele lessen gekozen. Er is verder een klein aantal (voornamelijk vrouwelijke) deelnemers dat eenmaal in de groepslessen niet in het openbaar durft te spreken en ook niet zelfredzamer wordt op dit gebied. Deze deelnemers krijgen dan aanvullend één op één les, of men schakelt helemaal over naar individuele begeleiding (daar waar mogelijk binnen de projecten).

Aanbod voor mannen

In ongeveer drie kwart van de projecten behoren mannen ook tot de doelgroep. In de praktijk is de instroom van mannen echter veel beperkter dan de instroom van vrouwen. Mannen worden over het algemeen vaker gekoppeld aan een mannelijke vrijwilliger, maar aangezien het merendeel van de vrijwilligers vrouw is komt een man-vrouw koppel toch relatief vaak voor. Er is één project dat zich uitsluitend op mannen richt.

De inhoud van een taalvriendschap tussen een mannelijke vrijwilliger en een mannelijke deelnemer is vaak anders dan die tussen een vrouwelijke vrijwilliger en een mannelijke deelnemer. Dat komt enerzijds doordat de interesses van de mannelijke deelnemer eerder met de interesse van een mannelijke vrijwilliger overeenkomt dan met die van een vrouwelijke vrijwilliger. Volgens enkele projectleiders is het tevens zo dat mannen meer of vaker vanuit een methode (willen) werken. Ze gaan systematischer te werk, zijn vaker ambitieuzer in hun doelstellingen en ook doelgerichter in termen van deze 'stof wil ik onder de knie hebben'. Het zou kunnen dat hierdoor de taalontmoetingen tussen twee

mannen een meer formeel en minder sociaal karakter hebben dan die tussen een vrouw en een man. Daarnaast zijn de taalontmoetingen met mannelijke deelnemers volgens projectleider vaker gericht op het leven buitenshuis, en meer gericht op praktische zaken. Taalontmoetingen in koppels met mannen vinden bovendien relatief vaker buitenshuis plaats, en hebben doorgaans een minder amicaal karakter.

Bij de groepslessen vindt veelal een indeling naar geslacht plaats, hoewel er ook gemengde groepen bestaan. Daar waar op lokaal niveau een mannen- en een vrouwengroep bestaat, blijkt dat er soms wat andere onderwerpen worden behandeld, voornamelijk omdat de mannelijke deelnemers eerder zelf aangeven wat ze willen leren. In de meeste gemengde groepen is de lesstof voor mannen en vrouwen gelijk.

4.4.3. Invulling ontmoetingen

De inhoud van de ontmoeting verschilt veelal per koppel. Bij de meeste organisaties wordt de vrijwilliger zo veel mogelijk vrijgelaten in de invulling. Er wordt gewerkt aan lezen, schrijven, conversaties, en sociale activatie. Hierbij worden verschillende methoden en lesmaterialen gebruikt (zie hieronder). Tijdstip en locatie zijn per koppel en soms per ontmoeting verschillend. Een groot deel van de koppels kiest er echter voor om op vaste tijdstippen en vaste locaties te werken (bijvoorbeeld één keer per week op woensdagmiddag, thuis bij de deelnemer).

De invulling van de ontmoeting is meestal afhankelijk van het niveau en de voortgang van de deelnemer; wat beheerst hij/zij al aan grammatica, woordenschat, spelling en schrijven. Dit niveau wordt vaak al tijdens de intake vastgesteld en later afgewogen met en aangepast aan de inhoudelijke wensen van de deelnemer en vrijwilliger. Binnen de koppels staat de persoonlijke doelstelling van de deelnemer centraal: wat wil ik leren en/of doen en op welke manier wil ik dat voor elkaar krijgen. Vrijwilligers en projectmedewerkers proberen dit proces van het zelfstandig doelen stellen te stimuleren en te motiveren.

Er is bij de meeste projecten geen sprake van vaste werkvormen of een inhoudelijke beschrijving van de lessen. De invulling van de koppels blijkt sterk te verschillen, waarbij bijvoorbeeld gebruik wordt gemaakt van:

- lesmaterialen;
- de krant voorlezen en duiden;
- audio- en videomateriaal;
- schrijfoefeningen;
- rollenspel (“we doen alsof we naar de bibliotheek gaan”);
- helpen bij het (staats)examen of huiswerk van de opleiding;
- inburgeringscursus;
- samen formulieren invullen (belasting, toeslagen gemeentelijke stukken e.d.);
- gewoon gezellig kletsen.

Invulling groepslessen

Bij de groepen zijn de lessen meer gestructureerd. De aangeboden groepslessen verschillen echter wel enigszins tussen de organisaties die de lessen aanbieden. De meeste organisaties werken met thema's (dagelijkse conversatie, naar de markt, contact met de overheid e.d.) en niet met vaste lesboeken. Bij veel van de aangeboden taallessen lopen er thematische ‘rode draden’ door het groepsprogramma

(bijvoorbeeld: ‘ontmoeten, durven, oefenen’). Altijd wordt ingegaan op de behoefte van de groep; de inhoud van de groepslessen wordt ook wel samen met de deelnemers vastgesteld: “Waar zullen we het volgende week over hebben?”

In veel groepslessen is er aandacht voor de verschillende niveaus en behoeften in de groep. Een gedeelte is bijvoorbeeld klassikaal (thematisch) georganiseerd en tijdens een ander deel ruimte om te werken aan een methode op het eigen niveau.

De focus ligt bij de meeste groepslessen op het spreken van de Nederlandse taal. Dit wordt in tegenstelling tot het lezen en schrijven van meer belang geacht voor de zelfredzaamheid. Eén projectleider gaf aan dat het een tijdje heeft geduurd voordat het duidelijk was dat die focus er moest zijn. In hoofdstuk vijf wordt aan de hand van een aantal observaties verder ingegaan op de invulling van de groepslessen.

4.4.4. Gebruikte methodieken en aanvullende activiteiten

De lokale organisaties bieden de koppels zeer uiteenlopende methodieken en lesmaterialen aan. Meestal neemt de vrijwilliger het voortouw in de keuze. Organisaties die bieden de vrijwilliger vaak methodieken aan op basis van eerdere ervaringen. Daarnaast spelen inhoudelijke en financiële afwegingen een rol bij de keuze voor een specifieke methode.

Er zijn organisaties die het gebruik van een bepaalde werkwijze of lesmethode stimuleren, maar bij de meeste projecten is de vrijwilliger vrij om te kiezen welke methode het koppel gaat gebruiken. In alle gevallen kunnen vrijwilligers ook gebruik maken van zelf aangedragen materialen. Ongeveer vijf organisaties geven aan dat er een eigen methodiek is ontwikkeld, al dan niet voortkomende uit één of meerdere bestaande lesmethoden.

Er wordt rekening gehouden met het instroomniveau en de belevingswereld van de deelnemer. De gekozen methode is tevens afhankelijk van de geformuleerde doelstellingen van de koppels. Bepaalde thematische lesmethoden sluiten beter aan bij de belevingswereld en de doelstelling dan andere. Het gebeurt regelmatig dat gedurende de ontmoetingen koppels meerdere methoden uitproberen, of dat blijkt dat een bepaald lesboek niet geschikt is voor de deelnemer of vrijwilliger. In Tabel 4.4. wordt een overzicht gegeven van de door de projectleiders genoemde methoden en lesmaterialen.

Tabel 4.4. Genoemde methodieken en lesmaterialen

<i>De deur uit</i>	<i>7-43</i>	<i>Taal ping pong</i>
<i>Breekijzer 1 & 2</i>	<i>Tempo</i>	<i>Klare taal</i>
<i>Thuis in taal</i>	<i>Nederlands voor anderstaligen</i>	<i>Onderweg</i>
<i>Alfaschrift</i>	<i>En nou in het Nederlands!</i>	
<i>Piramide</i>	<i>Horen zien schrijven</i>	<i>Knipsels, kranten, tijdschriften</i>
<i>Fatima tas</i>	<i>Kleur & klank</i>	<i>Lesboeken basisonderwijs</i>
<i>PR</i>	<i>Starterskrant</i>	<i>Gezelschapspellen</i>
<i>Aap</i>	<i>Kies je route</i>	<i>Film, tv en video</i>

Aanvullende activiteiten

De meeste projecten bieden naast de taalontmoetingen (al dan niet via gestandaardiseerde methoden) ook aanvullende activiteiten aan die op het snijvlak van participatie en taalverwerving liggen. Dergelijke activiteiten worden zowel voor de taalkoppels als voor de deelnemers in de groepslessen georganiseerd. Door de projectleiders wordt een veelheid aan voorbeelden gegeven. Tabel 4.5 bevat een overzicht van de activiteiten die meerdere keren zijn genoemd.

Tabel 4.5 Aanvullende activiteiten voor deelnemers

Gezamenlijk bezoek aan bibliotheek	Ouder en kind momenten
Koffieochtenden koppels	Informatieve momenten (bijv. over GGz, ziektekosten, belastingen, gemeente)
Uitjes n.a.v. thema gebruikt in lessen	Sportmiddagen (of toernooien)
Voorleesmiddag	Taalcoachcafé
Handwerklessen (naaien, knutselen)	Specifieke (groeps)taallessen (conversatie, debat)
Dans en/of muziekmiddag	Educatieve uitstapjes (bedrijf, fabriek)

Veel van de activiteiten worden georganiseerd in samenwerking met andere partners. Dit betekent onder meer dat de activiteiten niet altijd specifiek bedoeld zijn voor de doelgroep die deelneemt aan de taalontmoetingen. Soms nemen hieraan ook deelnemers uit andere programma's en projecten deel. Vaak is er sprake van een soort van doorverwijzing van de projectorganisatie naar andere activiteiten voor allochtonen binnen hun eigen organisatie (bijvoorbeeld buurthuisactiviteiten), of naar externe activiteiten die door anderen worden georganiseerd. Het is dus niet zo dat de bovengenoemde activiteiten altijd speciaal voor de koppels of groepslessen worden opgezet.

Verder verschilt de frequentie van de activiteiten nogal per organisatie. Dat heeft vooral te maken met de omvang van de groep taalkoppels (of deelnemers in de groepslessen) die gedurende een periode de ontmoetingen hebben, maar ook van meer praktische zaken zoals locaties, budget, tijd en mogelijkheden van de vrijwilligers en motivatie van vrijwilligers om bepaalde activiteiten te ondersteunen.

Een van de knelpunten bij de uitvoering van de extra activiteiten is de beschikbare tijd van zowel deelnemer als vrijwilliger. De deelnemer moet al de geplande ontmoetingen doen, en wil daarom niet dat een extra activiteit op het (vaste) lesmoment plaatsvindt, of heeft geen tijd, behoefte of niet altijd de motivatie om aan een extra activiteit deel te nemen. Deelname is verder ook afhankelijk van persoonlijke voorkeuren, en de lichamelijke en psychische conditie van de deelnemer. Ook de vrijwilligers houden vaste momenten vrij in hun weekplanning en hebben vaak niet de mogelijkheid om nog een extra moment te reserveren. Veel vrijwilligers geven aan zich vooral te willen concentreren op de persoonlijke ontmoetingen en het geven van de taallessen.

Ongeveer een kwart van de projecten heeft een half jaar na begin van het project nog helemaal geen extra activiteiten georganiseerd. Bij deze projecten geldt vooral dat per individueel koppel activiteiten/uitstapjes georganiseerd mogen worden, maar dat dit niet specifiek vanuit de organisatie wordt gestimuleerd of financieel ondersteund. Bij enkele van deze projecten is er echter een vaststaand budget per koppel beschikbaar om extra uitstapjes te financieren.

4.5. Motivatie en uitval

Behalve de mate en wijze van communicatie is ook de motivatie van zowel deelnemer als vrijwilliger een bepalende factor voor het succes van de (specifieke) taalontmoeting. Onvoldoende motivatie (soms in combinatie met gebrekkige communicatie) kan bijdragen aan de uitval uit het project. Daarnaast zijn er echter ook praktische redenen voor uitval.

4.5.1. Motivatie deelnemer en vrijwilligers

Uit de gesprekken met de projectleiders ontstaat geen eenduidig beeld over de motivatie van de deelnemers. Vrijwel elke organisatie heeft ervaringen met (zeer) ongemotiveerde deelnemers, in verschillende gradaties en afhankelijk van zeer diverse omstandigheden. De gradaties variëren van “een keer geen zin hebben”, “de deelnemer voelt zich vandaag verplicht te komen” tot “de deelnemer komt geheel zijn afspraken niet (meer) na (belt niet af, verschijnt niet)”, en van “de deelnemer heeft zijn hoofd er vandaag niet bij” tot “vertikt het om ook maar iets aangeleerd te krijgen.” Toch denken de meeste projectleiders dat de overgrote meerderheid van de deelnemers binnen hun organisatie dat wordt/is gekoppeld een positieve instelling heeft om van de taalontmoetingen een succes te maken. De indruk bestaat dat deelnemers die op een of andere manier zijn (door)verwezen naar het project zich minder vaak verplicht voelen zich actief op te stellen dan deelnemers die veel meer uit eigen beweging aan de ontmoetingen meedoen. De motivatie van de deelnemer lijkt verder sterk samen te hangen met persoonlijke problemen die tijdens de ontmoetingen bij de deelnemer naar voren komen.

Problemen met deelnemers

De meeste projectleiders geven aan alleen op individuele basis, en om verschillenden redenen moeilijkheden te ervaren met deelnemers. Mannen worden niet vaker genoemd dan vrouwen (al lijkt de werving van mannen en het samenwerken met mannen (zie hierboven) toch anders van aard). Programmabreed zijn de volgende kenmerken door de projectleiders genoemd, die het individueel werken met (potentiële) deelnemers kunnen bemoeilijken:

- Deelnemers van wie de taalvaardigheid in het Nederlands, maar ook in andere traditionele Europese talen (Engels, Duits, Frans, Spaans) zo beperkt is dat alleen ‘met handen en voeten’ of via TPR (Total Physical Response) kan worden gewerkt.
- Deelnemers uit de Somalische- en Poolse gemeenschap. Bij deze groep is het lastig om ‘binnen’ te komen en dus deelnemers te werven voor het project (met name het werven van mannen door vrouwen).
- Deelnemers die zich regelmatig niet aan afspraken houden (niet komen opdagen e.d.).
- Deelnemers met lichamelijke belemmeringen.
- Deelnemers met psychische en psychosomatische klachten en posttraumatische stress.
- Deelnemers met zeer traditionele (Islamitische) opvattingen (in het bijzonder mannen, maar ook vrouwen).
- Deelnemers uit gezinnen met meervoudige problematiek (verslaving, psychische problemen, gezinsdramatiek).

Voor de meeste van deze typen deelnemers geldt dat de spanningsboog kleiner is waardoor de concentratie snel afneemt. De problematiek maakt hen ook minder goed leerbaar, mede ook omdat er vaak ook additionele hulpverlening moet worden gezocht en verleend. Daardoor worden deze deelnemers weer minder betrokken maakt bij het taalproject. De betrokken organisaties kunnen additionele hulp veelal niet zelf aanbieden, dus wordt er doorverwezen naar maatschappelijke, geestelijke of medische hulporganisaties.

Motivatie vrijwilligers

Uit de gesprekken met projectleiders komt naar voren dat men zeer tevreden is over de motivatie van de vrijwilligers; in sommige gevallen is die motivatie zelfs onverwacht hoog. De motivatie wordt vooral duidelijk tijdens de kennismakingsgesprekken. De vrijwilligers zijn echt gemotiveerd om hun “steentje bij te dragen en zich in te zetten voor allochtonen.” Tijdens die gesprekken blijkt vaak ook dat dat de vrijwilliger een sterke affiniteit heeft of wil hebben met de buitenlandse taal of (een deel van) de doelgroep. Naast het steentje bijdragen, wat door veel projectleiders wordt gehoord, zijn vrijwilligers gemotiveerd omdat:

- men wil bijdragen aan de sociale situatie van migranten in de huidige tijd;
- men graag iemand de Nederlandse taal wil aanleren (uitdaging);
- men zelf het contact met mensen mist (of te weinig ervaart);
- men invloed kan/wil uitoefenen op een maatschappij die steeds harder wordt;
- men geïnteresseerd is in andere culturen (iets van willen opsteken);
- men baalt van de onverschillige houding die ze tot nu toe jegens de problematiek hebben gehad;
- men de beeldvorming van allochtonen over Nederland en Nederlanders positief wil beïnvloeden.

Alle positieve meningen over de motivatie van vrijwilligers ten spijt zijn er ook projectleiders die erg kritisch (of enigszins teleurgesteld) zijn in (één of enkele) vrijwilligers. Bij de meesten van hen speelde dit vooral in het begin van het project toen de meeste vrijwilligers nog moesten worden geworven. Er is kennelijk een type vrijwilliger die in eerste instantie erg enthousiast is, maar die - na enkele ontmoetingen, of soms al voor de eerste afspraak - toch uitvalt, en/of zijn mening drastisch herzieet. Soms komt dat doordat deelname aan het project te vrijblijvend is, en/of doordat vrijwilligers enigszins onbezonnen gestart zijn met hun werkzaamheden. Een tweetal projectleiders geeft overigens toe dat er in die gevallen wellicht sprake is (geweest) van het scheppen van onrealistische verwachtingen vanuit de organisatie (de vrijwilliger is eigenlijk niet goed op de hoogte van het project, de doelgroep of de achtergrond van de toegewezen deelnemer) en het onvoldoende monitoren/begeleiden van de vrijwilligers.

4.5.2. Uitval deelnemers en vrijwilligers

Enkele projectleiders zien wel uitval maar zien dit niet als ernstig of als inherent aan het karakter van het project. Anderen tillen juist heel zwaar aan de uitval, en de redenen waarom vrijwilligers of deelnemers uitvallen.

De praktijk wijst uit dat sommige deelnemers niet de beoogde periode (meestal een jaar) in het programma zitten maar dat zij om allerlei redenen vroegtijdig stoppen met de taalontmoetingen of de groepslessen. Enkele redenen die naar voren komen in de interviews met projectleiders:

- Deelnemer is ernstig ziek, moet een operatie ondergaan of heeft (zware) psychische problemen; het taalkoppel staat langere tijd stil of stopt.
- Deelnemer gaat voor langere tijd terug naar het geboorteland (vakantie, omstandigheden), taalontmoetingen worden onderbroken of afgebroken tot nader orde.
- Het klikt niet tussen deelnemer en vrijwilliger en het koppelen aan een nieuwe vrijwilliger duurt relatief lang.
- Deelnemer heeft eenvoudigweg geen zin meer in het programma.
- Deelnemer wordt zwanger en stopt (tijdelijk) met ontmoetingen.

Positieve redenen voor het uitvallen uit het project hebben te maken met activering en doorstroom (zie ook paragraaf 4.6):

- Deelnemer stroomt door naar inburgeringsprogramma, reguliere taalles of een opleiding.
- Deelnemer vindt werk; heeft geen tijd en/of behoefte meer aan de taalontmoetingen.

Ook vrijwilligers vallen soms uit, in de meeste gevallen door privéomstandigheden, maar toch ook soms om inhoudelijke redenen:

- Vrijwilliger is ernstig ziek, moet een operatie ondergaan of heeft (zware) privéproblemen.
- Vrijwilliger verhuist.
- Vrijwilliger heeft geen tijd meer door het vinden van vaste baan, meer arbeidsuren, opleiding of een andere vrijetijdsbesteding.
- Vrijwilliger blijkt na verloop van tijd niet voldoende geschikt voor taalbegeleiding.
- Vrijwilliger is gefrustreerd door beperkte vooruitgang van deelnemer.
- Het klikt niet tussen deelnemer en vrijwilliger en er is geen behoefte (meer) aan nieuwe koppeling.

4.6. Doorstroom en vervolgactiviteiten

Vanuit de doelstellingen van het programma is het van belang dat deelnemers (op termijn) doorstromen naar andere activiteiten, programma's of projecten. Doorstroom kan gedurende het proces van de taalontmoetingen plaatsvinden (met als consequentie het voortijdig afbreken van de ontmoeting), gelijktijdig lopen met de ontmoetingen, en/of plaatsvinden na de afronding van de taalontmoetingen.

Er wordt in de begeleiding vanuit het Oranje Fonds nadrukkelijk een vinger aan de pols gehouden als het gaat om de bevordering van de doorstroom van deelnemers naar andere activiteiten. De doorstroom van deelnemers is tevens een onderwerp dat deel uitmaakt van de verplichte rapportage. Als de mogelijkheden tot doorstroom niet voldoende aanwezig zijn worden organisaties gestimuleerd om hier een plan voor te schrijven en in te dienen bij het Oranje Fonds zodat het kan beslissen of er aanvullende middelen beschikbaar zijn om mogelijkheden tot doorstroom op te zetten. Dit gebeurt vanuit de reguliere middelen (en dus niet vanuit uit de financiën voor het stimuleringsprogramma).

Ook de projectleiders vinden de doorstroom belangrijk, met name vanwege de doelstelling om deelnemers niet terug te laten vallen in het geïsoleerde leven van voor het project. Men acht de doorstroom van deelnemers tevens van belang omdat dit mogelijkheden biedt voor instroom van nieuwe deelnemers (“anders raakt het project verstoort”).

4.6.1. Stimulering door vrijwilligers en docenten

De vrijwilligers en trainers/docenten aan groepslessen worden nadrukkelijk gestimuleerd om gedurende hun ontmoetingen (lessen) met deelnemers te werken aan vervolgactiviteiten. In veel van de projecten is dat ook een duidelijke insteek in het projectplan: zorgen dat het taalniveau van de deelnemer verbetert (en het zelfvertrouwen over de taalvaardigheid) zodat hij/zij ook andere activiteiten dan de dagelijkse routine aankan/aandurft. De taalontmoetingen worden op die manier door veel projectleiders gezien als eerste stap om door te stromen naar projecten of activiteiten waar taalvaardigheid belangrijk is, zoals de (vrijwillige) inburgering, het doen van vrijwilligerswerk, het volgen of afmaken van een opleiding in de Nederlandse taal (bijvoorbeeld staatsexamen), of het volgen van (meer) reguliere taallessen. Voor vrijwilligers zijn er in enkele projecten bijeenkomsten of begeleidingsmomenten die enerzijds ingaan op de mogelijkheden voor doorstroom, maar vooral ook expliciet op het belang van de doorstroom naar andere activiteiten. Ook wordt tijdens dergelijke momenten aandacht besteed aan het effect voor de vrijwilliger: hij/zij moet samen met de deelnemer toewerken naar het moment waarop de ontmoetingen (in de bestaande vorm) zullen ophouden.

De vrijwilligers hebben ten aanzien van de doorstroom (of beter uitstroom uit de taalontmoetingen) naar een nieuwe activiteit een belangrijke rol. Enerzijds dienen zij tijdens de ontmoetingen aandacht te besteden aan geschikte activiteiten (en organisaties). Ze ontvangen daarvoor van de organisatie een overzicht van alle mogelijkheden in de omgeving (sociale kaart) en koppelen die mogelijkheden aan de belevingswereld en wensen van de deelnemer. Anderzijds gaan zij soms mee naar een eerste afspraak, en ondersteunen hem/haar bij de ‘overstap’ (bijvoorbeeld als er inschrijvingsformulieren o.i.d. moeten worden ingevuld, of een kennismakingsgesprek plaatsvindt).

Voor het bevorderen van de doorstroom wordt door de projectleiders intensief samengewerkt met andere organisaties of projecten. Genoemd zijn onder andere: centra voor inburgering, scholen, wijk- en buurtcentra, theaters en cultuurcentra, bibliotheken, vrijwilligersorganisaties, sportclubs, maatschappelijk werk, en vluchtelingenwerk. Bij enkele projecten komt het voor dat een deelnemer of een klein groepje deelnemers in de periode van de taalontmoetingen mee gaat tijdens werkbezoeken tussen organisaties.

Uit de gesprekken met de projectleiders blijkt dat nazorg na de overstap naar een andere activiteit of organisatie zeer belangrijk wordt gevonden. Circa een derde geeft aan dat er vanuit het project helemaal geen nazorg is richting de deelnemer, maar dat informatie via de samenwerkingspartners wordt teruggekoppeld. Ook bij de rest lijkt het er op dat de nazorg niet erg uitgebreid is. Meestal blijft het bij één of enkele telefoontjes met de deelnemer en de medewerkers van die andere organisaties. Enkele projectleiders spreken ook wel af met de oud-deelnemer op de nieuwe locatie (‘kijken hoe het gaat’ en ‘voldoet het aan de verwachtingen’). Ook de vrijwilligers uit het koppel of de groepsles hebben – mits nog werkzaam voor het project – soms een rol om de oud-deelnemer te blijven volgen. Dit vindt meestal telefonisch plaats.

4.6.2. Doorstroom vrijwilligers

Bij de meeste projecten zijn de vrijwilligers zeer vrij in de duur van de periode waarin ze een bijdrage blijven leveren aan het project. Meestal is het zo dat de vrijwilliger zich voor onbepaalde tijd committeert, maar het komt ook voor dat projecten expliciet vragen zich te committeren voor een vaste periode (een jaar, drie jaar). Na de afronding van een serie ontmoetingen (meestal een jaar) of bij voortijdige ontbinding van een koppel, stimuleren de projectmedewerkers de vrijwilligers om een nieuwe ontmoeting te starten. Voor zover daar al sprake van is (halverwege het project) gaan de meesten daar op in. Sommige vrijwilligers kiezen ervoor niet met een nieuwe deelnemer opnieuw te beginnen omdat ze liever op vriendschappelijke basis verder gaan met de oude deelnemer, en onvoldoende tijd of mogelijkheden hebben voor een volgend taalkoppel.

Meestal wordt geëvalueerd of de ontmoetingenreeks verlopen is zoals de vrijwilliger dat voor ogen had en wordt bij een eventuele nieuwe koppeling rekening gehouden met de veranderde wensen of omstandigheden. Het komt voor dat een vrijwilliger tevreden was maar toch een heel andere 'uitdaging' wil: ander geslacht, andere etnische achtergrond. Het komt ook voor dat een koppel stopt omdat deelnemer of vrijwilliger aangeeft dat het niet klikt tussen beide. Dan volgt vaak een gesprek waaruit kan blijken dat het project toch niet zo geschikt is voor de specifieke vrijwilliger.

4.7. Continuering van lokale projecten

De lokale organisaties krijgen steun van het Oranje Fonds bij het verkrijgen van vervolfinanciering. Het Oranje Fonds biedt projectleiders aan om aanbevelingsbrieven te schrijven, gesprekken te voeren met wethouders, en biedt eventueel ook een financiële bijdrage ter overbrugging. Ook tijdens de Inspiratiedagen is vervolfinanciering, in de vorm van een workshop, aan bod gekomen.

Bij de aanvang van het lokale project hebben de betreffende gemeenten in de meeste gevallen een intentieverklaring getekend voor het voortzetten van het project na afloop van de financiering door het Oranje Fonds. De intentieverklaring was ook één van de voorwaarden die het Oranje Fonds stelde bij de toekenning van de initiële financiering.

Het Oranje Fonds ziet er niet op toe of de gemeenten de tussentijdse rapportages toegestuurd krijgen (om de gemeenten bij de vervolfinanciering te betrekken). De betrokkenheid van de gemeente is wel een onderdeel van de rapportages, dus hieruit kan het Oranje Fonds wel opmaken of de gemeente (voldoende) actief betrokken wordt. Er wordt gekeken of er bijvoorbeeld een klankbordgroep is waar iemand van de gemeente inzit, of dat er af en toe een gemeentelijk werkbezoek wordt georganiseerd.

Halverwege de looptijd van het project (mei-juli 2011) is bijna geen enkel project er honderd procent zeker dat de gemeente waarin het project wordt uitgevoerd zal instemmen met (financiering) van een vervolg of doorstart. Dat is ook niet zo gek aangezien er bij de meeste projecten op dat moment nog maar de helft van de looptijd is verstreken. Bij één project heeft de gemeente de intentieverklaring omgezet in een instemmingsverklaring, waarbij (financiële) details nog moeten worden ingevuld. Ongeveer een derde verwacht continuering, maar is niet zeker in welke vorm of tot welk bedrag de financiering zal plaatsvinden. De meeste gemeenten lijken ten tijde van de gesprekken al in te spelen op de latere bezuinigingen op maatschappelijk- en welzijnswerk. Enkele projectleiders geven aan dat er veel minder budget is voor de moederorganisaties waaronder de taalontmoetingen vallen, en dat het daarom

onzeker is of en in welke vorm er vervolgfianciering zal worden geboden. Ook spelen fusies tussen organisaties en (geplande) reorganisaties een rol in de onzekerheid voor vervolgfianciering.

Ruim de helft van de projectleiders geeft aan dat ze niet veel vertrouwen heeft in nieuwe fianciering vanuit de gemeente. Wel is men over het algemeen positief over de betrokkenheid van de gemeente en haar positieve instelling t.o.v. het project (zie hieronder). Men beseft echter dat een intentieverklaring niet kan worden gezien als een (juridische) overeenkomst en dat de gemeente op meerdere (maatschappelijke en overige) terreinen zal moeten snijden in begrotingen. Een ander beseft bij de projectleiders is dat het - halverwege de looptijd van het project - erg moeilijk is om aan de gemeente duidelijk te maken/te laten zien wat het bereik en de effecten zijn van het project. Ook dergelijke informatie (en publiciteit) zal de beslissing voor een vervolgfianciering beïnvloeden.

4.7.1. Externe fianciering

Er zijn slechts weinig projectleiders die zicht hebben op welke andere partijen (publiek, particulier) zouden kunnen investeren in het project. De meesten zijn, zo lijkt het, ook niet actief bezig om een back-up voor de financiële bijdrageverstreking tot stand te brengen. Een beperkt aantal is al wel bezig met andere manieren om fianciering van de grond te krijgen buiten de gemeente en het Oranje Fonds om. Genoemd zijn: interne her-alloctatie van gelden (andere projecten minder fiancieren of laten vallen), het VSB fonds, provinciale budgetten, en fianciering door lokale grote bedrijven. Eén project probeert via de charitatieve afdelingen van grote concerns uit de omgeving een bijdrage voor het project te realiseren.

4.7.2. Betrokkenheid gemeente

De gemeente is bij alle projecten in ieder geval betrokken geweest bij de start van het project door een intentieverklaring voor vervolgfianciering af te geven. De projectleiders hebben in alle gevallen contact (gehad) met een gemeentelijke afdeling die maatschappelijke projecten ondersteunt en soms meefianciert. De gemeente is soms ook direct betrokken geweest bij de aanvraag richting het Oranje Fonds. De projectleiders of hun directie houden de gemeente (meestal een vaste contactpersoon) periodiek op de hoogte over de voortgang van het project en eventueel over de financiële verantwoording.

Om het project onder de aandacht te brengen en te houden bij de gemeente, en bij andere mogelijke financiële bijdrageverstrekkers wordt door de meeste projecten sterk ingezet op publiciteit. Dat gebeurt al bij de werving van deelnemers en vrijwilligers, maar ook door periodiek het project onder de aandacht te brengen via lokale kranten, wijkberichten, nieuwsbrieven, folderverspreiding en het internet.

In ruim de helft van de gevallen is de gemeente actief betrokken bij de voortgang van het project. Bijvoorbeeld doordat zij ook de voortgangsrapportages die naar het Oranje Fonds gaan, ontvangen en bespreken met de projectleiders. Ook is de gemeente vaak opgenomen als partner in de stuurgroep, begeleidingscommissie of netwerk dat het project volgt en ondersteunt. Projectleiders ontmoeten gemeenteamtbanen verder bij meer overkoepelende gelegenheden met meerdere organisaties (bijvoorbeeld een bijeenkomst over maatschappelijke participatie of over inburgering. In minstens één geval is de gemeente wel heel direct betrokken: ambtbanen functioneren zelf als vrijwilliger en fungeren bovendien als een stuurgroep met expertise.

Vervolgfianciering lijkt volgens enkele projectleiders afhankelijk van het lobbyen bij de gemeente: het steeds opnieuw onder de aandacht brengen van het project, haar bereik, haar noodzaak, en haar resultaten. Dat gebeurt op bovengenoemde formele projectmatige momenten en manieren maar ook

door ambtenaren en wethouders actief en direct te betrekken bij de taalontmoetingen. Bijvoorbeeld door hen uit te nodigen voor een vrijwilligerslunch, het uitreiken van taaldiploma's aan deelnemers, een presentatie in de bibliotheek, een informatiemarkt, buurtfeesten of de internationale vrouwendag. Ook zijn er gevallen bekend waar een gemeenteraadslid zelf een bezoek bracht aan een taalkoppel of een groepsles.

4.8. Succes- en faalfactoren op lokaal niveau

In de voorgaande paragrafen is op basis van projectdocumentatie en gesprekken met projectleiders weergegeven hoe de lokale organisaties invulling hebben gegeven aan het programma Taalontmoetingen. In de gesprekken is ook gevraagd naar de sterke en zwakke punten van de lokale implementatie van het programma, en aan de verwachtingen, meevallers en tegenvallers; de succes- en faalfactoren. Op basis van de voorgaande paragrafen en de geuite meningen van de projectleiders worden hieronder een aantal algemene factoren beschreven, die voor het programma Taalontmoetingen maar ook bij andere maatschappelijke projecten van belang zijn. Daarnaast zijn zes factoren onderscheiden die specifiek zijn voor de inrichting van de lokale taalontmoetingen.

4.8.1. Algemene succesfactoren op lokaal niveau

Door projectleiders is gewezen op het belang van voldoende kennis en ervaring bij projectleiders met projecten voor sociaal geïsoleerde allochtonen, algemene projectvaardigheden van projectleiders, continuïteit van uitvoerders op lokaal niveau, inbedding van de activiteiten in een bredere organisatie, en een goede samenwerking met andere organisaties, de gemeente en het Oranje Fonds.

Kennis en ervaring projectleiders

Een van de succesfactoren die door de projectleiders werd genoemd is het hebben van *kennis en ervaring* in het uitvoeren van projecten onder deze doelgroep. Dit maakt het opzetten, managen en daadwerkelijk uitvoeren van het programma een stuk gemakkelijker. In lijn hiermee blijkt dat de meer ervaren projectleiders tijdens de interviews duidelijker ideeën hebben over wat zij als succes- en faalfactoren van het programma zien dan de minder ervaren projectleiders.

Vaardigheden en eigenschappen projectleiders

Naast algemene kennis en ervaring zijn ook projectvaardigheden en persoonlijke eigenschappen van een projectleider belangrijk voor het welslagen van het project. Daarbij kan worden gedacht aan:

1. het neer kunnen zetten van een goede projectorganisatie;
2. het aan kunnen trekken van (de juiste) vrijwilligers en deelnemers;
3. het kunnen committeren van deze vrijwilligers en deelnemers aan het programma;
4. het kunnen vinden van samenwerkingspartners en hiermee een goede samenwerkingsrelatie kunnen opzetten;
5. het kunnen creëren van een sfeer waarin vragen kunnen worden gesteld en fouten mogen gemaakt;
6. het inspireren, stimuleren en enthousiasmeren van het projectteam;
7. persoonlijke betrokkenheid tonen en tegelijkertijd ook voldoende afstand kunnen houden;

8. het open en zonder vooroordelen kunnen benaderen van anderen;
9. het systematisch en methodisch kunnen werken;
10. het leggen en onderhouden van (in)formele contacten;
11. het proactief aanleveren van informatie.

Continuïteit projectteam

Continuïteit in het uitvoerend team en in de leiding van het team is een andere belangrijke succesfactor. Bij in ieder geval vier van de organisaties zijn wisselingen geweest in de projectleiders. Projecten waar dit gebeurt of waar belangrijke medewerkers wegvallen, verliezen steeds opgebouwde kennis en ervaring. Hierdoor wordt veel tijd en energie gestoken in het inwerken van nieuwe medewerkers hetgeen ten koste gaat van andere activiteiten. Verder is het van belang dat de taakverdeling binnen de organisatie duidelijk is en de regie geheel bij de projectleider ligt.

Inbedding in eigen organisatie

Een goede inbedding en samenwerking binnen de eigen organisatie kan worden geïdentificeerd als vierde succesfactor. De inbedding van het project in een (grotere) organisatie heeft in sommige gevallen moeilijkheden opgeleverd: het project functioneert min of meer los van de organisatie waardoor het te weinig raakvlakken heeft met de andere activiteiten die daar plaats vinden.

Met name voor de projectleiders met minder kennis en ervaring, kan de samenwerking met collega's van belang zijn. Dit kan bijvoorbeeld van waarde zijn in de opstartfase van het project. Interne samenwerking kan ook van groot belang zijn als de organisatie ook andere activiteiten aanbiedt waar de deelnemers naar door kunnen stromen, zoals van de taalkoppels naar de Nederlandse taallessen in groepen.

Samenwerking met andere organisaties

Naast de samenwerking binnen de eigen organisatie, is de samenwerking met andere organisaties van belang voor het welslagen van het programma. Uit de interviews met de lokale projectleiders blijkt dat een groot aantal organisaties bij de aanvang van het lokale project eerst heeft ingezet op het creëren van een zo groot mogelijk netwerk en bijbehorend draagvlak. Daarbij wordt gebruik gemaakt van elkaars kennis, vaardigheden, ervaringen en netwerk. Niet elke projectleider hoeft "zelf het wiel uit te vinden." Bovendien kan de samenwerking met andere organisaties leiden tot meer (naamsbekendheid en dus) instroom van deelnemers en doorstroom van deelnemers.

Samenwerking met gemeente

Met het oog op de continuering van het lokale project na afloop van de financiële bijdrage van het Oranje Fonds, wordt specifiek de gemeente genoemd als organisatie om mee samen te werken. Halverwege de looptijd van het programma blijkt dat geen enkele organisatie zeker is van vervolgfianciering. Ook heeft ruim de helft van de organisaties (ondanks de intentieverklaring) geen vertrouwen in vervolgfianciering door de gemeente, en zijn slechts weinig projectleiders bezig met het verkrijgen van financiering via andere partijen.

Frequent en goed contact met gemeentelijke instanties lijkt zeer belangrijk voor het verkrijgen van inhoudelijke steun en samenwerking én voor het verkrijgen van extra financiële steun en de

continuering van de financiële bijdrage voor het project. Daarbij speelt het (ongevraagd) verstrekken positieve informatie een rol: op deze manier kunnen de organisaties de gemeente informeren over de voortgang van het project is en welke successen zijn geboekt.

Samenwerking met Oranje Fonds

Een goede samenwerking met het Oranje Fonds is volgens projectleiders essentieel voor het welslagen van het programma. Hierbij wordt betrokkenheid en open communicatie (bijvoorbeeld in de voortgangsrapportages) in de richting van het Oranje Fonds als belangrijk gezien. Het deelnemen aan de trainingen en Inspiratiedagen die door het Oranje Fonds worden georganiseerd draagt volgens veel projectleiders ook bij aan het succes van het programma.

4.8.2. Specifieke factoren voor het programma op lokaal niveau

Voldoen aan een bestaande vraag

Een van de factoren die het meest bepalend is voor het welslagen van het programma is volgens de projectleiders dat het aansluit bij een vraag die er al (zeer) lang was. Er is een groep allochtonen die behoefte heeft aan de verwerving van de Nederlandse taal en aan meer (intercultureel) menselijk contact. Tevens is er een groep mensen die daar graag als vrijwilliger een bijdrage aan levert. Laagdrempeligheid is een belangrijke factor die hierbij is genoemd. De nabijheid en dus toegankelijkheid van de locatie, het ontbreken van strikte eisen qua taalniveau en opleiding, en de geringe eisen ten aanzien van de door deelnemers gemaakte vorderingen. Bovendien is het voor de doelgroep van belang dat het menselijke contact centraal staat.

Voldoende deelnemers is uiteraard een essentieel element voor het welslagen van het project. Ten tijde van het interview zijn de meeste projectleiders hier tevreden over. De instroomcijfers zijn in hoofdstuk 2 van dit rapport beschreven: een totaal van 1101 deelnemers met deelnemersaantallen die per organisatie sterk verschillen. Dat er voldoende deelnemers zijn betekent overigens niet dat men steeds tevreden is over de werving. Zo geven enkele projectleiders aan dat ze moeilijkheden hadden met de werving van specifieke groepen deelnemers zoals mannen, en Poolse of Somalische burgers. De redenen voor de in sommige gevallen tegenvallende deelnemerscijfers zijn dat de doorverwijzing vanuit andere organisaties moeizaam verloopt, dat de omvang van de doelgroep minder groot is dan gedacht of dat mensen niet voldoen aan de criteria. Wat deze criteria betreft valt op dat er in verscheidene projecten inburgeringsplichtigen meedoen, terwijl deze mensen volgens de programmabeschrijving van het Oranje Fonds niet tot de doelgroep behoren (zie hoofdstuk 3.1 van dit rapport).

Formuleren lokale doelstellingen

Een van de meest belangrijke factoren voor het welslagen van het project is dat alle lokale organisaties dezelfde doelstelling hebben als het Oranje Fonds: “Het bevorderen van participatie en ontmoeting staan voorop, waarbij taalles tot ontmoeting leidt én tot een eerste stap op weg naar zelfredzaamheid en deelname aan het maatschappelijke verkeer” (Oranje Fonds, 2009, p. 4).

Uit de interviews blijkt dat de projectleiders in hun plan van aanpak doelen hebben opgesteld die in lijn liggen met de doelstelling van het Oranje Fonds. Bij een vijfde van de projecten is de focus

gaandeweg verschoven van het werken aan het taalniveau van de deelnemer naar het verhogen zelfredzaamheid en het doorbreken van het sociaal isolement van deelnemers.

Goede intakes en begeleiding koppels

Een ander element dat volgens verschillende projectleiders van belang is voor het welslagen van het programma is het houden van een goed intakegesprek met zowel de deelnemers als de vrijwilligers. Dit gesprek zou moeten worden gehouden door gekwalificeerd personeel. Tijdens het gesprek kan veel relevante informatie over de deelnemer en de vrijwilliger worden verzameld. Ook is het tijdens het gesprek met de vrijwilligers van belang om realistische verwachtingen te scheppen over hun inzet en de resultaten daarvan. Een ander punt is dat de degene die de intakegesprekken doet, ook degene moet zijn die de koppeling doet omdat die het beste in kan schatten welke mensen bij elkaar passen.

Alhoewel het verloop onder vrijwilligers met name komt door persoonlijke omstandigheden (ziekte, werk, tijdgebrek) is een goede begeleiding tijdens periode van taalontmoetingen zeker belangrijk om uitval van vrijwilligers (en bijkomende ont koppeling van de ontmoetingen) te voorkomen.

Flexibiliteit versus monitoren koppels

Flexibiliteit komt uit de interviews op verschillende wijze naar voren als succesfactor van het programma. Flexibiliteit in de doelen van elk koppel is nodig, bijvoorbeeld omdat elke deelnemer een eigen instroomniveau, belevingswereld en wens heeft. Daarmee samenhangend is flexibiliteit in de invulling van de ontmoetingen van belang (frequentie, locatie, thematische invulling, gebruikte lesmethoden). Projectleiders moeten “de koppels zelf hun weg laten vinden” en “niet teveel een eigen stempel willen drukken op het project en de uitvoering.” Uit de interviews blijkt dat deze flexibiliteit inderdaad aanwezig is op de projecten. Er lijkt weinig ‘dwingende’ sturing te zijn van de projectleider in de richting van de koppels.

Ondanks de geboden flexibiliteit moet er wel voldoende procesmatige controle aanwezig zijn; er moet een bepaalde vorm van monitoring van de koppels plaatsvinden. Te veel flexibiliteit kan leiden tot onduidelijkheid, de koppels hebben ook ‘handvaten’ nodig. Zo kunnen vrijwilligers bijvoorbeeld steun nodig hebben bij het opstellen van doelen, het vinden van gepaste methodieken bij deze doelen, de omgang met cultuurverschillen of de omgang (en doorverwijzing) van deelnemers met complexe problematiek. Bovendien kan het volledig vrij laten van de vrijwilliger (en deelnemer), leiden tot ‘*een gevoel van verwaarlozing*’. Ten aanzien van procesmatige controle blijkt dat:

- Er slechts twee projecten met vaste inlooptmomenten voor vrijwilligers werken. Tijdens die momenten kunnen vrijwilligers materiaal ophalen en kan met de medewerkers samen kunnen worden besproken wat het beste is voor de deelnemer is een specifieke fase van het traject.
- De begeleiding van de vrijwilliger veelal telefonisch of via email verloopt.
- De begeleiding van de koppels vooral lijkt te draaien om begeleiding vrijwilligers en niet om deelnemers.
- Vluchtelingenwerk organisaties gebruik maken van een computer programma waarin voortgang door vrijwilliger wordt geregistreerd. Dit kan door de projectleider worden ingezien.

Kiezen van juiste methodieken

Het kiezen van geschikte lesmaterialen en het afstemmen van de methodiek op de koppels is volgens enkele projectleiders een belangrijke succesfactor binnen het programma. Uit de interviews blijkt dat meerdere projecten relatief lang bezig zijn geweest met het vorm geven van het aanbod en het kiezen van methodes. Sommige projectleiders hadden verder moeite met het afstemmen van de methode op het niveau van de deelnemer. Als de methodiek niet op de door het koppel gestelde doelen zijn afgestemd, zullen deze doelen immers niet worden bereikt.

Voldoende doorstroom van deelnemers

De mate van succes wordt mede bepaald door de aard en omvang van de doorstroom van deelnemers naar vervolgactiviteiten. Dan wordt immers een volgende stap gezet naar participatie en zelfredzaamheid, wat het doel is van het programma. Halverwege de projectperiode:

- is er weinig aandacht is voor de doorstroom van de deelnemers;
- heeft ongeveer een kwart van de organisaties nog helemaal geen groepsactiviteiten georganiseerd, terwijl die leiden tot ontmoeting en sociale participatie kunnen stimuleren;
- organiseren sommige organisaties wel groepsactiviteiten en werken hierin samen met collega's of externe organisaties, dit is iets dat drempelverlagend kan werken wat betreft de doorstroom van de deelnemers naar andere activiteiten;
- hebben slechts enkele organisaties speciale bijeenkomsten georganiseerd voor vrijwilligers die gaan over de doorstroom van deelnemers;
- geven de projectleiders aan 'nazorg' heel belangrijk te vinden, maar blijken er weinig projectleiders te zien die hier actief mee bezig zijn.

4.8.3. Resumé

In dit hoofdstuk is op basis van een aantal centrale aspecten beschreven hoe het programma Taalontmoetingen op lokaal niveau is uitgevoerd. Uit het spectrum van ervaringen rond het uitvoeren van het programma op lokaal niveau komen een aantal aspecten naar voren die de mate van het succes van het programma op lokaal niveau voor een belangrijk deel lijken te bepalen. Deze aspecten onderschrijven voor een deel de succes- en faalfactoren op landelijk niveau die in hoofdstuk 3 aan bod zijn gekomen. Flexibiliteit is een voorname factor: het Oranje Fonds schept een klimaat waarin voldoende ruimte is voor eigen invulling, en de lokale projectleiding geeft die ruimte door aan de taalkoppels en de groepslessen. Ook continuïteit van de projectleiding, zowel landelijk (de programmaleiders) als lokaal (de projectleiders), is van toegevoegde waarde op de implementatie van het project en op de voortgang gedurende het programma. Verder is de kwaliteit van samenwerking op beide niveaus belangrijk, zowel intern als extern. Intern moet er een goede inbedding en werkverdeling tussen de medewerkers (en eventueel afdelingen) zijn en extern moet er sprake zijn van constructieve samenwerking. Voor het Oranje Fonds is dat met de lokale organisaties, de rijksoverheid, gemeenten, het coaching bureau Van de Bunt. Voor lokale organisaties is dat natuurlijk met de financier (het Oranje Fonds), de gemeente en met andere lokale maatschappelijke organisaties. In die samenwerking spelen kennis en ervaring van programmaleiders en lokale projectleiders natuurlijk een rol.

Naast een algemene lading hebben de succes- en faalfactoren op lokaal niveau ook betrekking op lokale en persoonlijke aspecten van de uitvoering van het project. Er moet allereerst een vraag zijn naar taalontmoetingen en op die vraag moet adequaat worden ingespeeld (zicht op en feeling met doelgroep, naamsbekendheid, formuleren van lokaal specifieke doelstellingen). Hierbij zijn verschillende eigenschappen van de projectleider vereist, die wellicht elders – in andere publieke/maatschappelijke functies - minder relevant zijn. Aspecten die samenhangen met de mate waarin het conceptueel idee daadwerkelijk ‘landt’ bij de taalkoppels en de groepslessen zijn verder vaak deelnemer- en koppel-specifiek: een balans vinden tussen vrijheid en sturing (richtlijnen); het verzorgen van een goede begeleiding en ondersteuning (intake, training, volgen van de voorgang, zorgen voor doorstroom), en het aanbieden van op maat gesneden methodieken voor deelnemers en vrijwilligers.

H5. Functioneren van de taalkoppels en groepslessen

5.1. Opzet van het onderzoek naar de taalkoppels en groepslessen

In het vorige hoofdstuk is beschreven op welke wijze het programma Taalontmoetingen binnen de lokale projecten is vormgegeven. In dit hoofdstuk wordt nader beschreven op welke wijze de vrijwilligers en begeleiders van de groepslessen hieraan invulling geven. In paragraaf 5.2 is voor de taalkoppels aangegeven welke doelstellingen vrijwilligers hanteren, hoe de taalkoppels zijn opgezet, welke onderdelen in de taalkoppels aan bod komen, en in hoeverre vrijwilligers daarbij gebruik maken van specifieke methoden en strategieën. In paragraaf 5.3 worden de doelstellingen, de opzet, de inhoudelijke invulling en het gebruik van methoden en strategieën voor de groepslessen beschreven. De factoren die het succes van de ontmoetingen in de koppels en de groepslessen lijken te bepalen zijn opgenomen in paragraaf 5.4. Hieraan voorafgaand wordt in paragraaf 5.1 aangegeven op welke wijze de informatie van de taalkoppels en de groepslessen is verzameld.

5.1.1. Selectie van taalkoppels en groepslessen

In het kader van het onderzoek hebben 30 observaties bij taalkoppels en groepslessen van in totaal 21 lokale organisaties plaatsgevonden. Bij 15 van de 19 organisaties die werken met taalkoppels is één taalkoppel geobserveerd. Van de vijftien lokale organisaties die groepsgewijze taallessen aanbieden is bij alle organisaties één observatie van een les uitgevoerd.

Bij de selectie van de te observeren taalkoppels is uitgegaan van deelnemers die eveneens aan de taaltoets en het vragenlijstonderzoek deelnamen. Voor enkele lokale organisatie betekende dit dat – in de periode waarin de observaties plaatsvonden – de keuze voor de te observeren koppels beperkt was. De reden hiervoor was dat bij sommige organisaties een deel van de deelnemers was doorgestroomd of om andere redenen niet meer aan het onderzoek deelnam. Bij de selectie van de groepslessen is ernaar gestreefd dat deze door één of meer deelnemers werden gevolgd die ook aan de andere onderzoeksactiviteiten deelnamen.

De 30 taalkoppels en lesgroepen zijn in eerste instantie door de projectleiders van de lokale organisaties benaderd. In het geval van de taalkoppels is door de projectleider veelal eerst een selectie gemaakt van ‘geschikte’ koppels. Daarbij speelden vooral praktische zaken een rol, zoals de beoogde datum van afname en de locatie waar de taalontmoeting plaatsvond. De uiteindelijke keuze van het taalkoppel werd vervolgens in overleg met de onderzoeker bepaald. De vrijwilligers en lesgevers die geobserveerd zijn is van te voren om toestemming voor de observatie gevraagd. Enkele taalkoppels en begeleiders van de groepslessen weigerden mee te werken aan een observatie. Voor hen is vervolgens een ander koppel of een andere lesgroep binnen dezelfde lokale organisatie benaderd om aan het onderzoek deel te nemen.

5.1.2. Gebruikte observatiechecklist en interviewleidraad

Voor de observaties is een checklist ontwikkeld, die gebaseerd is op eerder onderzoek naar effectieve (interculturele) communicatie (Clement & Laga, in druk; Ellis, Loewen & Erlam, 2006; Moore Griffin, 2008; Pinto, 2004), en de doelstellingen die het Oranje Fonds met het stimuleringsprogramma wil

bereiken. Het instrument bevat stellingen rond de volgende aspecten: de opbouw van de taalontmoeting; de inhoud van de taalontmoeting; de sfeer tijdens de taalontmoeting of de groepsles; het taalgebruik van de vrijwilliger of de begeleider van de groepsles; de houding van de vrijwilliger of de begeleider tegenover de deelnemer; de mate waarin zowel de deelnemer als de vrijwilliger of de begeleider actief betrokken is bij de taalontmoeting; de mate waarin er sprake is van modeling of imitatie; en de feedback die door vrijwilligers en begeleiders gegeven wordt. Aan de hand van een drie-puntschaal werd door de observator aangegeven of hiervan sprake was in de taalontmoeting.

Na afloop van de observatie is de vrijwilliger of taalbegeleider kort geïnterviewd voor aanvullende informatie. Daarbij is gevraagd naar de frequentie en duur van de taalontmoetingen en groepslessen, de inrichting hiervan in de praktijk en factoren die volgens vrijwilligers en begeleiders van invloed zijn op het succes van de taalontmoetingen.

5.2. Functioneren van de taalkoppels

In deze paragraaf wordt ingegaan op de doelstellingen volgens de vrijwilligers, de frequentie en duur van de ontmoetingen, de globale opbouw van de ontmoeting, de inhoud van de ontmoeting, de gebruikte instructiemethoden en strategieën, en de communicatie en sfeer tijdens de geobserveerde ontmoetingen.

5.2.1. Doelstellingen

De vrijwilligers geven aan dat in de taalontmoetingen drie doelstellingen centraal staan. Allereerst hebben de taalontmoetingen het aanleren van de Nederlandse taal tot doel. Een tweede belangrijke doelstelling is dat de deelnemer aangezet wordt om meer in de samenleving te participeren. Ten derde hebben de ontmoetingen, zij het in mindere mate, tot doel deelnemers meer te leren over de Nederlandse cultuur.

Het aanleren van de Nederlandse taal staat daarbij volgens vrijwilligers duidelijk op de voorgrond. Een kwart van de vrijwilligers benadrukt dat het bij de taalontmoetingen gaat om ‘pure taallessen’, waarin de deelnemer met behulp van lesmethoden de Nederlandse taal wordt aangeleerd. De overige vrijwilligers wijzen naast het leren van de taal op het belang van participatie in de taalontmoetingen. Sommigen zien dit als gelijkwaardige doelstellingen, anderen leggen de nadruk op de maatschappelijke participatie van deelnemers.

Hoewel een deel van de vrijwilligers eveneens het informeren van deelnemers over de Nederlandse cultuur als doelstelling van de taalontmoetingen ziet, is dit meestal niet expliciet in de taalontmoeting opgenomen. Vrijwilligers besteden hieraan voornamelijk impliciet aandacht, door uit te leggen op welke wijze zaken in Nederland geregeld zijn wanneer het gesprek hierop komt. Een aantal vrijwilligers geeft daarbij aan dat het veelal niet nodig is om in de ontmoetingen met de deelnemers veel aandacht aan de Nederlandse cultuur te geven, omdat deelnemers vaak al jaren in Nederland zijn. Daarnaast blijkt volgens sommige vrijwilligers dat deelnemers zelf vooral de taal beter willen leren, en niet tot nauwelijks interesse hebben in (het leren over) de Nederlandse cultuur.

5.2.2. Frequentie en duur van de taalontmoetingen

De taalontmoetingen vinden in alle gevallen op weekdagen en op een vast tijdstip plaats. De meeste ontmoetingen zijn bij de deelnemer thuis. Een enkele keer spreken taalkoppels af in het wijkcentrum, bij

de lokale organisatie of in de bibliotheek. In overleg wordt vastgesteld wanneer de volgende ontmoeting plaatsvindt.

De taalontmoetingen duren meestal een uur. Enkele taalkoppels spreken twee uur af, soms zelfs twee keer per week. Tussen taalkoppels bestaat dus een behoorlijk verschil in het aantal uren dat per week aan de taalontmoetingen wordt besteed. De vrijwilligers verwachten allen dat een groter aantal 'contacturen' per week positieve gevolgen heeft voor de deelnemer. De reden waarom de meeste taalkoppels niettemin één uur per week afspreken, is dat het praktisch niet mogelijk is om vaker af te spreken. De vrijwilliger heeft vaak andere werkzaamheden naast de taalontmoetingen, en ook de deelnemer kan regelmatig moeilijk extra tijd voor de ontmoetingen vrijmaken vanwege bijvoorbeeld de zorg voor kinderen en het huishouden. Een aanzienlijk deel van de deelnemers heeft niettemin behoefte aan meer of langere ontmoetingen, vooral om de Nederlandse taal beter of sneller te leren. Om meer uren te kunnen besteden aan taalverwerving combineren enkele deelnemers de taalontmoetingen daarom met groepslessen in het wijkcentrum of met de inburgeringscursus.

5.2.3. Globale opbouw van de taalontmoeting

Een groot deel van de taalontmoetingen begint met een (kort) informeel gesprek over hoe het met de deelnemer en de vrijwilliger gaat. Het merendeel van de vrijwilligers informeert naar de activiteiten die de deelnemer die week heeft ondernomen. Soms vraagt de vrijwilliger ook naar de gezondheid van de deelnemer of gaat hij of zij in op andere persoonlijke omstandigheden van de deelnemer.

Daarna gaan de meeste taalkoppels bezig met de lesstof of de oefeningen, waarbij zij aansluiten bij de vorige ontmoeting. De invulling die hieraan wordt gegeven, verschilt echter sterk per koppel (zie ook paragraaf 5.2.4).

Enkele taalkoppels vullen de taalontmoeting (voor een groot deel) in door met elkaar te praten over het dagelijkse leven. Vrijwilligers laten zich daarbij sterk leiden door de omstandigheden van de deelnemer. Door de deelnemer te stimuleren hierover te praten, de deelnemer bepaalde woorden uit te leggen, en raad of advies te geven over hoe met een bepaalde situatie in Nederland om te gaan, komen de verschillende doelstellingen van de taalontmoetingen geïntegreerd in het gesprek aan de orde.

De meeste taalkoppels hanteren echter een meer gestructureerde aanpak. Sommige vrijwilligers bereiden de ontmoeting inhoudelijk voor, en benoemen aan het begin van de taalontmoeting de inhoud of de doelstellingen van de betreffende bijeenkomst. In deze ontmoetingen staat doorgaans de taalverwerving van de deelnemer voorop. Aan de hand van een taalmethode worden onderwerpen besproken of oefeningen gemaakt. Bij andere koppels is de opbouw en invulling van de ontmoetingen al in een eerder stadium vastgesteld. Deze koppels gaan na een korte openingsfase direct door met de taalles, beginnend bij het onderdeel waar zij gebleven waren. Opvallend is dat er weinig aandacht wordt besteed aan een formele afsluiting van het lesgedeelte. Slechts één vrijwilliger vatte aan het einde van de taalontmoeting samen wat er die taalontmoeting besproken was.

5.2.4. Inhoudelijke invulling van de taalontmoetingen

De inhoud van de taalontmoetingen varieert tussen koppels. De taalkoppels die een lesmethode gebruiken, werken deze meestal systematisch door. De tekst in de methode wordt dan bijvoorbeeld eerst (met enige hulp van de vrijwilliger) door de deelnemer voorgelezen, waarna gezamenlijk de oefeningen bij de tekst worden gemaakt. Andere taalkoppels vullen de taalontmoeting in door samen zelf gekozen

materialen zoals een krant, een brief of een artikel in een tijdschrift te lezen, waarbij vooral wordt ingegaan op de voor de deelnemer onbekende woorden en zinsconstructies. Er is bij alle ontmoetingen ruimte voor een eigen inbreng van de deelnemer. Als een bepaald actueel onderwerp door de vrijwilliger en/of de deelnemer als belangrijk wordt ervaren, dan is er in de ontmoetingen de mogelijkheid om daarop in te gaan.

Thematiek van de ontmoetingen

In vrijwel alle taalontmoetingen komen onderwerpen uit het dagelijks leven van de deelnemer aan bod, en specifieke thema's die daarmee verband houden. Deze thema's komen vaak voort uit de onderwerpen die in de lesboeken worden besproken, zoals boodschappen doen, de zintuigen, feestdagen, eten en drinken, et cetera. Daarnaast komen in de ontmoetingen ook regelmatig onderwerpen aan de orde die met de Nederlandse cultuur te maken hebben. Voorbeelden hiervan zijn Nederlandse feestdagen, Nederlandse gebruiken en gewoonten, en typisch Nederlands eten. Op die momenten worden vaak culturele verschillen tussen de deelnemer en de vrijwilliger benoemd. De vrijwilligers geven aan hier zelf ook veel van te leren.

Zelden wordt er een hele taalontmoeting aan één thema besteed. Wanneer dit wel het geval is, is dit vaak het gevolg van praktische zaken die op dat moment bij de deelnemer spelen. Dit kan zich bijvoorbeeld voordoen wanneer de deelnemer of een familielid ziek is en de deelnemer een afspraak moet maken bij de dokter, of wanneer de deelnemer een sollicitatiegesprek heeft en zich daarop wil voorbereiden.

Afstemming op de belevingswereld van de deelnemer

Bijna alle vrijwilligers geven aan dat zij met de keuze van materialen en onderwerpen die besproken worden tijdens de taalontmoetingen proberen aan te sluiten bij de belevingswereld van de deelnemers. De taalontmoetingen beginnen vaak met een gesprek over wat er de afgelopen week in het leven van de deelnemer is voorgevallen. Onderwerpen die daarbij regelmatig aan de orde komen zijn de kinderen of kleinkinderen, het werk en het nieuws. Wanneer woorden nieuw zijn voor de deelnemers worden ze meestal uitgelegd aan de hand van voorbeelden die voor de deelnemers herkenbaar zijn. Ook praktische zaken worden met enige regelmaat besproken. Een aantal taalkoppels eindigt de taalontmoetingen bijvoorbeeld met het doornemen van de post en formulieren die ingevuld moeten worden.

Daar tegenover staan enkele vrijwilligers die niet expliciet bij de belevingswereld van de deelnemers aansluiten. Zij laten zich bij de inhoud van de ontmoetingen met name leiden door de onderwerpen die in de methode centraal staan. Het aanleren van de taal staat bij hen in de taalontmoetingen veelal voorop.

5.2.5. Gebruikte lesmethoden en instructiestrategieën

Lesmethoden en andere lesmaterialen

De meeste taalkoppels gebruiken een lesmethode als basis voor het aanleren van de Nederlandse taal. De gebruikte methode is meestal via de lokale organisatie of de projectleider aangereikt. De taalkoppels gebruiken in dat verband onder meer *Kleur en klank*, *Klare taal!*, *Spreek vaardig!* en *Lees en schrijf*. Een volledig overzicht van de door lokale organisaties gebruikte lesmethoden is opgenomen in hoofdstuk 4.

Daarnaast worden er in de taalontmoetingen kinderboeken en woordenboeken gebruikt. De woordenboeken dienen om onbekende woorden op te zoeken die door de vrijwilliger niet eenvoudig uitgelegd kunnen worden. De meeste vrijwilligers zoeken ook actief naar oefeningen om in de ontmoetingen te gebruiken. Deze worden meestal van het internet gehaald. Een enkele keer wordt er door vrijwilligers gebruik gemaakt van een cd-rom met filmpjes waarop oefeningen volgen. Sommige deelnemers dragen zelf materialen aan die ze willen behandelen. Dit zijn dan vrijwel altijd oefeningen die ze voor hun inburgeringscursus moeten maken.

Sommige vrijwilligers bedenken zelf allerlei oefeningen, zoals rollenspellen, dictees of invulzinnen over een bepaald thema. Zij zijn daarin zeer creatief. Een van de vrijwilligers had bijvoorbeeld het hele huis van de deelnemer onder de *Post-it's* gehangen om aan te geven welke lidwoorden bij de verschillende voorwerpen hoorden. Na een week wist de deelnemer alles correct te benoemen. Daarnaast maken vrijwilligers gebruik van taal- en woordspellen, zoals *Scrabble*.

De meeste taalkoppels gebruiken een aantekeningenschrift voor het opschrijven van nieuwe woorden of voor het geven van uitleg. Veel vrijwilligers geven de deelnemers huiswerk op aan het eind van de les. Dit bestaat dan meestal uit oefeningen die gemaakt moeten worden voor de volgende keer, tv-programma's die ze moeten kijken (zoals *Ik Hou Van Holland* en *Het Jeugdjournaal*) en een aanmoediging om de krant of een bepaald artikel uit een tijdschrift te lezen.

Leerstrategieën

Alle vrijwilligers stimuleren de deelnemers om tijdens de gehele ontmoeting Nederlands te praten. Slechts een enkele keer wordt er bijvoorbeeld in het Engels of via gebaren iets uitgelegd omdat de deelnemer het anders niet begrijpt.

De vrijwilligers stemmen de keuze voor de lesmethode af op het niveau van de deelnemer. Ook in de keuze voor de overige materialen wordt geprobeerd aan te sluiten bij het taalniveau van de deelnemer. Daarnaast passen vrijwilligers ook hun taalgebruik tijdens de ontmoetingen hierop aan. Ze praten vaak iets langzamer, gebruiken voornamelijk hedendaagse spreektaal, maken duidelijke korte zinnen met eenvoudige woorden, ordenen informatie door het gebruik van tel- en/of voegwoorden en laten beeldspraak, spreekwoorden en jargon zo veel mogelijk achterwege. Vrijwilligers geven aan dat het voor hen niettemin lastig is om goed in te schatten wat het taalniveau van deelnemers is, vooral bij deelnemers van wie het Nederlands nog zeer gebrekkig is. Vrijwilligers moeten in het begin vaak zelf inschatten of de deelnemer over het vereiste beginniveau voor een lesmethode beschikt. Soms zijn sommige onderdelen van een methode wel bruikbaar en andere niet. Veel vrijwilligers proberen om die reden materialen en strategieën uit, kijken hoe deze bevallen en besluiten dan of zij er al dan niet mee doorgaan.

De meeste vrijwilligers proberen te controleren of deelnemers bepaalde woorden en hun uitleg daarbij begrijpen. Dit doen ze onder andere door woordbetekenissen na te vragen, vragen te stellen over gelezen teksten en naar de lichaamshouding en/of gezichtsuitdrukkingen van deelnemers te kijken. Als blijkt dat de deelnemer iets niet begrijpt dan volgt in de meeste gevallen meer uitleg. Het komt echter voor dat een vrijwilliger niet in staat is om het zo uit te leggen dat de deelnemer het begrijpt. In veel gevallen gaat men dan verder met de volgende oefening of een ander gespreksonderwerp.

De meeste vrijwilligers stimuleren deelnemers om aan te geven wanneer ze iets niet begrijpen en om vragen te stellen. Veel deelnemers maken hiervan ook gebruik, maar dat geldt niet voor iedereen. Sommige deelnemers vinden het moeilijk om vragen te stellen, waardoor de lessen soms vervolgd worden zonder dat de deelnemer precies weet waar het over gaat. Een enkele keer is dat ook het gevolg van een verkeerd beeld dat bij de deelnemer bestaat. Dan menen deelnemers iets goed te begrijpen, terwijl dat bij navraag van de vrijwilliger niet het geval blijkt te zijn.

Woordenschat neemt in de taallessen een belangrijke plaats in. Alle vrijwilligers leggen de deelnemers nieuwe woorden uit waarbij ze intonatie en gebaren gebruiken ter ondersteuning. Als deelnemers iets niet begrijpen worden begrippen opgezocht in het woordenboek of worden deze omschreven, worden er synoniemen gegeven, of worden zinnen anders geformuleerd of herhaald. Er wordt in de taalkoppels niet of nauwelijks aandacht besteed aan het 'inslijpen' van de woorden. Ongeveer de helft van de taalkoppels besteedt specifiek aandacht aan grammatica.

Wanneer er oefeningen worden gemaakt tijdens de les doen vrijwilligers meestal voor wat de bedoeling is, waarna de deelnemer het na kan doen. De meeste vrijwilligers stimuleren de deelnemers om het geleerde direct toe te passen, bijvoorbeeld door een zin te maken met een woord dat de deelnemer net geleerd heeft of door een grammaticaregel toe te passen. Slechts enkele vrijwilligers geven deelnemers ook advies wat betreft het toepassen van effectieve leerstrategieën.

Feedback

Alle vrijwilligers maken gebruik van positieve feedback. Oefeningen worden samen nagekeken en wanneer deelnemers een fout hebben gemaakt wordt er veelal opbouwende feedback gegeven. Meestal moeten ze dan, wel of niet aan de hand van aanwijzingen van de vrijwilliger, zelf op zoek naar het correcte antwoord. Iets meer dan de helft van de vrijwilligers geeft feedback gericht op het vergroten van het taalkundig inzicht van de deelnemer. Ongeveer een kwart van de vrijwilligers doet dit eveneens, maar in beperkte mate. Iets minder dan een kwart van de vrijwilligers legt niet of nauwelijks aan de deelnemer uit waarom iets goed of fout is.

5.2.6. Communicatie, sfeer en extra activiteiten

De vrijwilligers en deelnemers luisteren over het algemeen actief naar elkaar. Ze maken oogcontact met elkaar, proberen elkaar te begrijpen, laten elkaar uitpraten, nemen een actieve houding aan en geven door bevestigende geluiden aan naar elkaar te luisteren. Vrijwilligers vragen om verheldering wanneer ze iets niet begrijpen of wanneer ze de indruk hebben dat de deelnemer iets niet begrijpt. De vrijwilligers laten verder veel stiltes vallen zodat de deelnemers ruimte hebben om na te denken. Hoewel vrijwilligers in hun communicatie naar de deelnemer goed aansluiten bij het niveau van de deelnemer, geldt dit niet voor alle vrijwilligers. Bij één vrijwilliger lag het tempo zo hoog dat de deelnemer er zichtbaar moeite mee had. Bij een ander taalkoppel waren de communicatiemogelijkheden van de deelnemer zo gebrekkig dat de vrijwilliger niet wist hoe de deelnemer te benaderen, met pijnlijke stiltes als gevolg.

Sfeer

Vrijwilligers en deelnemers gaan op een informele en ontspannen manier met elkaar om en ze lijken in de meeste gevallen goed op elkaar ingespeeld. Persoonlijke ervaringen worden met elkaar gedeeld en er wordt veel om elkaar gelachen. Tijdens de geobserveerde taalontmoetingen zijn zowel de vrijwilligers als de deelnemers gemotiveerd en geconcentreerd bezig. In een aantal gevallen wordt na verloop van tijd de deelnemer zichtbaar moe. De vrijwilligers stoppen dan meestal iets eerder met de taalontmoeting of gaan over op een minder inspannende bezigheid.

Vrijwilligers zijn over het algemeen goed op de hoogte van hetgeen er speelt bij deelnemers buiten de ontmoetingen om. De vrijwilligers tonen interesse in de deelnemer, behandelen de deelnemer met respect en lijken zich goed te kunnen verplaatsen in de situatie van de deelnemer. Deelnemers lijken zich daardoor op hun gemak te voelen bij de vrijwilligers. Vrijwilligers geven er blijk van rekening te houden met de culturele en religieuze achtergrond van de deelnemers. Zo doen enkele vrijwilligers de schoenen uit bij de voordeur, en zoeken ze naar materialen die qua inhoud aansluiten bij de achtergrond van de deelnemers. Veel vrijwilligers informeren bij deelnemers naar culturele verschillen, zodat ze hiermee rekening kunnen houden. Veel van de vrijwilligers proberen hapjes en drankjes uit die ze door deelnemers worden aangeboden. Op hun beurt behandelen de deelnemers de vrijwilligers met respect en gaan ze in op vragen die ze wellicht in andere situaties als te persoonlijk zouden ervaren.

Deelname aan extra activiteiten

Ongeveer de helft van de taalkoppels onderneemt wel eens samen activiteiten buiten de lessen om. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om een bezoek aan de bibliotheek of het wijkcentrum, een ommetje lopen of samen boodschappen doen. Er zijn enkele vrijwilligers die de deelnemers hebben leren fietsen. Van de vrijwilligers die aangeven nog geen activiteiten gezamenlijk met deelnemers te hebben ondernomen geeft een deel aan dat zij dit nog wel van plan zijn. Enkele vrijwilligers laten echter weten dit bewust niet te doen, omdat de deelnemer zelf heeft aangegeven geen behoefte te hebben aan het ondernemen van extra activiteiten.

5.3. Functioneren van de groepsgewijze taallessen

In deze paragraaf wordt ingegaan op de doelstellingen van de groepslessen, de frequentie en duur van de taallessen, de globale opbouw van de groepslessen, de inhoud van de lessen, de gebruikte lesmaterialen, en de communicatie en sfeer tijdens de geobserveerde taallessen.

5.3.1. Doelstellingen van de groepslessen

De belangrijkste doelstelling van de groepslessen is, net als bij de taalkoppels, het aanleren van de Nederlandse taal. De begeleiders van groepslessen geven aan dat hierop in de lessen ook de nadruk ligt.

Informatie over de Nederlandse cultuur komt in de groepslessen vaak zijdelings aan bod. Dit gebeurt aan de hand van voorbeelden ter verduidelijking van de stof (“Bij een visboer verkopen ze haring. Dat is typisch Nederlands”), aan de hand van de thema’s die in de gebruikte

methodes aan bod komen en doordat deelnemers de verschillende culturen met elkaar bespreken. Daarnaast komt de Nederlandse cultuur aan bod in groeps gesprekken die tijdens de lessen plaatsvinden. Deze groeps gesprekken hebben vaak betrekking op activiteiten van deelnemers of op de actualiteit, zoals uitleg over Koninginnedag, de Derde Dinsdag van september of Sinterklaas. De meeste begeleiders benadrukken dat de groepslessen echter niet primair tot doel hebben om deelnemers meer vertrouwd te maken met de Nederlandse cultuur. Enkele begeleiders geven bovendien aan dat het lastig is om deelnemers in de lessen kennis te laten maken met de Nederlandse cultuur aangezien hun Nederlands nog heel gebrekkig is. Zodra deelnemers de Nederlandse taal beter beheersen kan volgens hen ook gericht worden ingegaan op Nederlandse gebruiken en gewoonten.

Reflectie op culturele verschillen binnen de groep is voor sommige begeleiders een bijkomende doelstelling van de groepslessen. De deelnemers aan de groepslessen zijn veelal uit verschillende landen afkomstig, met onderling soms grote culturele en religieuze verschillen. Een groot deel van de begeleiders grijpt deze verscheidenheid aan om niet alleen het verschil met de Nederlandse cultuur, maar ook de onderlinge verschillen tussen deelnemers in de groepslessen te bespreken.

5.3.2. Groepsgrootte, frequentie en samenstelling

De grootte van de groepen in de groepslessen varieert van 2 tot 15 personen. In sommige groepen is er sprake van sterke schommelingen per week. Regelmatig zijn één of meer deelnemers afwezig door ziekte of persoonlijke omstandigheden. Een aantal deelnemers bezoekt de groepslessen daarnaast onregelmatig. Bij het merendeel van de lessen waren alle of vrijwel alle deelnemers aanwezig, maar enkele groepslessen kenden een verhoudingsgewijs groot aantal afwezigen – met zeer kleine groepen als gevolg. Bij drie van de vijftien groepslessen was op het moment van observatie één deelnemer aanwezig.

De groepen hebben over het algemeen één keer per week les, variërend van 1 uur tot 2,5 uur. De meeste groepslessen duren 2 uur. Ongeveer een derde van de organisaties biedt de deelnemers twee keer per week een groepsles aan. De meeste begeleiders zijn van mening dat dit een positief effect heeft op de taalvaardigheid van de deelnemers. Het zou hun voorkeur hebben om vaker dan eens per week groepslessen voor deelnemers te verzorgen. Zij geven echter aan twijfels te hebben bij de haalbaarheid hiervan. Aangezien het een aantal deelnemers niet lukt om iedere week naar de groepsles te komen, lijkt het niet wenselijk de groepslessen te intensiveren. Dat zou er volgens de taaldocenten waarschijnlijk toe leiden dat een groot aantal cursisten dan niet meer komt opdagen bij alle lessen. Bovendien geven enkele taaldocenten aan zelf geen tijd te hebben om meer dan één groepsles per week te verzorgen.

De deelnemers zelf verschillen van mening over de gewenste hoeveelheid groepslessen. Sommigen vinden één keer per week voldoende, terwijl anderen graag meer lessen willen om zo sneller Nederlands te leren. Deelnemers die behoefte hebben aan meer taallessen zoeken meestal zelf naar mogelijkheden om sneller de Nederlandse taal te leren, bijvoorbeeld door zich ook aan te melden voor de taalkoppels, door zich bij een tweede groep aan te sluiten, of door thuis zelfstandig taal oefeningen te maken.

Vaak krijgen mannen en vrouwen apart les. Slechts bij enkele organisaties zijn de groepen gemengd. De nationaliteiten van de deelnemers verschillen binnen groepen, maar vormen doorgaans een goede afspiegeling van de instroom van deelnemers bij de betreffende organisatie. Dat geldt min of meer ook voor de verdeling naar leeftijd en opleidingsniveau.

5.3.3. Opbouw en inhoud van de groepslessen

Opbouw van de lessen

De meeste groepslessen beginnen met een korte gespreksronde over hoe het met iedereen gaat. Sommige begeleiders doen dit uitgebreid en bespreken tevens de actualiteiten van het moment. Bij groepen waar meerdere begeleiders aanwezig zijn worden vervolgens subgroepen gemaakt. In deze subgroepen worden deelnemers met een vergelijkbaar taalniveau bij elkaar gezet. Enkele lokale organisaties toetsen de deelnemers voorafgaande aan het project en op basis van de uitslag worden zij in een beginners- of een gevorderdengroep geplaatst. Op die manier hopen de lokale organisaties het niveauverschil binnen de groepen enigszins te beperken.

Na de gespreksronde beginnen de begeleiders met taal oefeningen. Begeleiders die werken met een vaste methode gaan verder waar ze de week daarvoor gebleven waren, en begeleiders die met losse oefeningen werken gaan daar mee aan de slag. Verreweg de meeste begeleiders gaan bij het begin van de les niet in op de inhoud, doelstellingen of opbouw van de les. Slechts één begeleider maakt voor iedere groepsles een overzicht met de les opzet voor de betreffende taalontmoeting. Begeleiders hebben echter van te voren wel vaak een idee hebben van de oefeningen en onderwerpen die ze in de les aan bod willen laten komen. Daarnaast reserveren begeleiders veelal bewust tijd om in te gaan op zaken die zich tijdens de les voordoen. Dat kunnen bijvoorbeeld actuele vragen of situaties naar aanleiding van de lesstof zijn, of specifieke onderwerpen die de deelnemers zelf inbrengen.

Tijdens het maken van de oefeningen sluiten de begeleiders over het algemeen goed aan bij de aanwezige voorkennis van de deelnemers. De groepslessen worden afgestemd op het taalniveau van de deelnemers door hen materialen op hun niveau aan te bieden. Door persoonlijke aandacht en gerichte feedback tijdens de lessen proberen begeleiders de deelnemers waar mogelijk ondersteuning op maat te bieden. Ze stimuleren deelnemers om het geleerde toe te passen door deelnemers bijvoorbeeld te vragen een zin te maken met een nieuw aangeleerd woord.

De begeleiders dragen zorg voor een gestructureerd leerproces door de lesstof in hanteerbare delen aan deelnemers aan te bieden. Begeleiders proberen de lesstof vaak te verduidelijken door voorbeelden aan te reiken. Tijdens de groepsles proberen vrijwel alle begeleiders na te gaan of de lesstof die ze aanbieden goed overkomt. Dat doen ze onder meer door op signalen van cursisten te letten, zoals hun lichaamshouding en gelaatsuitdrukkingen. Uit de observaties blijkt niettemin dat begeleiders verschillen naar de mate waarin zij oog hebben voor de gedachtegang achter de geformuleerde antwoorden van deelnemers. Hoewel de meeste begeleiders daar gedurende de les aandacht voor hebben, informeert ongeveer een derde van de geobserveerde begeleiders nauwelijks naar de redenen waarom een deelnemer een bepaald antwoord geeft. Wanneer begeleiders bij onduidelijkheden wel om verheldering vragen, blijven

de deelnemers echter vaak stil. Hoewel aan de gezichtsuitdrukkingen soms te zien is dat een bepaald woord of een uitleg niet begrepen wordt, stellen de deelnemers hierover geen verdere vragen. Ook bij navraag van begrippen door de begeleider blijken deelnemers de betekenissen soms niet te kennen terwijl ze eerder aangaven dat dit wel het geval was.

Veel begeleiders maken gebruik van verschillen in toonhoogte en gebaren wanneer zij aan het uitleggen zijn. Ze gaan tijdens de les in op misverstanden en stimuleren de deelnemers om Nederlands te praten. De meeste begeleiders houden in hun taalgebruik rekening met het niveau van de deelnemers, door het tempo op de groep aan te passen. Dat neemt niet weg dat het taalgebruik voor deelnemers met een zeer laag niveau niettemin regelmatig te moeilijk is. Enkele begeleiders stemmen het niveau van de lessen af op het gemiddelde taalniveau van de deelnemers in hun groep. Sommige begeleiders gebruiken daarnaast, vaak onbewust, jargon, spreekwoorden of beeldspraak om bepaalde begrippen uit te leggen of toe te lichten. Eén begeleider hanteerde bijvoorbeeld begrippen zoals ‘utopie’, ‘geëngageerd’ en ‘assimilatie’ in zijn les. Een andere begeleider sprak gedurende de les veel hardop in zichzelf.

Hoewel enkele begeleider daardoor soms moeilijk te volgen zijn voor deelnemers, gebruiken de meeste begeleiders duidelijke heldere zinnen met woorden die gemakkelijk te begrijpen zijn. Daarnaast ordenen veel begeleiders de stof door het gebruik van telwoorden en voegwoorden, maken zij gebruik van spreektaal en wordt er door hen veel herhaald. Wanneer begeleiders niet begrepen worden geven ze over het algemeen nadere uitleg of worden zinnen anders geformuleerd. De meeste begeleiders bieden deelnemers tijdens de les ook de ruimte om na te denken over vragen of opdrachten door af en toe bewust stiltes te laten vallen. Relatief minder vaak plaatsen begeleiders de les echter in het kader van de gehele lessenserie, door aan het eind van de les bijvoorbeeld samen te vatten wat er is besproken is, en aan te geven hoe hierop de volgende keer verder wordt gegaan.

Inhoudelijke thema's binnen de lessen

Om de lessen aan te laten sluiten bij de behoeften van de deelnemers stemmen de begeleiders de lessen af op de leefwereld van de deelnemers. De verschillende gebruikte lesmethoden en de door de begeleider geselecteerde oefeningen sluiten aan bij belangrijke thema's uit de leefwereld van de deelnemers. Voorbeelden hiervan zijn het brengen van een bezoek aan de dokter, het gebruik van de OV-chipkaart, boodschappen doen, en naar de bibliotheek gaan. Sommige begeleider plannen een bepaalde tijd, bijvoorbeeld het laatste half uur van de les, in om over dagelijkse zaken of over actuele ontwikkelingen te praten. Op die manier komen woorden en zinsconstructies aan de orde die voor veel cursisten herkenbaar zijn, en relevant zijn voor hun dagelijkse praktijk. Eén begeleider merkt daarbij op dat het gezien het breed spectrum van verschillende achtergronden van deelnemers welhaast onmogelijk is om goed aan te sluiten bij hun leefwereld. Een andere begeleider geeft aan helemaal geen tijd aan de persoonlijke omstandigheden van de deelnemers te besteden gedurende de lessen.

Centraal in de groepslessen staat het vergroten van de woordenschat van deelnemers, en het gebruik van korte zinsconstructies. Ongeveer de helft van de begeleiders besteedt expliciet aandacht aan grammaticaregels. De andere helft besteedt wel enige aandacht aan grammatica,

maar met name wanneer het toevallig aan bod komt door bijvoorbeeld een vraag van één van de deelnemers.

Ruim de helft van de begeleiders speelt in op de verschillende nationaliteiten van de deelnemers, onder meer door het bespreken van culturele verschillen tussen deelnemers maar ook door regelmatig vergelijkingen te maken met de Nederlandse situatie. Bij het vergelijken van eetgewoontes gaf één van de begeleiders bijvoorbeeld aan: “Jij eet geen koe toch? Omdat je Hindi bent? En jullie Moslims eten geen varkensvlees. Leg dat maar eens uit aan de rest”. Ook wanneer de les gaat over een specifieke situatie of handeling wordt aan de verschillen gerefereerd. De begeleiders lijken allen enigszins tot zeer cultuursensitief. Er is tijdens de geobserveerde lessen nergens geconstateerd dat Nederlandse denkbeelden of opvattingen aan de deelnemers worden opgelegd.

5.3.4. Gebruikte lesmethoden

De meeste begeleiders gebruiken een werkboek van een bestaande methode als basis voor de groepsles. De methodes zijn vooral gericht op de eerste stappen om Nederlandse taal aan te leren, zoals *Ijsbreker*, *ABC*, en *Taal ping pong*. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van materiaal dat ook in inburgeringscursussen worden gehanteerd, zoals het oefenboek voor grammatica *Klare taal!* en alfabetiseringsmateriaal als *7/43*. Naast werkboeken maken de meeste begeleiders gebruik van losse werkbladen die ze op het internet hebben gevonden, zelf hebben gemaakt of hebben gekopieerd uit een boek. Daarnaast worden in veel lessen losse tekstfragmenten uit de krant of een tijdschrift, en gedichten gebruikt. Een aantal begeleiders bouwt op die manier oefenmappen op voor de deelnemers.

Daarnaast wordt een belangrijk deel van de lessen ingevuld door klassikaal bepaalde onderwerpen of oefeningen te bespreken. Enkele begeleiders vragen deelnemers naar voren te komen om zelf woorden op het bord te schrijven. De meeste deelnemers hebben schriften bij zich om aantekeningen te maken. Er zijn echter ook deelnemers die weinig tot niets noteren. Eén van de begeleiders heeft de hele groep kleine zakwoordenboekjes gegeven. De deelnemers noteren hier tijdens de lessen woorden in die hen handig lijken voor dagelijks gebruik. Deelnemers geven aan deze boekjes ook echt te gebruiken. Andere methodes en materialen die af en toe mate gebruikt worden tijdens de groepslessen zijn: computers voor het maken van oefeningen of het opzoeken van informatie, cassette recorders voor het afspelen van gesprekken, voorwerpen om te benoemen, spelletjes (zoals kaartspelletjes, woordzoekers en *Scrabble*), dictees en reclamefolders. Sommige begeleiders maken gebruik van rollenspellen en geven aan dat dit leerzaam is en dat de deelnemers het leuk vinden. Andere begeleiders geven echter aan dit juist niet te doen omdat een aantal deelnemers de bedoeling van de rollenspellen niet begrijpt of het eng vindt hieraan deel te nemen.

Begeleiders zoeken over het algemeen actief naar materialen die bij de groep aanslaan. Eén van hen gaf in dat verband aan: “Ik pak wat ik krijgen kan, want je weet nooit of je het kan gebruiken. Zo hebben ze bij de *Action* soms hele leuke dingen”. Veel begeleiders proberen ook verschillende materialen uit in de les. Op basis van het enthousiasme waarmee de materialen

door de deelnemers worden ontvangen en de vooruitgang die er in het Nederlands mee wordt geboekt, besluiten begeleiders vaak om al dan niet hiermee verder te werken.

Gedurende de les gebruiken begeleiders over het algemeen verschillende lesmaterialen. Sommige kiezen er daarbij bewust voor om lesmaterialen voor volwassenen te gebruiken, omdat deze beter aansluiten bij de leefwereld van de deelnemers. Anderen geven juist aan dat materialen voor kinderen beter werken. De meeste materialen die gebruikt worden, worden aangeleverd door de lokale organisaties. De begeleiders geven aan materialen te kiezen op basis van het niveau en de interesses van de deelnemers. Deelnemers komen af en toe zelf ook met materialen die ze willen gebruiken.

5.3.5. Communicatie, sfeer en groepsactiviteiten

Communicatie in de les

De begeleiders en deelnemers nemen over het algemeen een actieve houding aan en luisteren actief naar elkaar; ze proberen elkaar te begrijpen, maken oogcontact en geven aan naar elkaar te luisteren. In de meeste gevallen laten begeleiders en deelnemers elkaar uitpraten. Uit de actieve en respectvolle houding blijkt dat de meeste (aanwezige) deelnemers gedurende les gemotiveerd zijn om daadwerkelijk iets van de les te leren. Sommige deelnemers gaan echter onderling in de eigen taal praten, raken daardoor afgeleid, en verstoren soms de les.

Alle begeleiders maken gebruik van zowel positieve als negatieve feedback. Vooral positieve feedback wordt belangrijk geacht omdat dit goed is voor het zelfvertrouwen van de deelnemers. Naast directe negatieve feedback laten de begeleiders deelnemers elkaar onderling corrigeren. Vaak gebeurt dit onder deelnemers die dezelfde taal spreken. Sommige deelnemers zijn zo enthousiast dat ze ongevraagd een andere deelnemer corrigeren of juist bevestigen. Oefeningen uit het werkboek worden meestal centraal in de groep besproken door de deelnemer zijn of haar antwoord te laten geven.

Onder de deelnemers bevinden zich personen met traumatische ervaringen en/of een moeilijke thuissituatie. De begeleiders zijn zich hiervan weliswaar bewust, maar weten niet altijd hoe hier goed mee om te gaan. Tijdens één van de geobserveerde groepslessen begon een Afghaanse vrouw te huilen toen haar gevraagd werd of ze met haar familie in Nederland woonde. De begeleider schrok en wist duidelijk niet wat te doen met de situatie.

Sfeer in de les

De sfeer tijdens de groepslessen is over het algemeen goed. De deelnemers lijken zich op hun gemak te voelen. Er is ruimte voor de inbreng van de deelnemers en er wordt met elkaar gelachen. Zo moesten deelnemers tijdens één van de groepslessen het woord 'boom' opschrijven. Eén van de deelnemers schreef het heel groot op waarop de begeleider zei: 'Zo, dat is een stevige boom'. De groep moest hier hard om lachen. Sommige begeleiders en deelnemers nemen soms hapjes voor elkaar mee om op te eten tijdens de les. Het stimuleren van contact tussen de deelnemers onderling door de begeleider lijkt niet nodig te zijn; deelnemers schieten elkaar uit zichzelf te hulp, proberen elkaar dingen uit te leggen en wisselen ervaringen met elkaar uit.

Deelnemers geven elkaar soms door wanneer en waarom zij niet op groepsles komen zodat het doorgegeven kan worden aan de begeleider.

De begeleiders en deelnemers hebben over het algemeen een open houding ten opzichte van elkaar. Begeleiders staan open voor de inbreng van deelnemers en tonen interesse in wat er speelt in hun leven. Daarbij verplaatsen ze zich in de situatie van de deelnemers. Deelnemers krijgen de ruimte voor het stellen van vragen, hoewel de helft van de begeleiders deelnemers niet aanmoedigt dit te doen. De meeste begeleiders zijn geduldig. Begeleiders en deelnemers behandelen elkaar met respect en gaan op elkaars vragen in. Slechts een enkele begeleider stelt zich formeel op.

Groepsactiviteiten en sociale activering

Er worden weinig activiteiten met de deelnemers ondernomen. Een derde van de begeleiders heeft nog nooit iets met de deelnemers ondernomen maar geeft aan dit wel van plan te zijn. Andere groepen hebben een enkele keer wat ondernomen. Meestal is dit een bezoek aan de bibliotheek. Vanuit een aantal van de organisaties wordt eens in het jaar een activiteit georganiseerd voor de deelnemers. Met name vanwege een klein budget zou het lastig zijn iets te ondernemen. Daarnaast geeft een aantal begeleiders aan dat niet alle deelnemers interesse hebben het ondernemen van activiteiten, vooral vanwege tijdgebrek. Slechts twee van de vijftien begeleiders heeft meer dan één keer iets ondernomen met de groep; samen winkelen, feestdagen vieren, een wandeling maken. Een derde van hen geeft aan deelnemers wel te stimuleren om zelf activiteiten te ondernemen. Daarbij worden deelnemers gewezen op activiteiten die ze kunnen ondernemen, zoals overblijfmoeder worden, bij een sportvereniging gaan of de koffieochtenden in het buurthuis bezoeken. Enkele begeleiders geven aan bij vrouwen voorzichtig te zijn met het stimuleren van activiteiten. Het komt voor dat de man van een vrouw dat niet wil hebben en voor de vrouw besluit dat ze moet stoppen met de lessen. Een begeleider vertelt: “Er worden vaker opmerkingen gemaakt waaruit je kunt afleiden dat de man/vrouw verhouding niet gelijk is en dat niet iedereen daar happy mee is. Tot nu toe ben ik daar niet op ingegaan. Beetje bang dat er voor een Nederlandse les niet hanteerbare problemen te voorschijn komen”.

Slechts de helft van de begeleiders wijst deelnemers op mogelijkheden om de vrije tijd te besteden. De onderwerpen van de taallessen ondersteunen het doel om de sociale participatie en zelfredzaamheid van de deelnemers te vergroten echter wel; er wordt voor onderwerpen gekozen die in het dagelijks leven van de deelnemers belangrijk zijn om goed te kunnen functioneren. Bij één van de organisaties zijn er aparte groepslessen voor taallessen en sociale redzaamheid. De deelnemers volgen in de meeste gevallen beide lessen. Een beperkt aantal begeleiders lijkt zich niet bewust te zijn dat het vergroten van de sociale participatie en zelfredzaamheid van de deelnemers doelstellingen van het project zijn.

5.4. Succesfactoren van de taalkoppels en groepslessen

De voorgaande paragrafen geven inzicht in hoe de taalontmoetingen via koppels en groepslessen zijn vormgegeven. De beschrijvingen zijn gebaseerd op observaties en interviews van één koppel

en/of één groepsles per organisatie, en geven daarmee een globale indruk van de wijze waarop het programma in de praktijk gestalte krijgt. Onderstaand zijn op basis van deze interviews en observaties de factoren beschreven die van invloed lijken te zijn op het succes van de taalontmoetingen in de praktijk.

Motivatie van deelnemers

De vrijwilligers geven bijna allemaal aan dat motivatie van de kant van de deelnemer het belangrijkste is in het bepalen van het succes. De deelnemer moet zelf willen, leergierig zijn, interesse hebben voor de Nederlandse cultuur en bereid zijn thuis aan het Nederlands te werken. Tijdens de taalkoppels zijn de deelnemers over het algemeen gemotiveerd. Het voornaamste probleem bij de taalkoppels lijkt dat er buiten de ontmoetingen om bijna geen Nederlands wordt gesproken. Daarnaast kijkt slechts een enkeling naar Nederlandstalige tv-programma's, of leest andere Nederlandse kranten of tijdschriften. Er is bij de taalkoppels vaak geen natuurlijke verlenging van de ontmoeting.

Tijdens de groepslessen is eveneens een groot deel van de deelnemers gemotiveerd voor de lessen, maar er is wel een verschil tussen deelnemers merkbaar. Enkele deelnemers zijn soms ongeïnteresseerd of doen niet goed mee. Van tijd tot tijd zijn sommige lessen wat rumoerig doordat er onderling in een andere taal gesproken wordt of doordat er grapjes gemaakt worden, waardoor de concentratie even weg is. Ongeveer de helft van de begeleiders geeft aan dat ze hier wel eens problemen mee ondervinden. Dat geldt met name voor de motivatie van cursisten om ook buiten de lessen om intensief met de Nederlandse taal bezig te gaan. "Tijdens de les zijn ze leergierig, daarbuiten valt het tegen", zoals één van de begeleiders aangaf. Sommige deelnemers maken hun huiswerk niet en andere komen geregeld niet opdagen. Bij een aantal groepen hebben deelnemers bibliotheekpassen gekregen. Hier wordt echter haast nooit gebruik van gemaakt. Daarnaast zijn er deelnemers die het eng vinden om in een groep iets te zeggen. Daar tegenover staat dat sommige deelnemers aan de groepslessen op eigen initiatief aan andere activiteiten deelnemen om sneller de Nederlandse taal te kunnen leren.

Directe contacten tussen vrijwilliger en deelnemer

De taalontmoetingen gaan uit van direct contact tussen vrijwilligers en deelnemers. Dat geldt met name voor de taalkoppels, maar ook in de groepslessen is er vaak sprake van nauw contact tussen de taaldocent en de deelnemers. Het voordeel hiervan is dat zo een veilige omgeving gecreëerd kan worden voor de deelnemers aan het programma, waarin vanuit wederzijds begrip en respect gewerkt kan worden aan de verbetering van de taalvaardigheid en de sociale participatie van deelnemers. Binnen de taallessen is er de mogelijkheid voor deelnemers om elkaar te helpen en te stimuleren. Sommige deelnemers trekken zich op aan anderen die het goed doen. Ze willen niet achterblijven op de rest waardoor ze beter hun best gaan doen. Hoewel dit niet voor alle deelnemers geldt, biedt het programma niettemin wel mogelijkheden om een stimulerende omgeving voor een groot aantal deelnemers te bieden.

Door het directe contact tussen vrijwilliger en deelnemer, maar ook door de kleinschaligheid van de groepslessen, gaan deelnemers met elkaar in gesprek. Op die manier

neemt de angst om Nederlands te spreken en hierin fouten te maken af. Dat is mogelijk doordat de ontmoetingen direct afgestemd kunnen worden op het taalniveau van de deelnemer. Uit de interviews met vrijwilligers in de taalkoppels komt naar voren dat dat in het begin weliswaar lastig is, maar dat zij na verloop van tijd hier veelal meer grip op te krijgen. In de groepslessen ligt dat gecompliceerder. Niet alleen verschilt het taalniveau van deelnemer tot deelnemer, maar ook de snelheid waarmee deelnemers de aangeboden stof begrijpen en onthouden. Bijna alle begeleiders geven aan het hier moeilijk mee te hebben. De ene deelnemer heeft meer tijd en aandacht nodig dan de ander. “Pas je het tempo echter aan op de slechtste deelnemers uit een groep, dan gaan de betere deelnemers zich vervelen”. Bij groepslessen waar meerdere begeleiders aanwezig zijn wordt dit probleem deels opgelost door in subgroepen te werken.

Begeleiders van groepslessen die te maken hebben met beginners die zeer gebrekkig Nederlands spreken of nog niet kunnen lezen en schrijven ondervinden meer moeilijkheden dan begeleiders die met gevorderden werken. Sommige deelnemers moeten nog leren hoe ze moeten leren: “Zelfs hele eenvoudige opdrachten kosten nog veel tijd en moeite om uit te leggen omdat ze nog nooit dat soort opdrachten hebben gehad”. Grammatica aanleren is voor hen veelal een stap te ver. Doordat de omgang met autochtone Nederlanders beperkt is en er bij de meeste deelnemers geen Nederlands thuis wordt gesproken wordt er buiten de groepslessen om weinig bijgeleerd.

Flexibiliteit in de thema's die aan bod komen

De vrijheid in de aanpak en de invulling van de taalontmoetingen is één van de sterke punten van het programma. Daardoor kan goed op de behoeften van de specifieke deelnemer of groep worden ingespeeld. Vrijwilligers waarderen dat er in de taalkoppels zowel gelegenheid is om deelnemers de Nederlandse taal te leren als om hen te helpen met dagelijkse problemen. Daardoor is er sprake van een natuurlijk leerproces, waarbij deelnemers aan de hand van de zaken waarmee zij in de praktijk te maken krijgen gaandeweg hun woordenschat uitbreiden. De verwachting van vrijwilligers is dat deelnemers zich door die directe verbinding met de dagelijkse praktijk ook zekerder voelen om dit vervolgens ter hand te nemen. De maatschappelijke participatie van deelnemers wordt hierdoor volgens hen bevorderd.

Begeleiders geven aan dat variatie in de lessen goed werkt, bijvoorbeeld door mondelinge en schriftelijke oefeningen af te wisselen. Deelnemers kunnen zelf aangeven welke onderwerpen voor hen belangrijk zijn en waar hun interesse ligt. Thema's die aansluiten bij de leefwereld van de deelnemers en daardoor functioneel voor hen zijn worden met meer enthousiasme ontvangen. Een deel van de begeleiders merkt op dat de flexibiliteit voor een deel ook noodzakelijk is, omdat sommige deelnemers niet bij alle lessen aanwezig zijn. Door de lessen af te stemmen op het niveau en de interesse van de deelnemers kan daarop adequaat worden ingespeeld. Anderzijds ontbreekt daardoor wel de druk op de deelnemer om aanwezig te zijn, of bij afwezigheid te zorgen dat hij of zij zich de behandelde lesstof voorafgaande aan de volgende les zelf eigen maakt.

Kwaliteit van de lesmaterialen en kundigheid van de vrijwilligers

Een goede taalontmoeting is afhankelijk van het lesmateriaal waarmee de vrijwilligers en de taaldocenten kunnen werken. Vrijwilligers geven aan dat het van belang is materialen te kunnen gebruiken die aansluiten bij het taalniveau van de deelnemer. Sommige vrijwilligers vinden het aanleren van de Nederlandse taal moeilijker dan verwacht. De organisaties zouden volgens hen meer (start)materiaal moeten aanbieden en vrijwilligers wijzen op manieren waarop ze de taalontmoetingen kunnen inrichten. Sommige organisaties spelen hier goed op in, terwijl andere lokale organisaties vrijwilligers hierin onvoldoende voorzien. Daarnaast zijn er soms op lokaal niveau beperkingen ten aanzien van het gebruik van lesmaterialen. Sommige deelnemers kunnen de boeken niet mee naar huis nemen waardoor ze thuis niet zelfstandig verder kunnen werken.

Zowel in de taalkoppels als in de groepslessen wordt gebruik gemaakt van eigen lesmaterialen. Vrijwilligers en docenten gaan, terwijl zij deze materialen gebruiken, vaak na of ze bruikbaar zijn in het contact met de deelnemers. Het voordeel hiervan is dat ook het materiaalgebruik kan worden afgestemd op de behoefte of de leerstrategie van de deelnemers. Tegelijkertijd is echter onduidelijk of vrijwilligers en docenten steeds goed kunnen inschatten of het gebruikte lesmateriaal effect sorteert, en of dit niet op een meer efficiënte wijze op een andere manier had kunnen worden bereikt. Doordat af en toe ook de keuze voor bepaalde materialen minder geschikt blijkt voor de doelgroep, gaat bovendien onnodig tijd verloren. Voor een deel zou dit lokaal beter aangestuurd kunnen worden. Daarnaast kan lokaal voor de lesmaterialen die vrijwilligers en docenten zelf verzameld of ontwikkeld hebben ook een grotere uitwisseling van ‘good practices’ plaatsvinden. Een structuur hiervoor ontbreekt nu grotendeels.

De vrijwilligers en begeleiders van de groepslessen geven over het algemeen blijk van voldoende basisvaardigheden om te werken aan de Nederlandse taalvaardigheid en de sociale en maatschappelijke participatie van deelnemers. Vrijwilligers en begeleiders beschikken met name over de sociale en interculturele vaardigheden die hiervoor nodig zijn. Waar het didactische vaardigheden betreft, toegespitst op de doelgroep van de Taalontmoetingen, zijn deze echter beperkt. Vrijwilligers en begeleiders hebben in veel gevallen een minimale kennis van didactiek. Vooral in het omgaan met deelnemers die een zeer gebrekkige kennis van het Nederlands hebben, blijken veel vrijwilligers onvoldoende bij machte om hen de Nederlandse taal te leren. Voor de overige deelnemers geldt echter ook dat vrijwilligers niet altijd de meest geschikte aanpak hanteren. Het is aan te raden vrijwilligers en begeleiders hierin verder te scholen.

Daarnaast gaf een enkele vrijwilliger en begeleider er blijk van dat zij ook de sociale en pedagogisch-didactische basisvaardigheden niet altijd beheersten. Lokale organisaties zouden, meer nog dan zij al doen, hieraan bij het selecteren van vrijwilligers en begeleiders aandacht moeten geven om de kans te minimaliseren dat vrijwilligers of begeleiders niet zijn toegerust voor hun taak.

Continuïteit van de taalervaringen

Voor een goed werkende ontmoetingenreeks is continuïteit een belangrijke vereiste. Deelnemer én vrijwilliger moeten gedurende een langere periode beschikbaar zijn voor de ontmoetingen. Dat betekent dat er zichtbare inzet getoond moet worden, en dat er bereidheid moet zijn om soms

offers te brengen. De taalontmoetingen moeten op regelmatige basis (tijdstip, locatie) plaatsvinden want uitval van vrijwilliger, docent of deelnemer(s) of langdurige afwezigheid van één van hen komen de resultaten van het project niet ten goede.

De vrijwilligers en docenten zijn over het algemeen van mening dat de duur en de frequentie van de taalontmoetingen uitgebreid moet worden om een groter effect te bewerkstelligen. De vooruitgang in het Nederlands valt sommigen op het moment van de observatie tegen. Daarnaast moet ontmoetingen op een correcte manier worden afgerond, moet er ruimte zijn voor nazorg en moeten deelnemers meer verzekerd kunnen zijn van doorstroommogelijkheden.

H6. Effecten van het programma Taalontmoetingen

6.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt beschreven in hoeverre de Nederlandse taalvaardigheid, de participatie en integratie en het zelfbeeld van deelnemers in de loop van het programma veranderd is. Om dit na te kunnen gaan is deelnemers aan het begin van het programma, halverwege het programma, en aan het eind van het programma een vragenlijst voorgelegd. Daarnaast is door vrijwilligers bij deelnemers aan het begin, halverwege en aan het eind van het programma een actieve en een passieve woordenschattoets afgenomen. In hoofdstuk 1 van het rapport is een beknopte beschrijving gegeven van de wijze waarop de gegevensverzameling heeft plaatsgevonden.

Van 134 deelnemers is aan het begin van het programma een ingevulde vragenlijst ontvangen (zie Tabel 6.1). Ruim 140 deelnemers hebben daarnaast aan de actieve en passieve woordenschattoets deelgenomen. Een aantal deelnemers is tussentijds gestopt met het programma omdat zij naar andere activiteiten zijn doorgestroomd, of door bijvoorbeeld ziekte. Ruim 70 deelnemers hebben aan de meting halverwege het programma deelgenomen, die na ongeveer 20 weken plaatsvond. In de beschrijving van de veranderingen die deelnemers hebben doorgemaakt is uitgegaan van deze groep deelnemers. Een deel van hen heeft ook aan de derde meting aan het eind van het programma deelgenomen. Het betreft hierbij 25 tot 27 deelnemers. Gegeven de geringe deelname aan de derde meting zijn deze gegevens alleen gebruikt om na te gaan in hoeverre veranderingen tussen de eerste en tweede meting zich daarna verder doorzetten.

Tabel 6.1 Aantal ingevulde vragenlijsten en toetsen per meting

	Vragenlijst	Woordenschattoets	
		Passief	Actief
1 ^e meting (kort na instroom in programma)	134	146	141
2 ^e meting (ong. 20 weken na instroom in programma)	79	75	74
3 ^e meting (ong. 40 weken na instroom in programma)	25	27	26

In paragraaf 6.2 wordt ingegaan op de ontwikkeling van de Nederlandse taalvaardigheid van deelnemers. Veranderingen in de sociale participatie en de zelfredzaamheid van deelnemers komen in paragraaf 6.3 aan bod. In dat kader wordt tevens aandacht besteed aan de acculturatie van deelnemers gedurende het programma. Hierbij is nagegaan in hoeverre zich veranderingen voordoen in de oriëntatie van deelnemers op de Nederlandse cultuur en de cultuur van hun vaderland. In paragraaf 6.4 wordt ingegaan op de persoonlijke ontwikkeling van deelnemers gedurende het programma. In dat verband komt onder andere aan bod het zelfvertrouwen van deelnemers en hun overtuiging dat zij in staat zijn om de Nederlandse taal te leren en om zich in de Nederlandse samenleving te kunnen redden. Dit alles wordt afgesloten met een samenvatting en conclusie (paragraaf 6.5).

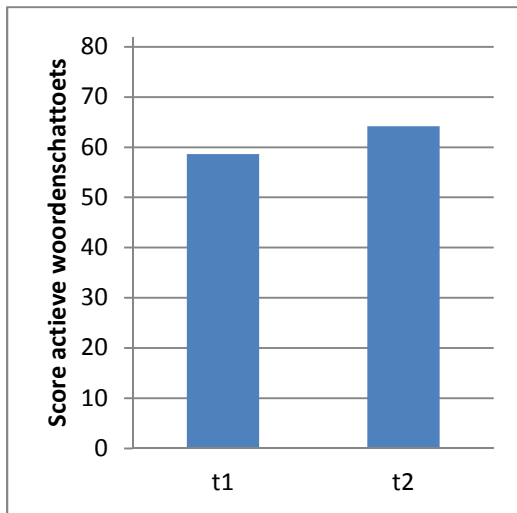
6.2. Ontwikkeling Nederlandse taalvaardigheden

Om na te gaan in hoeverre de deelnemers in de loop van het programma competentier worden op het gebied van de Nederlandse taalvaardigheden is de woordenschat van deelnemers in kaart gebracht en nagegaan hoe deelnemers zelf hun Nederlandse taalvaardigheden inschatten. Ook is gekeken naar hoe gemotiveerd zij zijn om zich de Nederlandse taal eigen te maken.

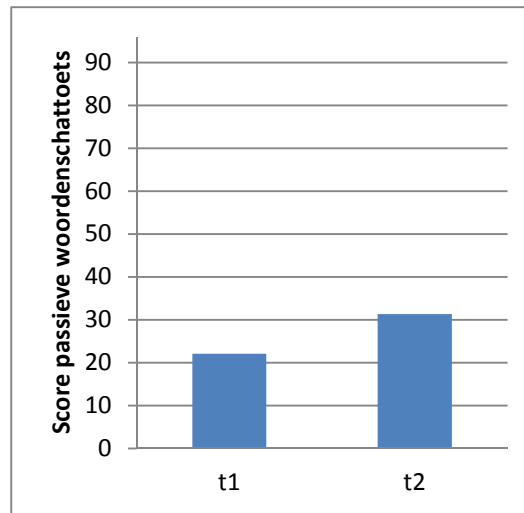
Aangezien een voldoende woordenschat essentieel is voor het kunnen begrijpen en spreken van een taal, is de Nederlandse woordenschat in dit onderzoek gebruikt om de Nederlandse taalvaardigheid van deelnemers te meten. De passieve taalvaardigheid van de deelnemers is getoetst aan de hand van een woordenschattoets die aan de TAK is ontleend (Cito, 2001). De toets bestaat uit 96 items, die elk bestaan uit vier afbeeldingen. Op de achterkant van het blad met de afbeeldingen, niet zichtbaar voor de deelnemer, stond het woord dat bij een van de getoonde plaatjes hoorde. De vrijwilliger las dit woord hardop voor, waarna de deelnemer het bijbehorende plaatje diende aan te wijzen. Door de vrijwilliger werd genoteerd wanneer de deelnemer niet het juiste antwoord gaf. De vrijwilliger beëindigde de toets op het moment dat de deelnemer in totaal zeven vragen niet juist beantwoord had. De actieve taalvaardigheid van de deelnemers is getoetst aan de hand van 41 tekeningen waarbij deelnemers het afgebeelde voorwerp of de afgebeelde handeling dienden te benoemen. In totaal hadden 26 tekeningen betrekking op een voorwerp en 15 tekeningen betrekking op een handeling. Vrijwilligers vroegen deelnemers het plaatje te benoemen, en schreven het door de deelnemer genoemde antwoord vervolgens letterlijk op. Aan de hand van het aantal goede antwoorden is een woordenschatscore berekend. De wijze waarop dit plaatsvond, en de psychometrische gegevens van de gebruikte toetsen zijn beschreven in Bijlage 2.

Uit Figuur 6.1 en 6.2 blijkt dat de woordenschat van de deelnemers halverwege het programma groter is dan kort na aanvang van het programma. Dit geldt zowel voor de actieve als passieve woordenschat van deelnemers. De vooruitgang in actieve woordenschat is redelijk groot ($t(72)=5.57$, $p<.001$, Cohen's $d=0.52$). De vooruitgang van deelnemers in passieve woordenschat is zelfs nog iets sterker ($t(73)=5.99$, $p<.001$, Cohen's $d=0.62$). De woordenschat van deelnemers is tijdens de eerste 20 weken waarin zij in het programma participeren derhalve redelijk tot sterk verbeterd.

Figuur 6.1 Score actieve woordenschat [N=73]

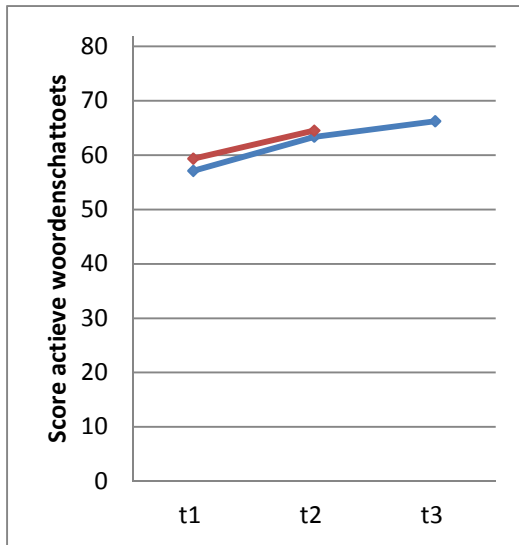

Figuur 6.2 Score passieve woordenschat [N=74]

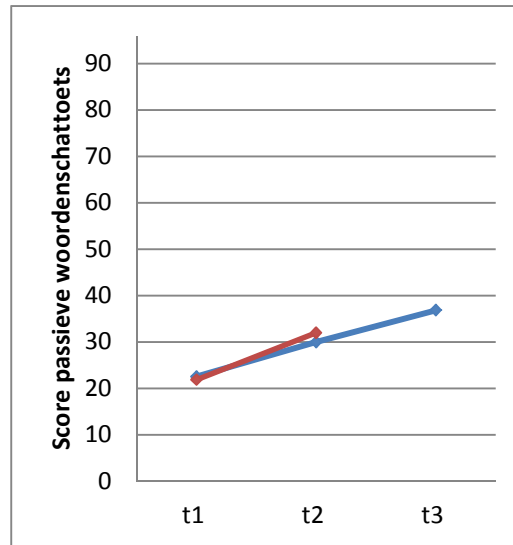

Om te kijken of de sterke toename in de woordenschat zich voortzet is in Figuur 6.3 en 6.4 voor de deelnemers die mee hebben gedaan aan de derde meting door middel van een blauwe lijn weergegeven hoe hun woordenschat zich verder ontwikkelt. Uit deze figuren blijkt dat sprake is van een gelijkmatige trend, die in het geval van de actieve woordenschat iets afvlakt. Gezien het geringe aantal deelnemers waarop deze figuren zijn gebaseerd, kunnen er echter geen harde uitspraken worden gedaan over de grootte en sterkte van deze trend. In de figuren is tevens met een rode lijn weergegeven hoe de woordenschat zich ontwikkelt van deelnemers die alleen aan de eerste en tweede meting hebben deelgenomen. Aangezien de rode en blauwe lijnen niet sterk van elkaar verschillen, kan worden geconcludeerd dat de deelnemers die tot het eind aan het programma hebben deelgenomen ten aanzien van hun woordenschat niet verschillen van de andere deelnemers. Het lijkt er op dat de vooruitgang die deelnemers boeken niet van invloed is geweest op hun besluit om voortijdig uit te stromen. Er zijn dan ook geen aanwijzingen dat de trend die te zien is in de blauwe lijn, niet representatief zou zijn voor alle deelnemers.

Figuur 6.3 Score actieve woordenschat
 [N blauw=25, N rood=49]

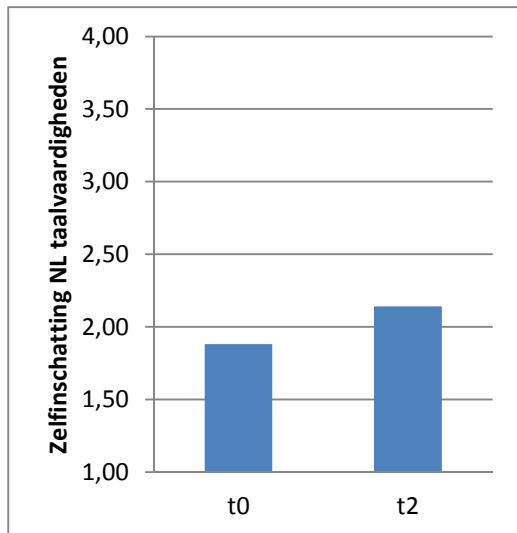
Figuur 6.4 Score passieve woordenschat
 [N blauw=23, N rood=50]

Naast de objectieve metingen van de woordenschat is gebruik gemaakt van een meting die subjectiever is, namelijk de zelfbeoordeling van de deelnemers. De deelnemers hebben op het moment van intake een inschatting gemaakt van hun Nederlandse lees- en schrijfvaardigheden, en dit is in de tweede meting herhaald. Zoals blijkt uit Figuur 6.5, schatten veel deelnemers hun Nederlandse taalvaardigheden zowel aan het begin als halverwege het programma relatief laag in. Ook blijkt uit de Figuur dat de gemiddelde score is gestegen. Deze stijging is significant en matig sterk ($t(73)=3.00$, $p<.05$ Cohen's $d=0.40$). Geconcludeerd kan worden dat de deelnemers hun Nederlandse lees- en schrijfvaardigheden tijdens het programma hoger zijn gaan inschatten, en dat hier dus sprake is van een verbetering.

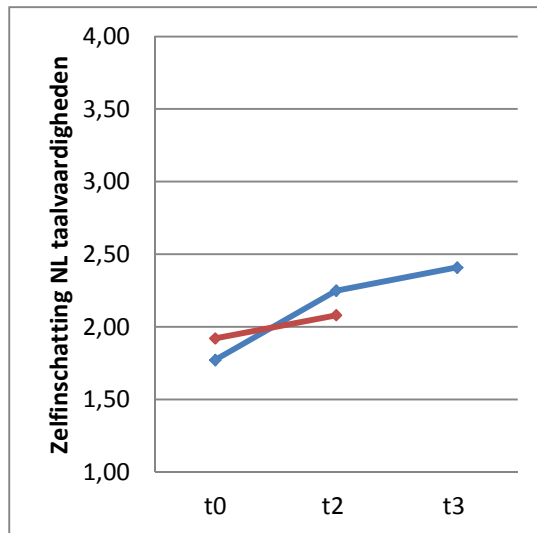
Om te kijken of de toename in zelf ingeschatte Nederlandse lees- en schrijfvaardigheden zich verder voortzet is in Figuur 6.6 voor de deelnemers die hebben meegedaan aan de derde meting met een blauwe lijn weergegeven hoe hun zelfingeschatte taalvaardigheden zich verder ontwikkelen. Uit dit figuur blijkt dat er sprake is van gelijkmatige trend, die iets afvlakt. Ook in dit figuur is met een rode lijn de ontwikkeling van de taalvaardigheden weergegeven van deelnemers die alleen aan de eerste en tweede meting hebben deelgenomen. Aangezien de rode en blauwe lijn van elkaar verschillen, kan worden geconcludeerd dat het waarschijnlijk is dat de deelnemers die in van mening zijn dat hun taalvaardigheden aanzienlijk verbeterd zijn ook vaker het programma hebben afgemaakt. Dit zou erop kunnen wijzen dat deelnemers die ervaren dat hun taalvaardigheid gebaat is bij het programma, ook gemotiveerder zijn om dit te blijven volgen.

Figuur 6.5 Zelfinschatting Nederlandse taalvaardigheden [N=74]⁸

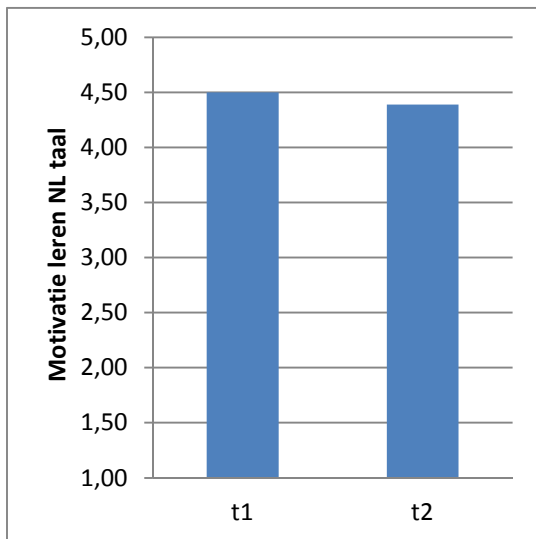

a) Antw.cat: 1 'niet tot nauwelijks' tot 4 'uitstekend'

Figuur 6.6 Zelfinschatting Nederlandse taalvaardigheden [N blauw =22 N rood=52]

Figuur 6.7 Motivatie leren Nederlandse taal [N=72]

a) Antw. cat: 1: 'helemaal niet waar' tot 5: 'helemaal waar'

Aangezien het leren van de Nederlandse taal veelal als moeilijk wordt gezien, is het mogelijk dat de motivatie van deelnemers om de taal te leren tijdens het programma afneemt. Deze afnemende motivatie kan ertoe leiden dat deelnemers zowel binnen het programma als daarbuiten minder moeite doen om de

⁸ Zie Bijlage 3 voor het aantal items plus de Cronbach's alpha van alle schalen die in dit hoofdstuk zijn gebruikt.

taal te leren. Dit is een reden om na te gaan in hoeverre deze motivatie zich ontwikkelt. Zoals uit Figuur 6.7 naar voren komt, is de motivatie van de deelnemers zowel aan het begin als halverwege het programma erg hoog. De motivatie van deelnemers om de Nederlandse taal te willen leren lijkt halverwege het programma enigszins te zijn afgenomen. Deelnemers geven kort nadat zij in het programma zijn ingestroomd, relatief vaker aan dat zij heel veel moeite willen doen om de Nederlandse taal te leren. Daarnaast vinden zij het aan het begin van het programma belangrijker om de Nederlandse taal te leren. Het verschil in oordelen van deelnemers aan het begin en halverwege het programma is echter zeer klein en statistisch niet significant ($t(71)=-1.20, p=.23$, Cohen's $d=0.14$). Op basis hiervan kan worden geconcludeerd dat de motivatie van deelnemers tijdens het programma niet of nauwelijks verandert.

Uit hoofdstuk 2 bleek dat het taalniveau van de deelnemers bij de instroom in het programma gerelateerd is aan bepaalde achtergrondkenmerken, zoals geslacht en leeftijd. Aangezien het niet onwaarschijnlijk is dat ook de *veranderingen* op gebied van taal zijn gerelateerd aan achtergrondkenmerken, zijn hiervoor aanvullende analyses gedaan (zie Bijlage 4). Hieruit komt geen enkel achtergrondkenmerk naar voren als zijnde van invloed. Dit betekent dat er geen aanwijzingen zijn dat het programma wat betreft de Nederlandse taal een verschillende invloed heeft op bepaalde groepen deelnemers. Ook komt uit de analyses naar voren dat er geen verschillen zijn in de ontwikkeling van de taalvaardigheden tussen de deelnemers van de individuele- en groepslessen. Helaas is de respons op de tweede meting te gering om na te kunnen gaan in hoeverre het taalniveau van deelnemers verschilt op basis van hun redenen om naar Nederland te komen. Ook is de respons te klein om te kunnen kijken of er tussen de 22 organisaties verschillen zijn in de taalontwikkeling van de deelnemers.

6.3. Participatie en integratie, zelfredzaamheid en acculturatie

Om na te gaan in hoeverre de sociale participatie en integratie, de zelfredzaamheid en de acculturatie van de deelnemers toenemen in de loop van het programma, is deelnemers aan het begin van het programma en na een half jaar gevraagd in hoeverre zij aan sociale activiteiten deelnemen en met wie zij dat doen, in hoeverre zij bepaalde activiteiten zelfstandig ondernemen, en in hoeverre zij zich vereenzelvigen met de Nederlandse cultuur. Onderstaand wordt op deze aspecten nader ingegaan.

6.3.1. Sociale participatie en integratie

Om de vraag wat betreft de eventuele toename van de sociale participatie te beantwoorden, is de deelnemers op de twee meetmomenten gevraagd hoe vaak zij bepaalde sociale activiteiten ondernamen. Hierop kon worden geantwoord met '*nooit*', '*enkele keren per jaar*', '*maandelijks*', '*wekelijks*' of '*dagelijks*'. Zoals blijkt uit Tabel 6.2, is er bij elke activiteit een groep deelnemers die aangeeft hieraan minder te zijn gaan deelnemen, hieraan nog net zo veel deel te nemen, en meer te zijn gaan deelnemen. Gemiddeld over alle activiteiten blijken de meeste deelnemers na een half jaar ongeveer even vaak aan de activiteiten deel te nemen als aan het begin van het programma. Slechts bij twee van de tien activiteiten is er sprake van een significante toename in deelname. Gemiddeld genomen bezoeken deelnemers gedurende het programma vaker met andere mensen een park (44% vaker; 22% minder vaak) en verrichten zij vaker betaald werk (13% vaker; 3% minder vaak) (beide $p<.05$). Over het geheel genomen is er niet of nauwelijks sprake van een toename in sociale participatie bij de deelnemers.

Tabel 6.2 Mate waarin deelname aan sociale activiteiten in de loop van het programma verandert

[N=63-72]

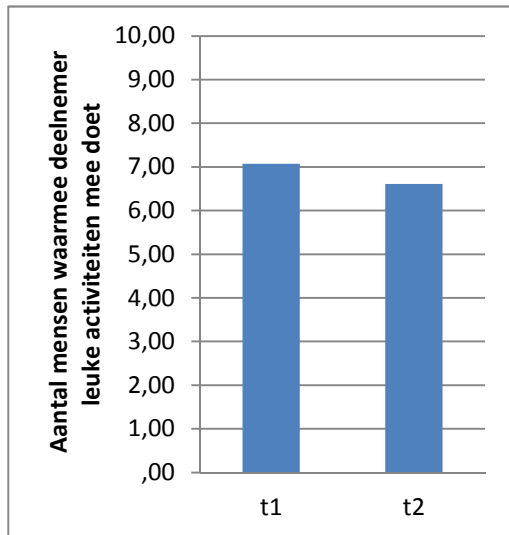
Sociale activiteit	% deelnemers dat minder is gaan deelnemen (-)	% deelnemers dat nog net zo veel deelneemt (=)	% deelnemers dat meer is gaan deelnemen (+)
Op bezoek bij vrienden	20%	50%	30%
Op bezoek van familie	20%	55%	25%
Naar de kerk, moskee of ander gebedshuis gaan	19%	63%	18%
Naar de film of het theater gaan	11%	74%	15%
Met andere mensen naar het park gaan	22%	34%	44%**
Naar een buurthuis gaan	22%	57%	21%
Deelnemen aan (andere) activiteiten in de buurt	12%	66%	22%
Met andere mensen sporten	13%	64%	23%
Vrijwilligerswerk doen	22%	64%	14%
Betaald werk doen	3%	84%	13%**

a) Uitkomst tekentoets: * $p < .10$ ** $p < .05$

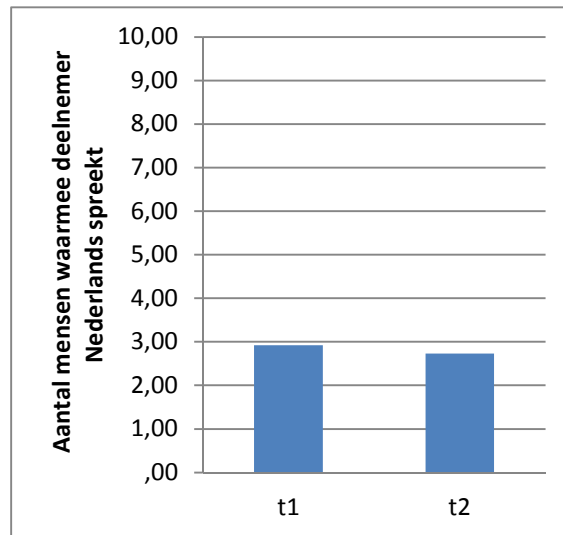
Sociale participatie en integratie draait om het hebben van contacten, niet alleen met mensen uit de eigen cultuur maar ook met Nederlanders. Om te kijken of hierin verandering is opgetreden gedurende het programma is bij aanvang van het programma en halverwege het programma aan de deelnemers gevraagd naar het aantal mensen met wie af en toe leuke dingen wordt ondernomen, zoals thee drinken of samen de deur uit gaan. Vervolgens is hen gevraagd met hoeveel van deze mensen Nederlands wordt gesproken. Uit Figuur 6.8 blijkt dat deelnemers gemiddeld aangegeven dat er 6 à 7 mensen zijn met wie zij leuke activiteiten ondernemen.

Kijkend naar Figuur 6.9, en er vanuit gaande dat de mensen met wie de deelnemer Nederlands spreekt Nederlanders zijn, lijkt de helft van de contacten die de deelnemers hebben (gemiddeld gezien) te bestaan uit contacten met Nederlanders. Hier komt nauwelijks verandering in. Zowel het aantal personen met wie de deelnemers leuke dingen doet ($t(45) = -.25$, $p = .81$, Cohen's $d = 0.04$) als het aantal van deze contacten met wie de deelnemers Nederlands spreekt blijft gelijk ($t(48) = -.19$, $p = .85$, Cohen's $d = 0.04$).

Figuur 6.8 Aantal mensen waarmee deelnemer leuke dingen doet [N=46]

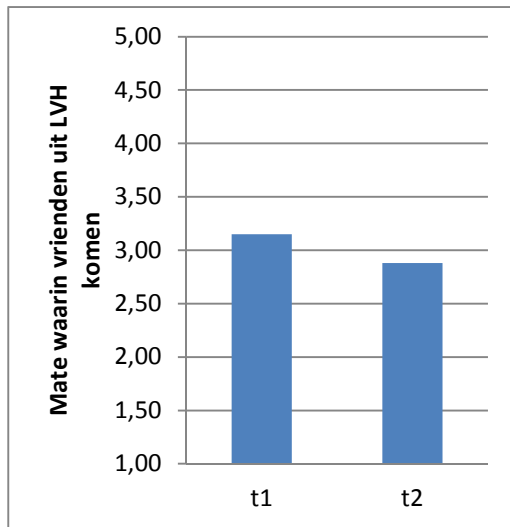
Figuur 6.9 Met hoeveel van deze mensen spreekt deelnemer Nederlands [N=46]

Om de sociale integratie vast te stellen is op de twee meetmomenten ook nagegaan of de vrienden van deelnemers uit het land van herkomst of uit Nederland afkomstig zijn. Hierover is informatie verkregen door twee stellingen aan de deelnemers voor te leggen: ‘Mijn vrienden zijn allemaal Turks’ en ‘Ik heb veel Nederlandse vrienden’. De eerste stelling werd toegespitst op het land van herkomst van iedere deelnemer. Uit een vergelijking van Figuur 6.10 en 6.11 komt het beeld naar voren dat de deelnemers meer vrienden uit het land van herkomst hebben dan dat zij Nederlandse vrienden hebben. Ook lijkt uit de figuren naar voren te komen dat het aantal vrienden uit het land van herkomst in de loop van het programma licht daalt ($t(65)=-1.60$, $p=.12$, Cohen’s $d=0.18$), terwijl het aantal Nederlandse vrienden zeer licht stijgt ($t(28)=.17$, $p=.87$, Cohen’s $d=0.03$). Deze verschillen zijn echter niet significant en verwaarloosbaar klein.

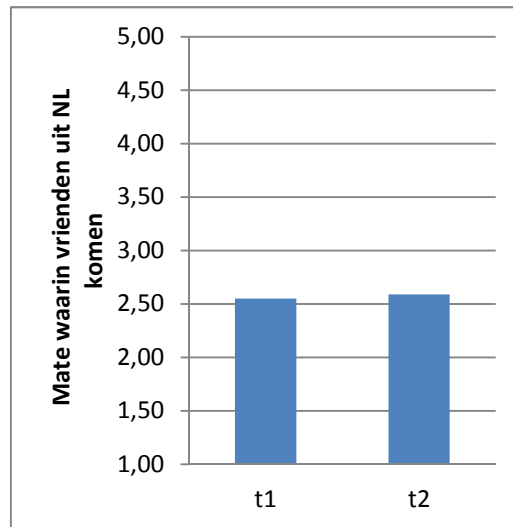

Figuur 6.10 Mate waarin vrienden ‘allemaal’ uit land van herkomst komen [N=66]

a) Antw. cat: 1: ‘helemaal niet waar’
tot 5: ‘helemaal waar’

Figuur 6.11 Mate waarin ‘veel’ vrienden uit Nederland komen [N=29]

a) Antw. cat: 1: ‘helemaal niet waar’
tot 5: ‘helemaal waar’

6.3.2. Zelfredzaamheid

Om veranderingen in de zelfredzaamheid na te gaan, is de deelnemers op de twee meetmomenten gevraagd hoe vaak zij bepaalde activiteiten *zelfstandig* ondernamen. Bij deze vragen varieerden de antwoordcategorieën van ‘nooit’ tot ‘dagelijks’. Zoals blijkt uit Tabel 6.3, is bij elke activiteit een groep deelnemers die minder vaak zelfstandig is gaan deelnemen, nog net zo vaak zelfstandig deelneemt, en meer zelfstandig is gaan deelnemen. De meeste deelnemers blijken na een half jaar ongeveer even vaak zelfstandig aan activiteiten deel te nemen als aan het begin van het programma. Gemiddeld genomen is er niettemin wel een verandering in zelfredzaamheid zichtbaar bij vijf van de twaalf activiteiten die in het onderzoek bevraagd zijn. Relatief veel deelnemers zijn in de loop van het programma vaker zelfstandig gaan reizen met het openbaar vervoer (39% vaker; 19% minder vaak), boodschappen gaan doen (22% vaker; 8% minder vaak), geld gaan pinnen (26% vaker; 9% minder vaak), geld gaan overmaken (19% vaker; 7% minder vaak), en kleren gaan kopen (26% vaker; 12% minder vaak) (voor elk van deze activiteiten $p < .05$, behalve bij kleren kopen: $p < .10$). Het gaat hierbij enerzijds om het zelfstandig naar een winkel te gaan om boodschappen te doen of kleren te kopen, en anderzijds om het omgaan met geld. In beide gevallen gaat het om zeer basale activiteiten. Dat geldt ook voor het zelfstandig reizen met het openbaar vervoer. Het gegeven dat een deel van de deelnemers hierin zelfstandiger is geworden, heeft voor hun dagelijkse functioneren waarschijnlijk een grote impact.

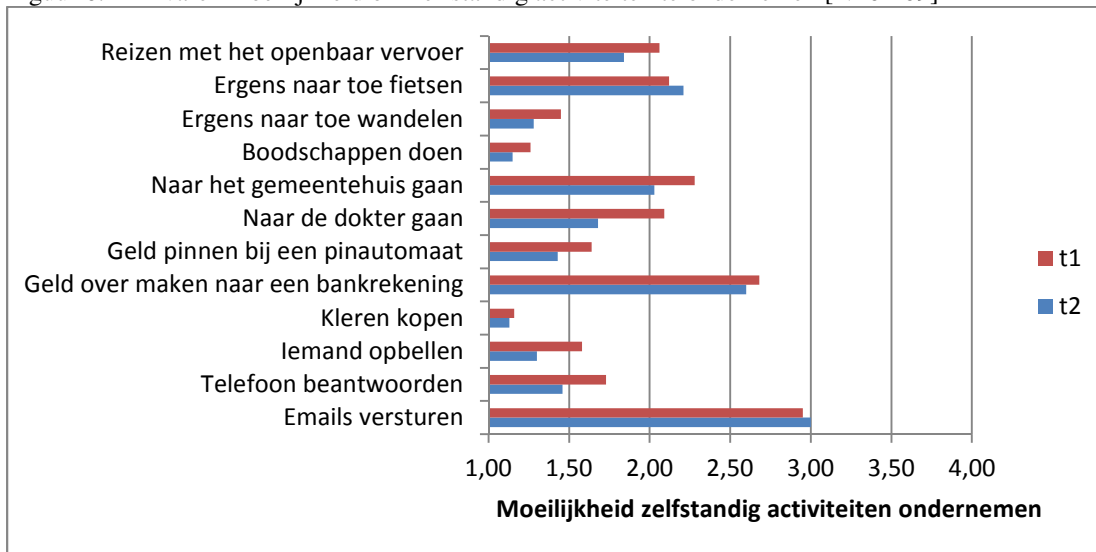
Tabel 6.3 Veranderingen in het zelfstandig ondernemen van activiteiten [N=65-70]

Activiteit	% deelnemers dat minder is gaan deelnemen (-)	% deelnemers dat nog net zo veel deelneemt (=)	% deelnemers dat meer is gaan deelnemen (+)
Reizen met het openbaar vervoer	19%	42%	39%**
Ergens naar toe fietsen	11%	77%	12%
Ergens naar toe wandelen	20%	62%	18%
Boodschappen doen	8%	70%	22%**
Naar het gemeentehuis gaan	14%	70%	16%
Naar de dokter gaan	22%	63%	15%
Geld pinnen bij een pinautomaat	9%	65%	26%**
Geld overmaken naar een andere bankrekening	7%	74%	19%**
Kleren kopen	12%	62%	26%*
Iemand opbellen	18%	63%	19%
De telefoon opnemen	9%	72%	19%
Emails versturen	9%	74%	17%

a) Uitkomst tekentoets: * $p < .10$ ** $p < .05$

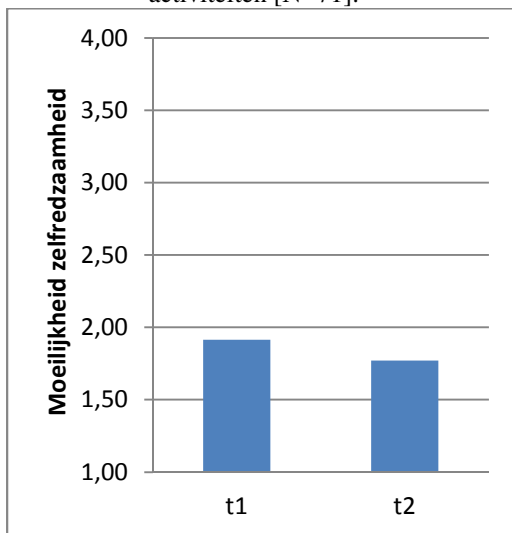
Naast de vragen naar de frequentie waarmee de deelnemers activiteiten ondernamen, is op beide meetmomenten gevraagd hoe moeilijk zij het vonden om deze activiteiten zelfstandig te ondernemen. Uit Figuur 6.12 blijkt dat de activiteiten sterk verschillen in de mate van moeilijkheid. In de Figuur is tevens te zien dat de deelnemers de meeste activiteiten gemiddeld gezien minder moeilijk zijn gaan vinden. Dit komt ook naar voren in Figuur 6.13 waarin het gemiddelde van de ervaren moeilijkheid over alle activiteiten op de beide metingen is weergegeven. De daling van dat gemiddelde is statistisch significant, maar niet erg sterk ($t(70) = -2.07$, $p < .05$, Cohen's $d = 0.23$). Er kan worden geconcludeerd dat de deelnemers het in de loop van het programma iets gemakkelijker zijn gaan vinden om zelfstandig activiteiten te ondernemen. Dit duidt op een lichte vooruitgang in de zelfredzaamheid van de betreffende deelnemers.

Figuur 6.12 Ervaren moeilijkheid om zelfstandig activiteiten te ondernemen [N=62-69]

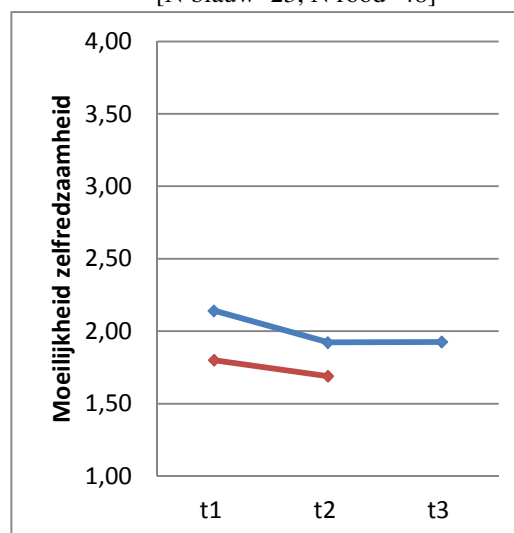
a) Antw. cat: 1 'niet moeilijk' tot 4 'moeilijk'

Figuur 6.13 Moeilijkheid zelfstandig ondernemen activiteiten [N=71].

a) Antw. cat: 1 'niet moeilijk' tot 4 'moeilijk'

Figuur 6.14 Moeilijkheid Zelfredzaamheid [N blauw=23, N rood=48]

Om na te gaan of deelnemers het op de langere termijn minder moeilijk gaan vinden om zelfredzaam te zijn is in Figuur 6.14 voor de deelnemers die mee hebben gedaan aan de derde meting met een blauwe lijn weergegeven hoe zich dit verder ontwikkelt. Uit dit figuur blijkt dat er geen sprake is van een verdere afname van de ervaren moeilijkheidsgraad, maar dat het ervaren niveau gelijk blijft aan dat van de tweede meting. Gezien het kleine aantal deelnemers waarop deze figuur is gebaseerd, kunnen er echter geen harde conclusies aan worden verbonden.

In dezelfde Figuur is met een rode lijn de ontwikkeling weergegeven van de moeilijkheidsgraad voor deelnemers die alleen aan de eerste en tweede meting hebben deelgenomen. Opvallend is dat de

deelnemers die alleen aan de eerste twee metingen hebben deelgenomen het op beide tijdstippen minder moeilijk vinden om zelfredzaam te zijn. Dit lijkt erop te duiden dat deelnemers die meer moeite hebben om zelfstandig aan activiteiten deel te nemen ook langer aan het programma deelnemen. Wanneer hiervan sprake is, zou dit kunnen betekenen dat de lokale organisaties in staat zijn om de meest geïsoleerde deelnemers in het programma te houden. Het zou er ook op kunnen duiden dat deelnemers die relatief zelfstandiger zijn eerder kunnen doorstromen naar vervolgvacatures.

Evenals bij de taalvaardigheden, zijn aanvullende analyses uitgevoerd om na te gaan of de veranderingen in de moeite die de deelnemers hebben met zelfredzaamheid zijn gerelateerd aan achtergrondkenmerken (zie Bijlage 4). Hieruit komt geen enkel achtergrondkenmerk naar voren als zijnde van invloed. Dit betekent dat er geen aanwijzingen zijn dat het programma een verschillende invloed heeft op bepaalde groepen deelnemers wat betreft de moeite met zelfredzaamheid. Ook komt uit de analyses naar voren dat er geen verschillen zijn tussen de deelnemers van de individuele- en groepslessen in de ontwikkeling van de moeite met zelfredzaamheid.

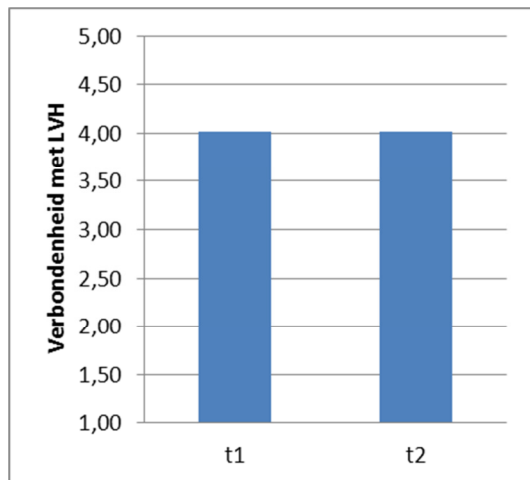
6.3.3. Acculturatie

Het proces van verandering dat optreedt wanneer culturele groepen langdurig in contact komen met elkaar wordt veelal aangeduid met het woord acculturatie. Onderdeel van dit proces is de 'heroriëntatie' op zowel de eigen als de nieuwe cultuur. Om in kaart te brengen in hoeverre het programma leidt tot deze heroriëntatie en vooral ook tot veranderingen in de manier waarop de deelnemers tegen het land van herkomst en tegen Nederland aan kijken, zijn hierover op beide meetmomenten vragen gesteld. Het betreft vragen over de verbondenheid met de landen, de affiniteit met de culturele gewoontes, en de frequentie van deelname aan culturele activiteiten.

Voor het meten van de verbondenheid met het land van herkomst konden de deelnemers aangeven in hoeverre zij het eens waren met vier stellingen. Voorbeelden van deze stellingen zijn: *'Ik heb een sterke band met Turkije'* en *'Ik ben er trots op dat ik Turks ben'*. Het in de stellingen genoemde land is in de vragenlijst aangepast aan het land van herkomst van iedere deelnemer. Zoals uit Figuur 6.15 blijkt, is de verbondenheid met het land van herkomst op beide meetmomenten gemiddeld gezien hoog. Het is dan ook niet verwonderlijk dat dit gemiddeld gezien ongeveer gelijk is gebleven in de loop van het programma ($t(71)=.08$, $p=.93$, Cohen's $d=0.01$).

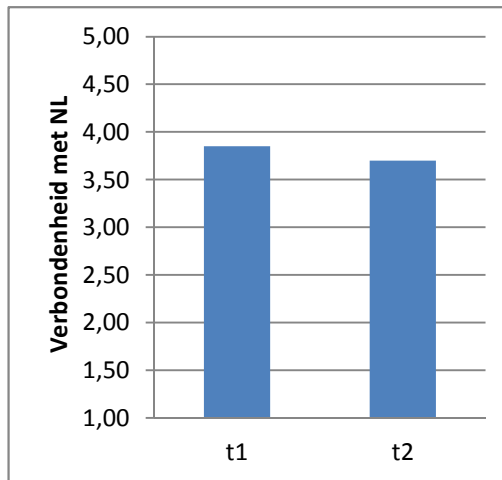
Voor het meten van de verbondenheid met Nederland, zijn vier soortgelijke stellingen gebruikt zoals: *'Ik voel een sterke band met Nederland'* en *'Ik voel me thuis in Nederland'*. Figuur 6.15 met 6.16 vergelijkend, lijkt de verbondenheid van de deelnemers met Nederland iets lager te zijn dan de verbondenheid met het land van herkomst. Daarnaast lijken de deelnemers zich in de loop van het programma gemiddeld gezien minder sterk verbonden te voelen met Nederland. Het verschil tussen de twee metingen is echter niet significant en zeer klein ($t(70)=-1.48$, $p=.14$, Cohen's $d=0.15$).

Figuur 6.15 Verbondenheid met land van herkomst [N=72]

a) Antw. cat: 1: 'helemaal niet waar' tot 5: 'helemaal waar'

Figuur 6.16 Verbondenheid met Nederland [N=71]

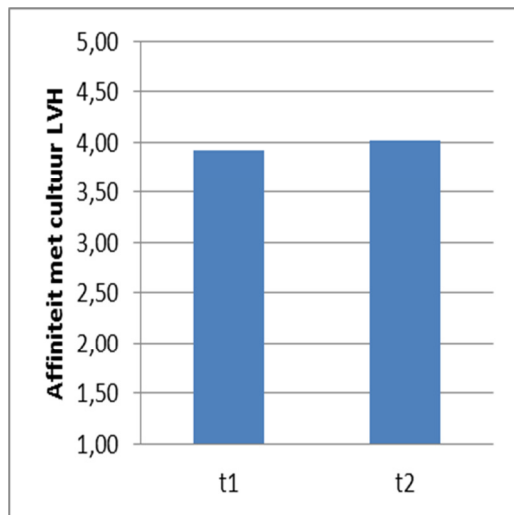

a) Antw. cat: 1: 'helemaal niet waar' tot 5: 'helemaal waar'

Voor het meten van de affiniteit met de cultuur van het land van herkomst, zijn stellingen aan de deelnemers voorgelegd die betrekking hebben op zes aspecten van hun eigen cultuur. Voorbeelden van dergelijke stellingen zijn: 'Ik hou van Turkse humor', 'Ik hou van hoe de Turken met elkaar omgaan'. De andere stellingen hadden betrekking op eten, kleding, muziek, en feesten. Ook hier zijn de vragen aangepast aan het land van herkomst van iedere deelnemer. Zoals uit Figuur 6.17 blijkt, is de affiniteit die de deelnemers hebben met de eigen cultuur gemiddeld gezien vrij hoog. Er zijn echter geen aanwijzingen dat de affiniteit van de deelnemers met hun eigen cultuur gedurende het programma verandert ($t(71)=1.08$, $p=.28$, Cohen's $d=0.14$).

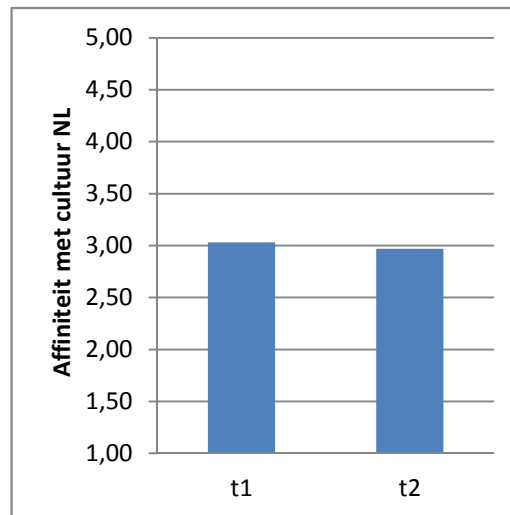
Om de affiniteit met de Nederlandse cultuur te meten is het land van herkomst in de stellingen vervangen door 'Nederland'. Figuur 6.17 en 6.18 vergelijkend, lijkt de affiniteit met Nederland gemiddeld gezien behoorlijk lager te zijn dan de affiniteit met het land van herkomst. Ook voor de affiniteit van deelnemers met Nederland zijn er geen aanwijzingen dat zich hierin in de loop van het programma veranderingen voordoen ($t(69)=-.70$, $p=.48$, Cohen's $d=0.06$).

Figuur 6.17 Affiniteit met cultuur land van herkomst [N=72]

a) Antw. cat: 1: 'helemaal niet waar' tot 5: 'helemaal waar'

Figuur 6.18 Affiniteit met Nederlandse cultuur [N=70]

a) Antw. cat: 1: 'helemaal niet waar' tot 5: 'helemaal waar'

Om een vollediger beeld te krijgen van de mate waarin de deelnemers zijn georiënteerd op hun eigen cultuur en op de Nederlandse cultuur, is aan het begin en halverwege het programma gevraagd naar culturele activiteiten die zij ondernamen. Evenals bij de eerdere vragen met betrekking tot sociale participatie en zelfredzaamheid kon hierop worden geantwoord met 'nooit', 'enkele keren per jaar', 'maandelijks', 'wekelijks' of 'dagelijks'. Zoals blijkt uit Tabel 6.5 is er steeds een groep deelnemers die minder vaak is gaan deelnemen aan culturele activiteiten uit hun eigen land, hieraan nog net zo veel deelneemt, en hieraan meer is gaan deelnemen. Uit de tabel is op te maken dat de deelnemers na een half jaar gemiddeld ongeveer even vaak aan de verschillende activiteiten deelnemen als aan het begin van het programma. Dit komt ook naar voren uit de statistische analyses. Bij geen van de activiteiten is er sprake van een significante toename of afname.

Zoals blijkt uit Tabel 6.6 treedt er gedurende het programma gemiddeld geen verandering op in de mate waarin deelnemers naar Nederlandse muziek luisteren of aan Nederlandse feesten deelnemen. Daarentegen lezen deelnemers in de loop van het programma wel vaker Nederlandse kranten, tijdschriften of boeken lezen en kijken zij vaker naar Nederlandse televisieprogramma's (voor elk van deze activiteiten $p < .10$). Hoewel bij het merendeel van de deelnemers geen duidelijke veranderingen zichtbaar zijn ten aanzien van hun oriëntatie op de Nederlandse cultuur, is er niettemin tevens een aantal deelnemers voor wie dit wel in enige mate het geval is. Er kan dan ook hoogstens worden gesproken van een zeer lichte verandering, ofwel een zeer lichte toename in de oriëntatie op de Nederlandse cultuur.

Tabel 6.5 Frequentie deelname aan activiteiten gericht op land van herkomst [N=70-71]

Activiteit	% deelnemers dat minder is gaan deelnemen (-)	% deelnemers dat nog net zo veel deelneemt (=)	% deelnemers dat meer is gaan deelnemen (+)
Naar [...] muziek luisteren	27%	52%	21%
Deelnemen aan [...] feesten	15%	70%	15%
[...] kranten, tijdschriften of boeken lezen	25%	52%	23%
Naar [...] televisie kijken	19%	71%	10%

a) [...] is voor iedere deelnemer toegespitst op land van herkomst.

b) Uitkomst tekentoets: * $p < .10$ ** $p < .05$

Tabel 6.6 Frequentie deelname aan activiteiten gericht op Nederland [N=69-72]

Activiteit	% deelnemers dat minder is gaan deelnemen (-)	% deelnemers dat nog net zo veel deelneemt (=)	% deelnemers dat meer is gaan deelnemen (+)
Naar Nederlandse muziek luisteren	18%	57%	25%
Deelnemen aan Nederlandse feesten	13%	65%	22%
Nederlandse kranten, tijdschriften of boeken lezen	15%	55%	30%**
Naar Nederlandse televisie kijken	12%	64%	24%**

a) Uitkomst tekentoets: * $p < .10$ ** $p < .05$

6.4. Persoonlijke ontwikkeling

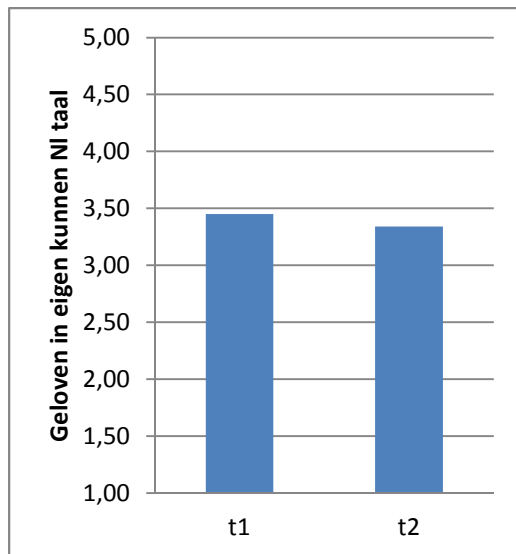
Om na te gaan in hoeverre de self-efficacy en het zelfvertrouwen van de deelnemers in de loop van het programma toeneemt, zijn deelnemers hiernaar gevraagd aan het begin van het programma en een half jaar later. Onder self-efficacy wordt het geloof in eigen kunnen verstaan. Dit geloof in eigen kunnen kan worden opgedeeld in een specifiek en een algemeen geloof in eigen kunnen. Bij specifieke self-efficacy gaat het om het geloof in eigen kunnen ten aanzien van een specifiek onderwerp. In dit onderzoek is naar de ontwikkeling van self-efficacy ten aanzien van twee specifieke onderwerpen gekeken: het leren van de Nederlandse taal en het zelfredzaam worden in Nederland. Het gaat dus om de vraag in hoeverre de deelnemers er vertrouwen in hebben dat zij in staat zijn om de Nederlandse taal te leren en om zelfredzaam te zijn, en in hoeverre hierin in de loop van het programma verandering optreedt.

Het geloof in eigen kunnen wat betreft het leren van de Nederlandse taal is gemeten met de stelling 'Ik denk dat ik binnenkort de Nederlandse taal goed begrijp en spreek'. Zoals is te zien in Figuur 6.19 hebben de deelnemers gemiddeld gezien een redelijk geloof in het eigen kunnen op dat gebied. Tussen de eerste en tweede meting is sprake van een lichte teruggang, maar deze is verwaarloosbaar ($t(70) = -.78$, $p = .44$, Cohen's $d = 0.09$). Het geloof in het eigen kunnen wat betreft het leren van de

Nederlandse taal lijkt derhalve min of meer gelijk te blijven gedurende het programma, en dus niet te zijn toegenomen.

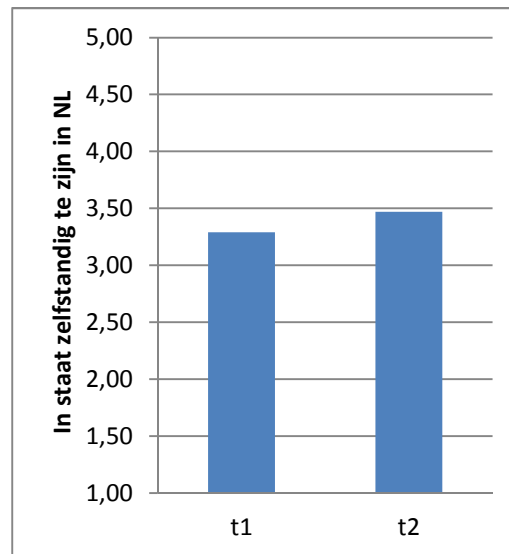
De ontwikkeling van het geloof zelfredzaam te kunnen zijn in Nederland is gemeten met de stelling ‘Ik denk dat ik me binnenkort goed alleen kan redden in Nederland’. Figuur 6.20 laat zien dat ook hier sprake is van een redelijk geloof in eigen kunnen. In het Figuur is tevens te zien dat er bij de tweede meting sprake lijkt van een iets groter geloof bij deelnemers dat zij zich op korte termijn zelfstandig in Nederland zullen kunnen redden, maar hierbij is sprake van een niet-significante verandering ($t(71)=1.19$, $p=.24$, Cohen’s $d=0.14$). Het geloof in eigen kunnen ten aanzien van de zelfredzaamheid in Nederland lijkt daarmee eveneens min of meer gelijk te blijven tijdens het programma.

Figuur 6.19 Geloven in eigen kunnen
 Nederlandse taal [N=71]

a) Antw. cat: 1: ‘helemaal niet waar’
 tot 5: ‘helemaal waar’

Figuur 6.20 Geloven in eigen kunnen om zich leren
 zelfstandig in Nederland te kunnen
 redden [N=72]

a) Antw. cat: 1: ‘helemaal niet waar’
 tot 5: ‘helemaal waar’

Behalve naar de ontwikkeling van de *specifieke* self-efficacy is in dit onderzoek gekeken naar de *algemene* self-efficacy. Hierbij gaat het om het geloof in eigen kunnen in het algemeen, oftewel of de deelnemers zich over het algemeen in staat achten om te gaan met moeilijke situaties. Dit is gemeten aan de hand van zeven stellingen, zoals ‘Wat er ook gebeurt, ik kom er wel uit’ en ‘Ik kan goed omgaan met onverwachte gebeurtenissen.’⁹ Er blijkt in de loop van het programma sprake te zijn van een zeer geringe, niet-significante vooruitgang van het algemene geloof in eigen kunnen ($t(71)=.98$, $p=.33$, Cohen’s $d=0.11$). Geconcludeerd kan worden dat het algemene geloof in eigen kunnen van deelnemers gedurende het programma niet of nauwelijks is toegenomen.

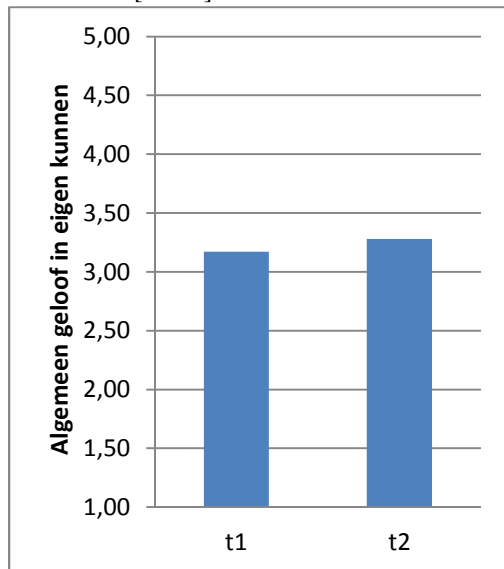
Tot slot is gekeken naar de ontwikkeling van het zelfvertrouwen van de deelnemers. Hierbij gaat het om de mate van tevredenheid van mensen zijn met zichzelf. Dit is gemeten aan de hand van zes

⁹ Deze stellingen zijn afgeleid van de veelgebruikte *General Self-efficacy Scale* van Teeuw, Schwarzer & Jerusalem (1994).

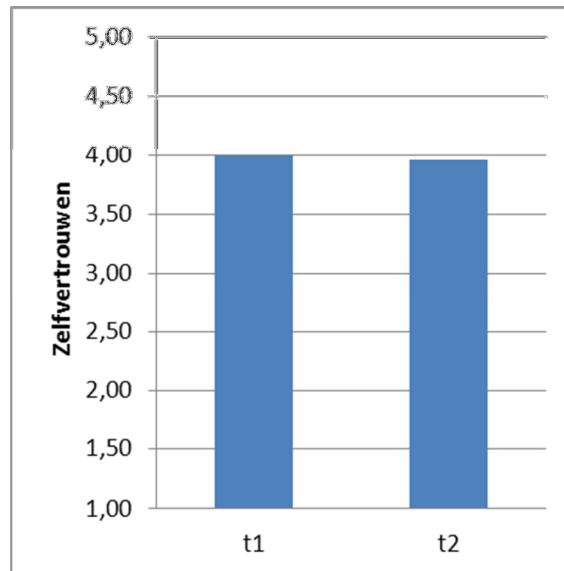
stellingen, zoals ‘*Ik ben tevreden met mijzelf*’ en ‘*Ik heb een aantal hele goede eigenschappen*’.¹⁰ Figuur 6.22 laat zien dat het zelfvertrouwen gemiddeld gezien hoog is. Tevens is een verwaarloosbare daling zien van het zelfvertrouwen in de loop van het programma ($t(70)=-.34$, $p=.73$, Cohen’s $d=0.04$). De conclusie op grond hiervan is dat het zelfvertrouwen in de loop van het programma niet is toegenomen, maar onverminderd hoog is gebleven.

Figuur 6.21 Algemeen geloof in eigen kunnen
[N=72]

a) Antw. cat: 1: ‘helemaal niet waar’
tot 5: ‘helemaal waar’

Figuur 6.22 Zelfvertrouwen [N=71]

a) Antw. cat: 1: ‘helemaal niet waar’
tot 5: ‘helemaal waar’

6.5. Samenvatting en conclusie

De eerste hoofdvraag uit deze effectevaluatie luidt: ‘*In hoeverre worden de deelnemers in de loop van het programma competent op het gebied van de Nederlandse taalvaardigheden?*’. Deze vraag kan positief worden beantwoord. Zowel de actieve en passieve woordenschattoets als de zelfinschatting van de deelnemer met betrekking tot de Nederlandse lees- en schrijfvaardigheden zijn in de eerste helft van het programma significant en substantieel verbeterd. Er zijn aanwijzingen dat deze positieve ontwikkelingen zich gedurende de tweede helft van het programma doorzetten. Daarnaast is de motivatie van de deelnemers wat betreft het leren van de Nederlandse taal in de eerste helft van het programma onverminderd hoog gebleven.

De tweede hoofdvraag luidt: ‘*In hoeverre nemen de sociale participatie en integratie, de zelfredzaamheid en de acculturatie van de deelnemers toe in de loop van het programma?*’. Wat betreft de sociale participatie en integratie is gekeken naar de mate waarin sociale activiteiten worden ondernomen, naar het aantal sociale contacten, en naar de culturele samenstelling van deze contacten. Ten

¹⁰ Dit is een verkorte versie van items die zijn afgeleid van de Rosenberg Self-esteem Scale (1965) in combinatie met de Single Item Self-esteem Scale van Robins, Hendin, & Trzesniewski (2001).

aanzien van de mate waarin deelnemers in de loop van het programma sociale activiteiten ondernemen kan worden geconcludeerd dat er veelal geen verandering is in de mate waarin sociale activiteiten worden ondernomen. Slechts ten aanzien van het met anderen bezoeken van een park en het doen van betaald werk blijkt er sprake van een toename in deelname. Op het gebied van het aantal sociale contacten is geen verandering waar te nemen. Dit geldt voor zowel het aantal mensen waarmee af en toe leuke dingen wordt gedaan, als het aantal daadwerkelijke vrienden. Ook is er geen verandering waar te nemen in de mate waarin deelnemers in dat kader contact met Nederlanders onderhouden.

Wat betreft zelfredzaamheid is gekeken naar de frequentie waarmee deelnemers zelfstandig aan activiteiten deelnemen, en de mate waarin deelnemers dit als moeilijk ervaren. In de frequentie waarmee deelnemers zelfstandig aan activiteiten deelnemen is een positieve tendens waarneembaar. Bij de meeste deelnemers is er weliswaar geen sprake van een verandering in de mate waarin zij zelfstandig aan activiteiten deelnemen, maar voor deelnemers bij wie hiervan wel sprake is geldt dat zij over het algemeen zelfstandiger zijn geworden. Ook in de mate waarin de deelnemers moeite hebben met het zelfstandig ondernemen van activiteiten, is een positieve tendens waarneembaar. Het zelfredzaam zijn wordt door hen in de loop van het programma als minder moeilijk ervaren. Er zijn (zeer zwakke) aanwijzingen dat dit verlaagde moeilijkheidsniveau vast wordt gehouden gedurende de tweede helft van het programma, althans door de deelnemers die in het programma blijven.

Wat betreft acculturatie is gekeken naar de mate waarmee deelnemers zich verbonden voelen met hun land van herkomst en met Nederland, de affiniteit die de deelnemers hebben met culturele gewoonten uit deze landen, en de frequentie waarmee zij participeren in culturele activiteiten. De gevoelens van verbondenheid met het land van herkomst zijn onverminderd hoog gebleven. Deelnemers voelen zich minder sterk verbonden met Nederland, en hierin is gedurende het programma ook geen verandering waar te nemen. Hetzelfde geldt voor de affiniteit die de deelnemers hebben met de culturele gewoonten. De affiniteit met de gewoonten uit het land van herkomst zijn onverminderd hoog gebleven, terwijl de affiniteit met de Nederlandse gewoonten lager is, en (ook) niet aan verandering onderhevig. Ten aanzien van de activiteiten die zijn gericht op het land van herkomst, is er bij deelnemers gedurende het programma geen sprake van verandering. De meeste deelnemers nemen gemiddeld gezien nog net zo veel deel aan de op de eigen cultuur georiënteerde activiteiten. Voor de activiteiten die zijn gericht op Nederland, geldt dat er bij de meeste deelnemers weliswaar geen verandering merkbaar is, maar deelnemers voor wie dit wel geldt zijn over het algemeen relatief meer gaan deelnemen aan op Nederland georiënteerde activiteiten.

De derde hoofdvraag van deze effectevaluatie luidt: *'In hoeverre nemen de self-efficacy en het zelfvertrouwen van de deelnemers toe in de loop van het programma?'*. De onderzoeksresultaten hier zijn vrij eenduidig. Er is geen verandering waar te nemen in de mate waarin deelnemers geloven dat zij (a) in staat zijn de Nederlandse taal te leren en (b) zelfredzaam kunnen zijn in Nederland (specifieke self-efficacy). Ook is er geen verandering in het algemene geloof in het eigen kunnen (algemene self-efficacy). Wat betreft het zelfvertrouwen van de deelnemers, kan worden geconcludeerd dat deze onverminderd hoog is gebleven.

Resumé en kanttekeningen

Uit deze effectevaluatie kan worden opgemaakt dat de deelnemers aan het programma Taalontmoetingen gemiddeld gezien veelal gelijk blijven dan wel in enige mate vooruitgang boeken op de elementen die centraal staan in het programma: er is sprake van een vrij sterke vooruitgang in de *Nederlandse taalvaardigheden*, van veelal geen verandering in de *sociale participatie en integratie* waarbij de weinige wél waargenomen veranderingen positief zijn, en van zowel geen verandering als substantiële veranderingen die wel positief zijn in de *zelfredzaamheid*.

Er zijn echter enkele kanttekeningen te plaatsen bij deze resultaten. Een eerste kanttekening is dat de resultaten niet zijn gebaseerd op alle deelnemers aan het programma, maar alleen op de deelnemers die meededen aan het onderzoek. Hierbij is gestreefd naar een zo objectief mogelijke selectie van deelnemers. De deelnemers werden door de onderzoekers geselecteerd op basis van de moedertaal (voor korte omschrijving van selectieprocedure zie hoofdstuk 1 van dit rapport). Niet alle door de onderzoekers geselecteerde deelnemers deden echter mee aan het onderzoek. De meest voorkomende redenen om niet aan het onderzoek deel te nemen was dat projectleiders of deelnemers moeilijk te bereiken waren waardoor het te laat was om het instroomniveau van de deelnemers vast te stellen. Daarnaast kwam het incidenteel voor dat de deelnemer door de projectleider als ‘te kwetsbaar’ werd ingeschat of dat de deelnemer zelf weigerde mee te werken.

Een tweede kanttekening is dat, hoewel de deelname aan de eerste meting uiteindelijk vrij hoog was, er in de loop van het onderzoek sprake geweest van een substantiële afname (zie Tabel 6.1). Dit heeft verschillende redenen. Soms stroomden de deelnemers door naar andere activiteiten en waren de taalontmoetingen niet meer nodig. Andere redenen waren bijvoorbeeld ziekte van deelnemers, het uitvallen van vrijwilligers en een lang verblijf van de deelnemers in het buitenland waardoor de taalontmoetingen stil lagen. Ook gebeurde het dat de deelnemer nog wel in het programma participeerde, maar de projectleiders of deelnemer zo moeilijk te bereiken was dat uiteindelijk werd besloten de deelnemer buiten het onderzoek te laten.

Een derde kanttekening bij deze effectevaluatie is het feit dat er weliswaar is nagegaan in hoeverre er bij deelnemers in de loop van het programma veranderingen in taalvaardigheid, participatie, zelfredzaamheid, culturele identiteit en persoonlijke ontwikkeling optraden, maar dat deze niet eenduidig aan het programma kunnen worden toegeschreven. Het is mogelijk dat de vooruitgang in actieve en passieve taalvaardigheid bij deelnemers niet het gevolg is van de taalontmoetingen, maar van ‘spontane vooruitgang’ of vooruitgang ten gevolge van andere activiteiten die deelnemers ondernemen. Om dat na te kunnen gaan zou het onderzoek gebruik hebben moeten maken van een controlegroep. Door het vergelijken van de resultaten van de deelnemers met de resultaten van een controlegroep, bestaande uit personen uit dezelfde doelgroep die echter niet aan het programma deelnemen, kan het effect van de taalontmoetingen zuiverder worden bepaald. Het bleek echter niet mogelijk gebruik te maken van een dergelijke controlegroep voor dit onderzoek. Dat neemt echter niet weg dat het, gezien het maatschappelijke en/of sociale isolement waarin deelnemers veelal verkeren, aannemelijk is dat zonder deelname aan het programma geen veranderingen zichtbaar zouden zijn.

H7. Samenvatting en conclusie

7.1. Het programma Taalontmoetingen

In 2009 is de tweede editie van het stimuleringsprogramma Taalontmoetingen van start gegaan. Het programma heeft tot doel sociaal geïsoleerde allochtonen thuis of in de buurt ondersteuning te bieden van vrijwilligers bij het verwerven van de Nederlandse taal en bij het buitenshuis actief worden. De taalontmoetingen waren daarbij een middel om de sociale participatie en integratie, en de zelfredzaamheid van de allochtone deelnemers in de Nederlandse maatschappij te bevorderen.

Het Oranje Fonds heeft het Instituut voor Integratie en Sociale Weerbaarheid van de Rijksuniversiteit Groningen gevraagd een evaluatieonderzoek uit te voeren naar het nieuwe programma Taalontmoetingen. Dit onderzoek is gelijktijdig met het programma uitgevoerd.

7.2. Het onderzoek

De doelstelling van het evaluatieonderzoek is tweeledig. Het onderzoek bestaat uit zowel een systematische *procesevaluatie* als een *effectevaluatie*. De *procesevaluatie* heeft tot doel na te gaan op welke wijze op de verschillende niveaus invulling is gegeven aan het programma en welke elementen van het programma meer of minder succesvol zijn voor het welslagen ervan. Daarbij worden de volgende drie niveaus onderscheiden: het Oranje Fonds, de lokale organisaties, en de taalkoppels ofwel groepslessen. De onderwerpen die hierbij centraal staan zijn de selectie en aansturing van de lokale organisaties die het programma uitvoeren, de selectie en aansturing van de deelnemers en vrijwilligers, en de inhoud en werkwijze van de taalontmoetingen en/of groepsgewijze taallessen. In de *effectevaluatie* ligt de nadruk op het onderzoeken van de vooruitgang die de individuele deelnemers van het programma Taalontmoetingen boeken ten aanzien van hun Nederlandse taalvaardigheid, hun participatie in de samenleving, en hun persoonlijke ontwikkeling.

In het kader van de proces- en effectevaluatie zijn gegevens verzameld bij de verschillende partijen die betrokken zijn bij het programma. Hierbij is gebruik gemaakt van documentanalyses, interviews, observaties, vragenlijsten en woordenschattoetsen.

7.3. Procesevaluatie

7.3.1. Implementatie door het Oranje Fonds

De procesevaluatie op het niveau van het Oranje Fonds bestaat uit een omschrijving van hoe de programmaleiders de lokale organisaties in de praktijk hebben geselecteerd en aangestuurd. De vergelijking van deze praktijk met de programmabeschrijving, en de visie die de landelijke programmaleiders en de lokale projectleiders hierop hebben, geven inzicht in een aantal succes en faalfactoren op programmaniveau. De volgende succesfactoren zijn vastgesteld: (1) de manier waarop het Oranje Fonds het programma onder de aandacht heeft gebracht bij potentiële uitvoerders, waarbij met name de rechtstreekse benadering van de organisaties effectief is gebleken; (2) het beperkte aantal

richtlijnen dat door het Oranje Fonds is opgesteld voor de uitvoering van de lokale projecten, wat de organisaties de gelegenheid gaf om het project een eigen gezicht te geven en bovendien in staat stelde aan te sluiten bij de lokale doelgroep; (3) de begeleiding van de lokale organisatie door de programmaleiders van het Oranje Fonds aan de hand van de (door de lokale projectleiders te schrijven) rapportages en projectbezoeken; (4) de aan de lokale organisaties geboden gelegenheden tot professionalisering en kennisuitwisselingen in de vorm van persoonlijke begeleiding, inhoudelijke trainingen, externe coaching en de organisatie van landelijke en regionale bijeenkomsten. Naast deze vier factoren wordt ook het conceptueel idee van het programma Taalontmoetingen als succesfactor gezien: de laagdrempelige Nederlandse taallessen bereiken zoals bedoeld moeilijke doelgroepen, en deze doelgroepen komen uiteindelijk tot een beter begrip van de Nederlandse taal en tot meer sociale participatie.

Onderdelen die voor verbetering vatbaar zijn, zijn: (1) het beperkte aantal richtlijnen dat door het Oranje Fonds is opgesteld voor de uitvoering van de lokale projecten, waarbij het lijkt dat *'Iedereen voor zichzelf het wiel moet uitvinden.'*; (2) de definiëring van de doelgroep, die door de lokale projectleiders veelal als onduidelijk werd gezien wat betreft bijvoorbeeld de mate van geïsoleerdheid van de deelnemers en het al dan niet mee mogen doen van inburgeringsplichtigen; (3) de vrijblijvendheid en de informatievoorziening met betrekking tot de training en coaching – en in dat licht de voor een groot deel van de organisaties gemiste kans zich aan te sluiten bij het Landelijk Netwerk Thuislesorganisaties (LNT); (4) de budgettering die op sommige lokale projecten als krap is ervaren, dan wel niet adequaat is ingezet; (5) de tijdelijkheid van het programma en de relatief lange opstartperiode van veel organisaties, waardoor er weinig tijd is voor de verankering in de samenleving.

Veel succes- en faalfactoren op het niveau van het Oranje Fonds draaien om het spanningsveld dat bestaat tussen het bieden van vrijheid én sturing. Het Oranje Fonds biedt de lokale organisaties relatief veel vrijheid in de vormgeving van het programma. Enerzijds wordt deze vrijheid door de lokale organisaties gewaardeerd omdat dit de mogelijkheid biedt tot het vormgeven van de project op een manier die past bij de lokale situatie. Anderzijds blijkt er echter behoefte te bestaan aan meer sturing en een concretere afbakening met richtlijnen, onder meer wat betreft de definiëring van de doelgroep, en het volgen van trainingen en coaching. Ook ten aanzien van methodieken zou volgens enkele projectleiders meer sturing kunnen plaatsvinden (aanbod per specifieke doelgroep; *best practices*). Het blijkt dat lokale projectleiders veel tijd hebben gestoken in het vormgeven van het aanbod, waarbij vijf organisaties zelfs eigen methodieken hebben samengesteld.

7.3.2. Implementatie door de lokale organisaties

De procesevaluatie op het niveau van de lokale organisaties bestaat uit een omschrijving van de manier waarop projectleiders het programma in de praktijk hebben vormgegeven. Hierbij gaat het om: de algemene visie over de uitvoering van het project (verwachtingen, doelstellingen); het definiëren en selecteren van de lokale deelnemers en vrijwilligers; de begeleiding van de deelnemers en vrijwilligers; en de interne en externe samenwerking.

Op basis van de beschrijving (hoofdstuk 4) zijn allereerst algemene factoren geïdentificeerd die van invloed zijn op het welslagen van het lokale project: (1) de kennis, ervaring en persoonlijke vaardigheden van de projectleiders, met name in het uitvoeren van projecten onder de betreffende doelgroep (zoals projectmatig werken, netwerken, en (deelnemers en) vrijwilligersmanagement); (2) de

inbedding en samenwerking binnen de lokale organisatie en continuïteit in de leiding en het uitvoerende team; (3) de samenwerking met andere (maatschappelijke) organisaties in de lokale omgeving, met de gemeente, en met het Oranje Fonds; (4) het nastreven van de algemene doelen van het programma (het *bevorderen van participatie , waarbij taalles tot ontmoeting leidt én tot een eerste stap op weg naar zelfstandigheid en deelname aan het maatschappelijk verkeer*); (5) het nastreven van de doelstellingen van het programma op een wijze die aansluit bij de behoeften en achtergronden van de lokaal-specifieke doelgroep (bijvoorbeeld zorgen voor laagdrempeligheid); (6) het houden van goede intakegesprekken door gekwalificeerd personeel, en met nadrukkelijke aandacht voor het verzamelen van relevante informatie en het scheppen van realistische verwachtingen voor zowel deelnemers als vrijwilligers; (7) het bieden van vrijheid én sturing aan de koppels waarbij vrijheid van belang is omdat deelnemers verschillen in achtergrond, behoeften en doelen, en sturing nodig is om de handvaten te bieden die voorkomen dat de flexibiliteit uitmondt in onduidelijkheid of ongewenste effecten; (8) het op maat aanbieden van een methodiek die past bij de individuele deelnemer; (9); het inzetten op de doorstroom van deelnemers naar vervolgcactiviteiten.

Ook in de factoren die op het niveau van de lokale organisaties belangrijk zijn voor het welslagen van het programma, zijn een aantal spanningsvelden te constateren. Dit betreft spanningsvelden tussen geïdentificeerde factoren onderling, en tussen de factoren en de praktijk. Zo is bijvoorbeeld geconstateerd dat een succesvol project wordt geleid door een capabele projectleider die zowel intern als extern goed kan samenwerken. Het spanningsveld is dat projectleiders met weinig ervaring en kennis des te meer lijken aangewezen op het interne en externe netwerk terwijl er – vaak bij deze projectleiders - nog nauwelijks een netwerk aanwezig is.

Een tweede spanningsveld is dat de projectleiders het over het algemeen van belang vinden dat het programma wordt uitgevoerd volgens het concept (dat aansluit bij de lokale doelgroep), en de daarbij horende algemene doelstellingen, terwijl deze gedurende de uitvoer van het programma niet door iedereen op dezelfde manier worden geïnterpreteerd. Eén vijfde van de projecten blijkt gaandeweg namelijk de focus van het programma te hebben verschoven van het werken aan de taal naar het verhogen van de zelfredzaamheid. Tegelijkertijd blijkt de focus wat betreft doorstroom sterk op de deelname aan andere taalactiviteiten te liggen.

Een derde spanningsveld bestaat tussen het bieden van vrijheid én sturing aan de taalkoppels, waarbij te veel vrijheid kan leiden tot onduidelijkheid en teveel sturing kan leiden tot een situatie die niet aansluit bij de wensen van de deelnemer en de vrijwilliger in kwestie. Wat dit in de praktijk nog lastiger maakt, is dat er slechts weinig organisaties zijn die op gestructureerde wijze contact onderhouden met de taalkoppels en dus een beeld hebben van wie zij wanneer eventuele sturing kunnen bieden. Ook op het gebied van de doorstroom naar vervolgcactiviteiten lijkt een spanningsveld te bestaan. Hoewel vervolgcactiviteiten over het algemeen als essentieel worden gezien, blijkt hier halverwege de projectperiode in de praktijk nog maar weinig op te zijn ingezet.

7.3.3. Invulling van de ontmoetingen in de taalkoppels en groepslessen

De procesevaluatie op het niveau van de taalkoppels bestaat uit een omschrijving van de vormgeving van de groepsgewijze en individuele taalontmoetingen, en de algemene visie van de betrokken vrijwilligers daarop. Op basis hiervan zijn algemene factoren geïdentificeerd die van invloed zijn op het welslagen van

het programma: (1) de motivatie van de deelnemer om de taal te willen leren en in buitenshuis activiteiten te ondernemen, zowel tijdens de les als daarbuiten; (2) de directe contacten tussen vrijwilligers en deelnemers, waardoor er veel persoonlijke aandacht mogelijk is, en de ruimte om te leren over andere culturen (3) ruimte om de ontmoetingen op het niveau van het taalkoppel of de groepsles vorm te geven op een manier die aansluit bij de leefwereld, het niveau en de behoeften van de deelnemer; (4) de beschikbaarheid van kwalitatief goede methodieken; (5) het geven van positieve en constructieve feedback tijdens de ontmoetingen; (6) de aanwezigheid van continuïteit in de ontmoetingen waarbij vrijwilliger en deelnemer gedurende een lange periode beschikbaar zijn en elkaar op regelmatige basis ontmoeten; en (7) aandacht voor de bevordering van de participatie en zelfredzaamheid van de deelnemer naast aandacht voor de Nederlandse taalvaardigheden van deelnemers.

Ook in de genoemde factoren op het niveau van de taalkoppels blijken een aantal spanningsvelden waar te nemen. Zo blijken de vrijwilligers graag vrijheid én sturing te willen hebben van de lokale organisatie. Daarnaast blijkt er spanning te bestaan tussen de wens tot continuïteit in de ontmoetingen en de werkelijkheid waarin dit lastig blijkt, bijvoorbeeld doordat veel deelnemers de ontmoetingen tijdelijk onderbreken voor een verblijf in hun land van herkomst, vanwege de ramadan, of ziekte. Daarnaast zijn er deelnemers die met het programma stoppen om andere redenen dan doorstroom naar vervolgactiviteiten. Ook lijkt aandacht voor de participatie en de zelfredzaamheid van de deelnemer veelal op gespannen voet te staan met de praktijk waarin veel vrijwilligers sterk gefocust lijken op het geven van taallessen.

7.3.4. Samenvattend

Uit de procesevaluatie naar de invoering van het programma Taalontmoetingen op het niveau van het Oranje Fonds, de lokale organisaties, en de taalkoppels komen een aantal factoren aan bod die van belang zijn voor het welslagen van het programma.

Allereerst de opzet van het programma Taalontmoetingen om door middel van Nederlandse taallessen door vrijwilligers moeilijke doelgroepen te bereiken om daarmee hun sociale participatie en zelfredzaamheid te stimuleren. De verschillende partijen die betrokken zijn bij het programma geven aan dat door de opzet van het programma deze doelgroep daadwerkelijk kan worden bereikt. Ook het lokaal nastreven van de sociale participatie en zelfredzaamheid van sociaal geïsoleerde allochtonen blijkt door projectleiders veelal te worden gezien als essentieel voor het welslagen van het programma. Sommige vrijwilligers werken vanuit dit meer algemene doel met deelnemers in de taalkoppels, terwijl anderen de Nederlandse taallessen vooral als doel op zich zien. Bij sommige lokale organisaties is er in de loop van de tijd een verschuiving geweest in de prioritering van de doelen, waarbij de Nederlandse taalvaardigheden minder belangrijk zijn geworden en de participatie en de zelfredzaamheid aan belang heeft gewonnen. Desalniettemin blijken veel taalontmoetingen pure taallessen te zijn, en lijkt de doorstroom naar met name andere *taal* cursussen relatief hoog te zijn.

Een andere factor die op meerdere niveaus van de procesevaluatie naar voren is gekomen als essentieel voor het welslagen van het programma is de continuïteit in de frequentie van de ontmoetingen over een langere periode. Ook dit blijkt op gespannen voet te staan met de werkelijkheid waarin de huidige programmalooptijd naar mening van veel projectleiders en vrijwilligers te kort is om effecten bij de deelnemers te bewerkstelligen en (dus) om het programma te verankeren in de samenleving. Uit de

procesevaluatie blijkt tegelijkertijd dat continuïteit tijdens de looptijd van het programma zelf ook onder druk staat. Een deel van taalontmoetingen ligt tussendoor tijdelijk stil of wordt voortijdig afgebroken. Een deel van de groepslessen wordt slecht door cursisten bezocht. Daarnaast is er slechts een kleine groep die probeert ook buiten de taalontmoetingen om zoveel mogelijk het Nederlands te oefenen. Door deze onderbrekingen is de te verwachten vooruitgang in de beheersing van het Nederlands waarschijnlijk veel kleiner dan bij een meer continue 'leerweg' mogelijk zou zijn geweest.

Het *bieden van passende en kwalitatief goede methodieken* is daarnaast essentieel voor het welslagen van het programma. Er is een groot aantal methodes beschikbaar, en de lokale organisaties zijn hier over het algemeen goed van op de hoogte. Door de verschillen in taalvaardigheid van deelnemers is het soms moeilijk om een methode te selecteren die goed aansluit op de uiteenlopende achtergronden en doelen van deelnemers. De vrijwilligers hebben bovendien de moeilijke taak om te bepalen of de geselecteerde methode geschikt is voor de deelnemer. De vrijwilligers zijn veelal niet bij machte om dat goed in te kunnen schatten. Een deel van de organisaties komt hieraan tegemoet door het gebruik van een bepaalde methode voor te schrijven aan vrijwilligers. Het voordeel hiervan is dat een methode geselecteerd kan worden die het meest geschikt lijkt voor de doelgroep die lokaal in de taalontmoetingen participeert. Een nadeel kan zijn dat daarmee voor sommige deelnemers beter gebruik gemaakt had kunnen worden van ander lesmateriaal.

Tot slot, op alle niveaus speelt het vinden van een goede balans tussen *vrijheid én sturing* waarbij te veel vrijheid uitmondt in onduidelijkheid en te veel sturing uitmondt in inflexibiliteit. Hoewel de vrijheid die het Oranje Fonds aan de lokale organisaties biedt veel waardering krijgt, blijkt er bij veel organisaties toch behoefte aan meer sturing. Hierbij gaat het om duidelijker richtlijnen voorafgaand aan de uitvoering van het programma, en om meer sturing in zaken waarvan het niet nodig is dat *'iedereen zelf het wiel uitvindt terwijl dit wiel bij iedereen uiteindelijk (bijna) hetzelfde is'*. Ook zou er meer sturing kunnen worden geboden in de frequentie en timing van zaken die nu facultatief aan worden geboden zoals de trainingen en coaching, en in het lidmaatschap van het Landelijk Netwerk Thuislesorganisaties dat de lokale organisaties bijvoorbeeld kan ondersteunen bij het selecteren van de juiste methodieken.

Ook op het niveau van de lokale organisaties wordt zowel vrijheid als sturing gewaardeerd door de vrijwilligers. Hier blijkt meer sturing echter tevens wenselijk. Zo kunnen vrijwilligers bijvoorbeeld gestuurd worden in het in meerdere mate de nadruk leggen op het stimuleren van de participatie en zelfredzaamheid en in mindere mate op de Nederlandse taalvaardigheden. Om te weten op welke momenten sturing nodig is, is het echter noodzakelijk om een goed beeld te hebben van wat er binnen de koppels of groepsgewijze taallessen speelt. Hiervoor is het op gestructureerde wijze contact onderhouden met de vrijwilliger onontbeerlijk.

7.4. Effectevaluatie

Uit de effectevaluatie blijkt dat de Nederlandse taalvaardigheid van deelnemers in de loop van het programma Taalontmoetingen is toegenomen. Dit geldt zowel voor de actieve en passieve woordenschat van deelnemers, als ook voor de zelf ingeschatte taalvaardigheden.

Daarnaast zijn er gedurende het programma veelal geen veranderingen in de sociale participatie en integratie van de deelnemers zichtbaar. Zo is het aantal contacten van deelnemers met anderen,

waaronder contacten met Nederlanders, niet veranderd. Ook is er veelal geen verandering merkbaar in de mate waarin sociale activiteiten worden ondernomen. Daar waar zich hierin wel veranderingen voordoen, blijkt dat deelnemers halverwege het programma iets vaker deelnemen aan sociale activiteiten dan aan het begin van het programma. Dit laatste geldt in sterkere mate voor de zelfredzaamheid van de deelnemers. Hoewel veel deelnemers niet vaker aan activiteiten buitenshuis deelnemen, is er niettemin een groep waarvoor dit wel geldt. Ook blijken veel deelnemers dit als minder moeilijk te ervaren.

De oriëntatie op het land van herkomst en op Nederland blijken tijdens het programma gelijk te blijven. De gevoelens van verbondenheid met de beide landen en de affiniteit met de culturele gewoonten uit de landen zijn nagenoeg onveranderd. De deelnemers nemen over het algemeen nog net zo veel deel aan op de eigen cultuur georiënteerde activiteiten. Daar tegenover staat een zeer lichte stijging van de deelname aan activiteiten die zijn georiënteerd op Nederland.

Tot slot is in de persoonlijke ontwikkeling, ofwel het zelfbeeld, van de deelnemers geen verandering waar te nemen. Zowel het geloof in het eigen kunnen (self-efficacy), als de zelfwaardering (zelfvertrouwen) is in de loop van het programma niet gewijzigd.

Uit de effectevaluatie kan worden opgemaakt dat de deelnemers aan het programma Taalontmoetingen gemiddeld gezien veelal gelijk blijven dan wel in enige mate vooruitgang boeken op de elementen die centraal staan in het programma: er is sprake van een vrij sterke vooruitgang in de *Nederlandse taalvaardigheden*, van veelal geen verandering in de *sociale participatie en integratie* waarbij de weinige wél waargenomen veranderingen positief zijn, en van zowel geen verandering als substantiële veranderingen die wel positief zijn in de *zelfredzaamheid*.

7.5. Tot slot

Uit de resultaten van de effectevaluatie kan worden geconcludeerd dat het programma Taalontmoetingen slechts ten dele succesvol is geweest. De deelnemers zijn vooruitgegaan in hun taalvaardigheid, maar wat betreft de sociale participatie en integratie, en de zelfredzaamheid, zijn de veranderingen over het geheel genomen klein. Deels heeft dit wellicht te maken met de moeilijke doelgroep, bij wie binnen een half jaar tot een jaar niet een sterke vooruitgang te verwachten is. Niet voor niets heeft het Oranje Fonds de doelen van het programma als “bescheiden” omschreven (Oranje Fonds, 2009, p. 4). Deze evaluatie toont echter aan dat de geringe effecten op sociale participatie en integratie, en de zelfredzaamheid van deelnemers, tevens te maken heeft met de sterke focus op taal bij de uitvoering van het programma. Ondanks dat het vergroten van de Nederlandse taalvaardigheden bedoeld was als middel, werd dit in de praktijk veelal gezien als het doel. Wellicht is er door de uitvoerenden van het programma te gemakkelijk van uitgegaan dat een vergroting van de Nederlandse taalvaardigheid vanzelfsprekend samen gaat met een vergroting van de sociale participatie en zelfredzaamheid. Bij een eventuele volgende editie van het programma zou daarom sterker benadrukt moeten worden dat op sociale participatie en zelfredzaamheid gerichte activiteiten vanaf het begin van de ontmoetingen meer geïntegreerd moeten worden. De programmaleiding zou daarop sterker kunnen sturen, bijvoorbeeld door tijdige en wellicht frequentere deelname aan trainingen en coaching over deze onderwerpen verplicht te stellen waarnaast de organisaties de ruimte hebben om dit zelf verder in te vullen op een manier die bij de lokale situatie past. Dit is een van de aanbevelingen die is genoemd in de procesevaluatie waarin één van de belangrijkste

constateringen is, dat er in het programma moet worden gezocht naar een betere balans tussen het bieden van vrijheid en het geven van sturing. Wij verwachten dat het vinden van deze balans sterk ten goede komt aan de uitvoering van een eventuele nieuwe editie van het programma, waardoor in dat programma de doelen in sterkere mate kunnen worden gerealiseerd.

Bijlage 1 Uitvoerende organisaties

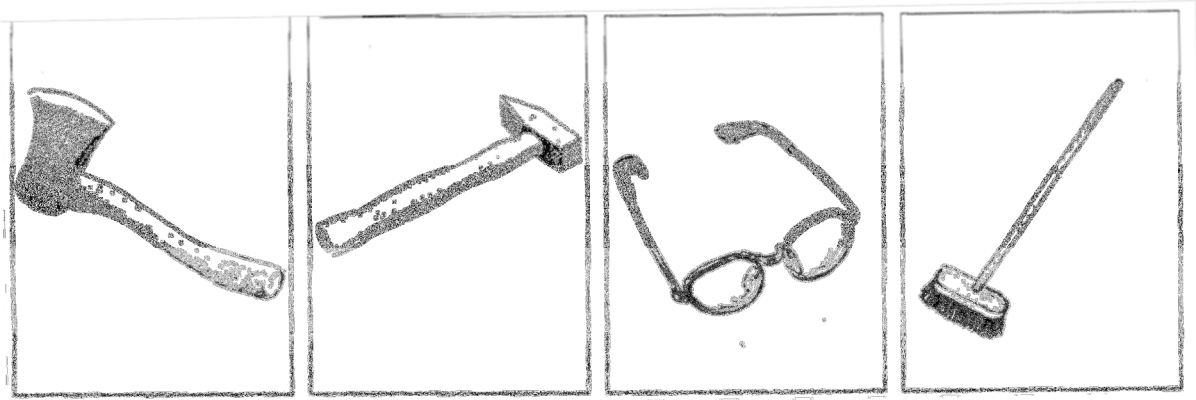
Organisatie	Plaats
Breed Welzijn Delft	Delft
Clup Welzijn, VIP-centrum	Purmerend
Divers	's-Hertogenbosch
Factor G	Gouda
FOX AOB, Kleurwerk	Den Haag/Voorburg
Humanitas, SIW	Roosendaal
IVC	Oss
Netwerk	Hoorn
OVAA	Eindhoven
Partners in Welzijn	Geleen
Piëzo	Zoetermeer
Radius Welzijn	Leiden
ROC Kop van Noord-Holland	Den Helder
Synthese	Venray
Travers	Zwolle
Vluchtelingen Werk Zuidvleugel	's-Gravenzande
VluchtelingenWerk Noord-Nederland	Assen
VluchtelingenWerk Noord-Nederland	Heerenveen, Skasterlân
VluchtelingenWerk Noord-Nederland	Emmen
VluchtelingenWerk Noord-Nederland	Stadskanaal, Pekela
Welzijn Velsen	IJmuiden
Wisselwerk	Apeldoorn

Bijlage 2 Betrouwbaarheid en validiteit taalvaardigheidsscores

Passieve taalvaardigheid

De passieve taalvaardigheid van de deelnemers is getoetst aan de hand van een woordenschattoets die aan de TAK ontleend is (Cito, 2001). De toets bestaat uit 96 items, die elk bestaan uit vier afbeeldingen. Een voorbeeld van een dergelijk item is opgenomen in Figuur 1.

Figuur 1 Vier afbeeldingen uit de passieve woordenschattoets behorende bij het item 'bijl'

Vrijwilligers zijn geïnstrueerd om de afbeeldingen zo neer te leggen dat het naar de deelnemers toegekeerd was. Op de achterkant van het blad, niet zichtbaar voor de deelnemer, stond het woord dat bij een van de getoonde afbeeldingen hoorde. De vrijwilliger las dit woord hardop voor, waarna de deelnemer het bijbehorende plaatje diende aan te wijzen. Door de vrijwilliger werd genoteerd wanneer de deelnemer niet het juiste antwoord gaf. De vrijwilliger beëindigde de toets op het moment dat de deelnemer in totaal 7 vragen niet juist beantwoord had. Aangezien deelnemers niet alle vragen kregen voorgelegd, en de meeste vragen door slechts een beperkt deel van de deelnemers is beantwoord, kan geen maat voor de betrouwbaarheid van de toets als geheel worden gegeven. Wel zijn de afzonderlijke items op hun geschiktheid beoordeeld. Daarbij zijn de volgende criteria gehanteerd:

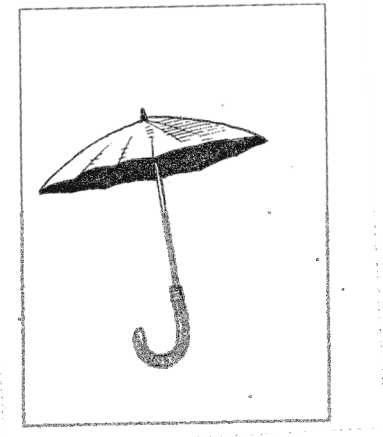
1. Per toetsvraag het percentage goede antwoorden: Wanneer een item een percentage goede antwoorden heeft dat onder de 'gokkans' ligt (25% bij vierkeuzevragen) is het item waarschijnlijk onbetrouwbaar.
2. De samenhang tussen de itemscore met de totaalscore: De correlatie tussen een item en de totale score zou hoger moeten zijn dan 0. Dat betekent dat wanneer een leerling de vraag goed beantwoord heeft, de totaalscore van de leerling ook hoger moet zijn dan van leerlingen die de vraag fout hebben beantwoord.

Op basis van bovenstaande criteria zijn 7 items uit de passieve woordenschattoets verwijderd. Na verwijdering van de scores op deze items, is de totaalscore is berekend aan de hand van het totaal aantal goed beantwoorde items.

Actieve taalvaardigheid

De actieve taalvaardigheid van de deelnemers is getoetst aan de hand van 41 tekeningen waarbij deelnemers het afgebeelde voorwerp of de afgebeelde handeling dienden te benoemen. In totaal hadden 26 tekeningen betrekking op een voorwerp en 15 tekeningen betrekking op een handeling. In alle gevallen hadden de tekeningen betrekking op onderwerpen waarmee deelnemers regelmatig in de praktijk worden geconfronteerd. Een voorbeeld van een item waarin de deelnemer werd gevraagd een voorwerp te benoemen is afgebeeld in Figuur 2.

Figuur 2 Afbeeldingen uit de actieve woordenschattoets behorende bij het item ‘paraplu’

Vrijwilligers zijn geïnstrueerd om het plaatje zo neer te leggen dat het naar de deelnemers toegekeerd was. Bij voorwerpen als in figuur 2 stelden vrijwilligers vervolgens de vraag “Wat is dit?”. In enkele gevallen waar mogelijk misverstanden zouden kunnen ontstaan kregen vrijwilligers bovendien aanwijzingen om (het meest centrale) onderdeel van het plaatje specifiek aan te wijzen. Vrijwilligers zijn geïnstrueerd om de deelnemer geen aanwijzingen te geven bij het bedenken van het juiste woord, en de deelnemer aan te geven dat deze slechts één woord diende te noemen. Wanneer deelnemers toch meerdere woorden noemde, diende de vrijwilliger het eerste genoemde woord op te schrijven. Dat woord diende letterlijk opgeschreven te worden, ook wanneer de deelnemer een niet bestaand woord noemt, een verkeerde vorm van het woord, of het woord niet geheel juist uitspreekt. Dezelfde procedure werd ook gevolgd bij werkwoorden, waarbij de vraag bijvoorbeeld was “Wat doet de man?” of “Wat doet de vrouw?”

Vrijwilligers hebben zich grotendeels gehouden aan bovenstaande instructie, zij het dat een aantal vrijwilligers twee of drie woorden heeft opgeschreven. Vaak ging het hierbij naast het gezochte zelfstandig naamwoord om een lidwoord of een bijvoeglijk naamwoord. Deze zijn niet van invloed geweest op de beoordeling, ook niet in gevallen waarin onjuiste constructies werden gehanteerd, zoals ‘het paraplu’. Bij twee of drie woorden is uitsluitend nagegaan of het zelfstandig naamwoord al dan niet juist door de deelnemer was verwoord. Bij de beoordeling zijn het volgende criteria gehanteerd:

2 punten	Het woord is volledig juist weergegeven (zoals “paraplu” in figuur 2)
2 punten	Het woord is niet juist weergegeven, maar de alternatieve schrijfwijze komt bij uitspreken geheel of nagenoeg overeen met het bedoelde woord (zoals “paraplue” en “parapluie” in het voorbeeld in figuur 2)
1 punt	Het woord is niet juist weergegeven, maar de alternatieve schrijfwijze komt in de buurt van het woord (waarbij sprake is van een enkele verkeerde klank) op zodanige wijze dat het bedoelde woord herkenbaar blijft (zoals “baraplu” in het voorbeeld in figuur 2)
1 punt	Het woord is niet juist, maar is sterk gelieerd aan het bedoelde woord (voor het voorbeeld in figuur 2 werd hiervoor geen voorbeeld gevonden)
1 punt	Het woord is juist, maar wordt ten onrechte in enkel- of meervoud gebruikt (zoals “paraplu’s” in het voorbeeld in figuur 2)
0 punten	Het woord is onjuist (aanduiding ander woord), zoals “regen”, of is afkomstig uit een andere taal, zoals “umbrella”
0 punten	Het woord kent klanken of onderdelen van het juiste woord, maar wijkt hiervan aanzienlijk af (zoals “parapil” en “portebloe” in het voorbeeld in figuur 2)
0 punten	Het antwoord ontbreekt (al dan niet geheel)

Op basis van een eerste screening van de antwoorden van deelnemers door twee onderzoekers zijn bovenstaande criteria afgesproken. Vervolgens zijn op basis van deze criteria door de twee onderzoekers onafhankelijk van elkaar de antwoorden beoordeeld. In tabel 1 is de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid (Cohen’s kappa) weergegeven per toetsitem. De kappa varieerde tussen .42 en 1.00 voor de afzonderlijke items, waarbij de kappa voor verreweg de meeste items op .70 of hoger lag. Voor de gehele toets was de interbeoordelaars-betrouwbaarheid .79, hetgeen hoog is.

Tabel 1 Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid actieve woordenschattoets

Item	Cohen’s <i>k</i>	Item	Cohen’s <i>k</i>	Item	Cohen’s <i>k</i>	Item	Cohen’s <i>k</i>
1	0.92	12	0.83	23	1.00	34	0.91
2	0.90	13	1.00	24	0.90	35	0.67
3	0.90	14	0.81	25	0.75	36	0.91
4	0.81	15	0.93	26	0.94	37	0.45
5	0.86	16	0.85	27	0.96	38	0.70
6	0.83	17	0.83	28	0.83	39	0.85
7	0.88	18	0.69	29	0.84	40	0.57
8	0.95	19	0.88	30	0.89	41	0.77
9	0.92	20	0.48	31	0.42		
10	0.54	21	0.81	32	0.93	totaal	0.79
11	0.74	22	1.00	33	0.76		

Voor de items die door beide beoordelaars verschillend gescoord waren, is vervolgens in onderling overleg tot consensus over de beoordeling van het specifieke antwoord gekomen, op basis waarvan de uiteindelijke punttoekenning heeft plaatsgevonden. De betrouwbaarheid van de actieve woordenschattoets is vervolgens bepaald aan de hand van Guttman's lambda-2 coëfficiënt (λ_2) (Guttman, 1945). Deze coëfficiënt is als volgt berekend:

$$\lambda_2 = \lambda_1 + \frac{\sqrt{\frac{n}{n-1} \Gamma_2}}{\sigma_x^2}$$

waarbij n het aantal items in de woordenschattoets weergeeft ($n = 41$), σ_x^2 de variantie weergeeft van de geobserveerde scores op de gehele toets, en Γ_2 de kwadratensom van de covarianties tussen de 41 toetsitems. Daarbij is λ_1 als volgt berekend:

$$\lambda_1 = 1 - \frac{\sum_{j=1}^n \sigma_j^2}{\sigma_x^2}$$

met σ_j^2 als de variantie voor een afzonderlijk item j . De actieve woordenschattoets bleek zowel in de eerste meting, op basis van antwoorden van 130 deelnemers, als in de tweede en derde meting, met respectievelijk 56 en 17 deelnemers, zeer betrouwbaar met λ_2 variërend van .85 (meting 3) tot .88 (meting 1) (zie Tabel 2).

Tabel 2 Betrouwbaarheid actieve woordenschattoets per afnamemoment

Afname actieve woordenschattoets	Aantal respondenten	Betrouwbaarheid (Guttman's λ_2)
Eerste afnamemoment	130	.88
Tweede afnamemoment	56	.86
Derde afnamemoment	17	.85

Bijlage 3 Betrouwbaarheid schalen per meetmoment

Naam schaal	Aantal items	Cronbach's alpha			
		t0	t1	t2	t3
Zelfinschatting Nederlandse taalvaardigheden	2	.86		.76	.73
Motivatie leren Nederlandse taal	2		.76	.68	
Moeilijkheid zelfredzaamheid	12		.87	.79	.85
Verbondenheid met land van herkomst	4		.77	.82	
Verbondenheid met Nederland	4		.86	.86	
Affiniteit met cultuur land van herkomst	6		.79	.74	
Affiniteit met Nederlandse cultuur	6		.86	.81	
Algemeen geloof in eigen kunnen	7		.90	.92	
Zelfvertrouwen	5		.74	.72	

Bijlage 4 Relatie achtergrondvariabelen met ontwikkeling taal en zelfredzaamheid

Tabel 1 Correlatietabel achtergrond met Nederlandse taalvaardigheden en moeite met zelfredzaamheid

[N=63-72]

	Ontwikkeling			
	Actieve woordenschat	Passieve woordenschat	Zelfinschatting taalvaardigheden	Moeite met zelfredzaamheid
Interview of vragenlijst	-,04	-,05	-,27	-,16
Geslacht	,11	-,12	,03	,04
Leeftijd	,04	,13	-,08	,14
Opleidingsniveau	,16	,06	,09	,07
Aantal jaren in Nederland	-,06	,20	-,09	,08
Gezondheid belemmering bij activiteiten buitenshuis	-,14	,16	,22	,10
Taalvaardigheden moedertaal	,19	,14	,06	,04
Volgt bij aanvang programma andere taalcursus	-,18	-,01	-,22	-,02
Eerder andere taalcursus gevolgd	-,25	,02	,04	,00
Individuele of groepslessen	-,10	,08	-,26	,04
Persoonlijkheid: Culturele empathie	-,17	-,01	-,09	,00
Persoonlijkheid: Emotionele stabiliteit	,09	-,07	-,13	,02
Persoonlijkheid: Flexibiliteit	,14	,12	,28	,11
Persoonlijkheid: Openheid	-,18	-,04	-,08	,02
Persoonlijkheid: Sociaal initiatief	,14	-,17	,00	-,04

a) De waarden uit de tabel zijn Pearsons r , behalve opleidingsniveau: Spearmans r_s .

b) Geen van de waarden is significant.

Referenties

- Verhoeven, L. & Vermeer, A. (2001) *Taaltoets Alle Kinderen*. Arnhem: Citogroep.
- Clement, M. & Laga, E. (in druk). *Steekkaarten doceerpraktijk*. Antwerpen: Garant.
- Ellis, R., Loewen, S. & Erlam, R. (2006). Implicit and explicit corrective feedback and the acquisition of L2 grammar Studies in Second Language Acquisition. *Studies in Second Language Acquisition*, 28 (2), p. 339-368.
- Guttman, L. (1945). A basis for analyzing test-retest reliability. *Psychometrika*, 10 (4), 255-282.
- Lammers, M. & Henstra, S. (2008) *Voorstel voortzetting stimuleringsprogramma 'Taalontmoetingen'*. Utrecht: Oranje Fonds.
- Moore Griffin, T. (2008). Effective intercultural communication. In Halverson, C.B., Tirmizi, S.A., *Effective Multicultural Teams: Theory and Practice*. (pp. 173-210). Springer.
- Pinto, D. (2004). *Interculturele communicatie, conflicten en management (ICCM)*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Robins, R. W., Hendin, H. M., & Trzesniewski, K. H. (2001). Measuring global self-esteem: Construct validation of a single item measure and the Rosenberg Self-Esteem scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 151-161.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Vos, M.W., Koekkoek, M.M. (2010). *Evaluatie van het programma Taalontmoetingen van het Oranje Fonds*. Groningen: ISW.

